

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Johanna-Britt Haabu

ERAÕIGUSLIKE JURIIDILISTE ISIKUTEGA KONTAKTEERUMINE

Magistritöö

Juhendaja
dotsent Kalev Saare

Tallinn

2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1 KONTAKTEERUMISE ÜLDISELOOMUSTUS	8
1.1 Kontakteerumise regulatsiooni lähtekohad	8
1.1.1 Kontakteerumise õiguslik tähendus ja eesmärgid.....	8
1.1.2 Kontakteerumise põhiõiguslikud lähtekohad.....	13
1.2 Kontakteerumise üldised abinõud	16
1.2.1 Registrisse kantud kontaktandmed.....	16
1.2.2 Kontaktandmete sisu ja omavaheline seos.....	23
1.2.3 Esindusõiguslikud isikud	30
1.2.4 Juriidilise isikuga muud seotud isikud	35
2 KONTAKTEERUMINE KONTAKTISIKU JA ASENDUSLIHKME KAUDU	40
2.1 Kontakteerumine kontaktisiku kaudu	40
2.1.1 Kontaktisiku instituudi olemusest.....	40
2.1.1.1 Õiguslik tähendus ja eesmärgid.....	40
2.1.1.2 Juriidilise isiku õigus <i>versus</i> kohustus määrata kontaktisik.....	42
2.1.2 Kontaktisiku õigussuhe juriidilise isikuga	45
2.1.2.1 Nõuded kontaktisikule.....	45
2.1.2.2 Kontaktisiku määramine, muutmine ja kontaktisikuks oleku lõppemine	47
2.1.2.3 Kontaktisiku õigused ja kohustused ning vastutus.....	49
2.1.3 Järelevalve ja kontaktisiku määramata jätmise tagajärjed	52
2.2 Kontakteerumine juhatuse asendusliikme kaudu	55
2.2.1 Asendusliikme instituudi olemusest.....	55
2.2.1.1 Õiguslik tähendus ja eesmärgid.....	55
2.2.1.2 Eeldused asendusliikme määramiseks	58
2.2.2 Asendusliikme õigussuhe juriidilise isikuga	62
2.2.2.1 Nõuded asendusliikmele	62
2.2.2.2 Asendusliikme määramine, muutmine ja asendusliikmeks oleku lõppemine	63
2.2.2.3 Asendusliikme õigused ja kohustused ning vastutus	67
KOKKUVÕTE.....	70
ABSTRACT.....	75
KASUTATUD LÜHENDID.....	80
KASUTATUD ALLIKAD.....	82

SISSEJUHATUS

21. sajandi ühiskonda iseloomustavad üha enam kiire globaliseerumine ning infotehnoloogia areng, mille tõttu suureneb vajadus moodsate tehniliste lahenduste ja ajakohase seadusandluse järele. Rahvusvahelistumise tulemusel on muutunud aina aktuaalsemaks juriidiliste isikute asutamine ja juhtimine välisriikidest, mistõttu arendas Eesti Vabariik rahvusvahelise äritegevuse soodustamiseks välja e-residentsuse projekti. Alates 1. detsembrist 2014. a hakati väljastama välismaalastele e-residendi digitaalseid isikutunnistusi. See pidi looma välismaalastele võimaluse asutada Eestis lihtsamalt ja kiiremalt juriidilisi isikuid ning osaleda nende juhtimises ilma Eestisse tulemata ega muud kontakti Eestiga omamata. Siiski tekkis vastuolu e-residendi isikutunnistuse eesmärgi ning kehtinud seadusandluse vahel, mis teoorias juriidilise isiku juhtimist välismaalt ei võimaldanud.

Äriseadustiku¹ (ÄS) § 22 lg 1 kohaselt saab äriregistrisse kanda üksnes Eestis asuvaid juriidilisi isikuid. Kuni 15. jaanuarini 2018. a kehtinud tsiviilseadustiku üldosa seaduse² (TsÜS) § 29 lg 1 kohaselt oli juriidilise isiku asukoht tema juhatuse või juhatust asendava organi asukoht, kui seaduses ei olnud sätestatud teisiti. Seadus ei näinud erisusi ette osaühingute, aktsiaseltside ega tulundusühistute kohta, mistõttu pidi ÄS § 22 lg 1 ja TsÜS § 29 lg 1 koosmõjust tulenevalt nende äriühingute asukoht ning seega ka juhatuse asukoht olema Eestis. Kuivõrd juriidilise isiku asukoht oli defineeritud mitmete juriidilise isikute vormide puhul läbi juhatuse või seda asendava organi asukoha, tekkis seega vajadus need teineteisest eraldada. Samuti kaotati nõuded, mille kohaselt pidid vähemalt poolte tulundusühistute, mittetulundusühingute ja sihtasutuste juhatuse liikmete elukohad olema Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsis. Muudatustega ühtlustati äriseadustikus, tulundusühistuseaduses, mittetulundusühingute seaduses ja sihtasutuste seaduses sätestatud juriidiliste isikute asukohti puudutav regulatsioon. Uudne ühinguõiguslik regulatsioon tagab võimaluse juhtida peaaegu kõiki juriidilisi isikuid täiel määral ka välisriikidest.³

Eelnimetatud nõude kaotamisega kaasnevad siiski ka mitmed olulised riskid. Muuhulgas võib see põhjustada juriidiliste isikute sidemete olulist nõrgenemist, kuid ka kontakti täielikku kadumist, Eestiga. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse⁴ (REÕS) § 14 lg 1 alusel kohaldatakse

¹ Äriseadustik – RT I, 20.12.2018, 2.

² Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 12.03.2015, 107.

³ M. Kukk, Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) 347 SE. Seletuskiri, lk 4.

Teatud erisused jäävad siiski kehtima kirikute ja koguduste ning finantssektori ettevõtjatele.

⁴ Rahvusvahelise eraõiguse seadus – RT I, 26.06.2017, 31.

juriidilisele isikule selle riigi õigust, mille kohaselt ta on asutatud. Eraõiguslik juriidiline isik loetakse asutatuks ning tema õigusvõime tekkinuks TSÜS⁵ § 26 lg 2 kohaselt seadusega ettenähtud registrisse kandmisest. Kuivõrd äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud juriidilised isikud on asutatud Eesti õiguse alusel ning neile kohaldatakse Eesti õigust, sõltumata sellest, kus asub juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ, on oluline ka juriidilise isiku tegelik kontakti olemasolu Eestiga, et tagada juriidilise isikuga kontakteerumise, sealhulgas dokumentide kättetoimetamise, võimalikkus.

Kontakteerumise võimalikkuse olemasolu on eraõiguslikus suhtluses ja avalikes menetlustes oluline selleks, et kaitsta nii juriidilise isiku endi kui ka kolmandate isikute põhiõigusi. Kontakteerumise regulatsiooni eesmärgiks on tagada, et registrid, kolmandad isikud ning avaliku võimu teostajad saaksid vajadusel eraõiguslike juriidiliste isikutega ka tegelikult kontakti ning oleks võimalik informatsiooni vahetamine ning tahteavalduste ja dokumentide edastamine ning kättetoimetamine. Tahteavalduste kättesaamine on eelduseks, et tahteavaldused muutuksid siduvaks ning et vastavast õigussuhtest pooltele õigused ja kohustused tekiksid. Kättetoimetamise regulatsiooni efektiivsus avalikes menetlustes on oluline selleks, et eraõiguslikud juriidilised isikud, kes soovivad saada kätte avalikes menetlustes neile adresseeritud dokumente, saaksid dokumendid ka tegelikult kätte ning et dokumentide kättetoimetamine oleks võimalik ka juriidilistele isikutele, kes soovivad menetlusest kõrvale hoiduda ning väldivad dokumentide vastuvõtmist ja sellega kaasnevat õiguslikke tagajärgi. Kõigi nimetatud eesmärkide täitmise eelduseks on, et juriidilisel isikul on kontakt, mille kaudu on võimalik temaga ühendust saada, ning et juriidilise isiku kohta peetaval registrikaardil on avaldatud õiged ja asjakohased kontaktandmed. Nende olemasolu tagamisega tegeleb ühinguõiguslik regulatsioon. Kuivõrd juriidilised isikud saavad tegutseda üksnes füüsiliste isikute kaudu, on tegelik dokumentide ja tahteavalduste kättetoimetamine juriidilisele isikule võimalik üldjuhul tema füüsilistest isikutest esindusõiguslike isikute kaudu ning erijuhtudel juriidilise isikuga seotud muude isikute kaudu. Seetõttu ei piisa kontakteerumiseks alati üksnes postiaadressi või e-posti aadressi olemasolust, kuna tegelik kontakti saamine juriidilise isikuga on seotud esindusõigusliku isikuga. Arvestades eeltoodut, on määrava tähtsusega kontakteerumise regulatsiooni otstarbekus ja tõhusus juriidiliste isikute endi ja erinevate turu osapoolte õiguste kaitsmiseks ning riigi jaoks kontrolli teostamiseks.

Kontakteerumisel esindajatega seonduvad probleemid saab laias ulatuses jagada kaheks. Esiteks, kui juriidilisel isikul on juhatus või seda asendav organ, kuid selle liikmed ning seega

⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 30.01.2018, 6.

ka juriidiline isik pole kättesaadavad. Nimetatu põhjuseks võib olla muuhulgas asjaolu, et juhatuse või seda asendava organi liikmed asuvad välismaal ning juriidilisel isikul puudub muu esindusõiguslik isik Eestis. Teiseks, kui on tekkinud olukord, mille tulemusel puudub juriidilisel isikul juhatuse või seda asendav organ, kelle liikmete kaudu oleks võimalik juriidilisele isikule dokumente või tahteavaldusi kätte toimetada. Nimetatud probleemide korral pole võimalik vastava juriidilise isikuga kontakteeruda teistel eraõiguslikel isikutel, riigiasutustel ega kohtutel.

Juhatuse Eesti asukohanõude kaotamisega kaasnevate riskide maandamiseks otsustas seadusandja võtta kasutusele ühinguõigusliku kontaktisiku instituudi. Kehtiva ÄS § 63¹ lg 2 kohaselt peab äriühing määrama kontaktisiku juhul, kui äriühingu juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis. Mittetulundusühingute seaduse⁶ (MTÜS) § 76 sätestab, et kontaktisiku peavad eeltoodud juhul määrama ka mittetulundusühingud ja sihtasutused. Uus kontaktisiku instituut on vahend, millega seadusandja soovib tagada tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamise juriidilisele isikule eelkõige olukorras, kus juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ ei asu Eestis, ning ennetada kättetoimetamise võimatust. Siiski on jõustunud regulatsioonil mitmeid puudujääke ning küsitav on meetme tõhusus.

Olukorraks, kus eraõiguslikul juriidilisel isikul puuduvad juhatuse liikmed või ei ole nad kättesaadavad, näiteks põhjusel, et juhatuse liikmed viibivad välismaal, on seadusandja näinud ette võimaluse määrata juriidilisele isikule asenduseks juhatuse liige kohtu poolt. Asendusliikme instituudil on oluline roll dokumentide kättetoimetamise võimaluse tagamisel nii avalikes menetlustes kui ka igapäevases juriidilise isiku juhtimises ja esindamises. Kuivõrd täis- ja usaldusühingul puudub juhatuse ning esindusõiguslikku rolli kannavad osanikud, ei ole esindusõigusliku isiku asendamise võimalust täis- ja usaldusühingu jaoks ette nähtud. Kui kontaktisiku puhul on tegemist eelkõige ennetava abinõuga kontakteerumise võimatuse tekkimise vältimiseks, on asendusliikme määramise meede juba saabunud tagajärje parandamiseks.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva magistritöö eesmärgiks selgitada välja eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakteerumisega seonduvate ühinguõiguslike regulatsioonide õigusselgus, otstarbekus ning vastavus praktika vajadusele. Samuti on eesmärgiks tuvastada regulatsioonide puudujäägid ja probleemsed kohad ning pakkuda välja võimalikud lahendused.

Magistritöö peamiseks allikateks on erinevad kontakteerumist reguleerivad seadused, nende

⁶ Mittetulundusühingute seadus – RT I, 20.12.2018, 7.

eelnõude seletuskirjad, seaduste kommentaarid ning kohtulahendid. Samuti on olulisteks allikateks ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioon⁷, ühinguõiguse õpikud ning mitmed erialased artiklid. Püstitatud eesmärkide saavutamiseks kasutatakse töös peamiselt süsteemset, kvalitatiivset ja võrdlevat meetodit. Autor analüüsib kehtivaid regulatsioone ja asjakohast kohtupraktikat, samuti võrdleb neid välisriikide regulatsioonidega. Võrdlusriikideks on valitud Saksamaa ja Suurbritannia. Saksamaa on valitud võrdlusriigiks, kuna Eesti regulatsioonide väljatöötamisel on olnud seaduslooja eeskujuks eelkõige Saksa õigus. Suurbritannia on valitud, kuna selle õigus sisaldab osaliselt antud töö kontekstis sarnaseid regulatsioone ja institute, kuigi õigussüsteem erineb Eesti õigusest oluliselt. Arvestades töö piiratud mahtu, võrdlusriikide regulatsioonide erisusi ning õiguskirjanduse piiratud antud küsimustes, kasutatakse võrdlevat meetodit vaid nendes töö osades, kus see on sisuliselt võimalik ja põhjendatud.

Töö keskseks uurimisküsimuseks on, kas kehtivad ühinguõiguslikud kontakteerumise meetmed tagavad juriidiliste isikutega tegeliku kontakteerumise võimalikkuse. Põhiküsimusega seonduvad töö alaküsimused on järgmised:

- 1) kas kehtiva õiguse kohaselt juriidiliste isikute registrikaartidele kantavad ja avalikkusele kättesaadavad andmed on piisavad, et tagada juriidiliste isikutega tegeliku kontakteerumise võimalikkus ning kui ei ole, millised andmed tuleks registrikaartidele täiendavalt kanda;
- 2) millist tähendust omavad ja kuidas omavahel suhestuvad kontakteerumise aspektist erinevad registrikaartidele kantavad aadressid: juriidilise isiku enda aadress, juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress välismaal ja kontaktisiku aadress;
- 3) kas ja kuidas tuleks juriidilisi isikuid kontakteerumisel esindama õigustatud isikute ringi laiendada juriidiliste isikutega tegeliku kontakteerumise võimalikkuse tagamiseks;
- 4) kas kontaktisik ja juhatuse asendusliige on efektiivsed instrumendid juriidiliste isikute kontakti säilitamiseks Eestiga esindusõigusliku isiku kaudu ning juriidiliste isikutega tegeliku kontakteerumise võimalikkuse tagamiseks.

Magistritöö jaotatakse kaheks peatükiks. Töö esimeses peatükis selgitab ning analüüsib autor juriidiliste isikutega kontakteerumise õiguslikku tähendust ja eesmärgi ühinguõiguses, eraõiguslike isikute vahelistes suhetes ja avalikes menetlustes ning nende eesmärkide ühildatavust. Samuti analüüsib autor, milliseid isikute põhiõigusi kontakteerumise võimalikkuse tagamine puudutab ning kas kehtivates seadustes sätestatud kontakteerumise üldised abinõud olemasoleval kujul aitavad tagada kontakteerumise võimalikkust või tuleks neid täiendada. Samuti selgitatakse kontaktandmete sisu ja omavahelist seost. Töö teises

⁷ M. Käerdi jt. (koost). Ühinguõiguse revisjon : analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018.

peatükis analüüsib autor kontakteerumise võimalust juriidilise isikuga selle kontaktisiku ning juhatuse asendusliikme kaudu. Selgitatakse kontaktisiku ja asendusliikme õiguslikku olemust ja eesmärgi ning isikutele kohalduvad nõudeid ning hinnatakse, kuidas võivad kehtestatud nõuded ning õigused ja kohustused mõjutada sobivate isikute leidmist ja valmidust olla kontaktisikuks või asendusliikmeks. Samuti võrreldakse kontaktisiku määramise õigust ning kohustust ja uuritakse riigi poolt järelevalve teostamist ning võimalikke tagajärgi kontaktisiku määramata jätmise korral. Autor analüüsib, kas regulatsioon nimetatud isikute määramiseks, muutmiseks ning kontaktisikuks või asendusliikmeks oleku lõppemiseks on kontakteerumise võimalikkuse tagamist toetav või mitte.

Autor püstatab hüpoteesi, et kehtiv kontakteerumise regulatsioon tagab isikute ja ametiasutuste võimaluse reaalselt kontakteeruda üksnes heausksete, kuid mitte pahausksete, eraõiguslike juriidiliste isikutega ning ei taga tegeliku kontakti saamist olukordades, kus juriidilisel isikul puuduvad juhatuse või seda asendava organi liikmed või need liikmed asuvad välismaal. Samuti ei ole kehtiv regulatsioon selge ega üheselt mõistetav ning vajaks seetõttu muutmist.

Käesoleva magistr töö teemal ei ole Eestis varasemalt magistri- ega doktoritöid kirjutatud. Tahteavalduste tegemise ja jõustumisega seonduvat on varasemalt uurinud Liis Hallik oma magistr töös „Tahteavaldus tsiviilõiguses”. Kontaktisiku instituudiga seonduvat on põgusalt käsitlenud Helen Sool oma magistr töös „Ühe osanikuga äriühingute juhtimise lihtsustamine” ja Agnes Savik magistr töös „Eesti e-resident maksubaasi vähenemise ja kasumi väljaviimise vastase tegevuskava kontekstis”. Asendusliikme instituudiga seonduvat on käsitlenud osaliselt Stiina Püvi oma magistr töös „Äriühingu juhtorgani pädevuse seotus vastava juhtorganiga ja juhtorgani liikme õiguste seotus vastava liikmega”. Nii kontaktisiku kui ka asendusliikme institute on samuti osaliselt käsitlenud oma magistr töös „Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine” Andraš Tšitškan.

Magistr tööd iseloomustavad märksõnad: äriühinguõigus, eraõiguslikud juriidilised isikud, äriregistrid, esindusõigus.

1 KONTAKTEERUMISE ÜLDISELOOMUSTUS

1.1 KONTAKTEERUMISE REGULATSIOONI LÄHTEKOHAD

1.1.1 KONTAKTEERUMISE ÕIGUSLIK TÄHENDUS JA EESMÄRGID

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor, kas ja miks on oluline Eestis registreeritud juriidilise isiku kontakti säilimine Eestiga, kuidas on see seotud kontakteerumisega ning mis on kontakteerumise regulatsiooni eesmärk ja sisu ühinguõiguses, eraõiguslike isikute vahelistes suhetes ja avalikes menetlustes ning kuidas need eesmärgid omavahel ühilduvad. Analüüs on oluline mõistmaks, milline on ühinguõigusliku kontakteerumise regulatsiooni roll ja tähtsus kontakteerumisel üldiselt, sealhulgas eraõiguslikes suhetes ja avalikes menetlustes.

Juriidilise isiku tunnustamise osas on rahvusvahelises eraõiguses levinud kaks peamist teooriat: asutamisriigi ehk inkorporatsiooniteooria ja asukohateooria. Asutamisriigi teooria kohaselt on juriidiline isik allutatud ning tema õigusvõime tekkimine ja lõppemine seotud tema põhikirja või asutamislepingu registreerimise ehk asutamisriigi õigusega.⁸ Seejuures ei ole oluline, millisest riigist juriidilist isikut juhitakse või kus toimub tema tegevus. Asukohateooria kohaselt kohaldatakse juriidilisele isikule selle riigi õigust, kus asub juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ ning seega kust toimub juriidilise isiku juhtimine.⁹ Süstemaatilise tõlgenduse kohaselt peetakse Eestit pigem asutamisriigi teooriast lähtuvaks riigiks, kuid siiski kehtib see teooria Eestis üksnes piiratud.¹⁰ Samuti lähtub asutamisriigi teooriast Suurbritannia. Saksamaad loetakse aga asukohateooriast lähtuvaks riigiks.¹¹ Varasemalt on ka Eesti lähtunud asukohateooriast.¹² Kehtiva REÕS § 14 lg 1 kohaselt kohaldatakse juriidilisele isikule selle riigi õigust, mille kohaselt ta on asutatud. Eesti õiguse kohaselt loetakse eraõiguslik juriidiline isik asutatuks ning tema õigusvõime tekkinuks seadusega ettenähtud registrisse kandmisest (TsÜS § 26 lg 2). Kuivõrd äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud eraõiguslikud juriidilised isikud on asutatud Eesti õiguse alusel, kohaldatakse neile eeltoodust tulenevalt Eesti õigust. Seetõttu on oluline Eestis registreeritud juriidiliste isikute reaalne kontakti olemasolu Eestiga, et registritel, avaliku võimu teostajatel ning kolmandatel isikutel oleks võimalik vastavalt Eestis kehtivatele regulatsioonidele juriidilise isikuga ka tegelikult kontakteeruda.

Alates 15. jaanuarist 2018. a ei pea enam juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi

⁸ I. Nurmela jt. Rahvusvaheline eraõigus. Tallinn: Juura 2008, lk 107.

⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk 80.

¹⁰ K. Feldman. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – Juridica 2015/II, lk 119.

¹¹ I. Nurmela jt., lk 107.

¹² K. Sein. Law Applicable to Persons Pursuant to Draft Private International Law Act. – Juridica International 2001, lk 136.

asukoht olema Eestis. Seda põhjusel, et juriidilise isiku asukoht, mis peab olema Eestis, ei ole enam defineeritud selle juhatuse või juhatust asendava organi asukoha kaudu. Juhatuse ja seda asendava organi asukoha nõude kaotamine tõi endaga kaasa järgneva probleemi: kuidas tagada, et juriidilisel isikul säilib Eestiga side ning on olemas toimiv kontakt, mille kaudu on võimalik juriidilise isikuga päriselt kontakteeruda. Juriidilise isiku tunnustamisel ei pruugi asukohateooriast lähtuvad välisriigid tunnustada faktiliselt välisriigist juhitud Eesti juriidilist isikut Eesti juriidilise isikuna. Tunnustamise eelduseks võib saada tõelise faktilise sideme olemasolu registriiigiga.¹³ Seetõttu ei ole välistatud, et Eesti registrisse kantud äriühingut loetakse Eesti õiguse kohaselt Eesti ühinguks, kuid samal ajal ka mõne teise riigi ühinguks olukorras, kus juhatuse või seda asendav organ asub selles riigis ning riigis lähtutakse asukohateooriast.¹⁴ Sellisel juhul võiks näiteks Saksa õigus käsitleda Eesti osaühingut hoopis Saksa seltsingu või täisühinguna, millega kaasneks näiteks osanike piiramatute isiklike vastutused.¹⁵ Samuti raskendab nõude kaotamine Eestis registreeritud juriidilistele isikutele tahteavalduste kättetoimetamist kolmandate isikute poolt ning nende kättesaamist juriidilise isiku poolt, Eestis asuvate võlausaldajate nõuete maksmapanekut Eesti kohtus Eesti äriühingute pankrotimenetlustes ning võib jätta juriidiliste isikute asutajad ja liikmed ilma võimalusest saada tõhusat õiguskaitset. Nimetatud riske maandab eelkõige juriidilise isiku kohustus määratleda juriidilise isiku asukohana ühingulepingus või põhikirjas koht Eestis ning kohustus määrata juriidilisele isikule kontaktisik Eestis.¹⁶

Kuivõrd juriidilise isiku puhul on tegemist fiktsiooniga, saab juriidiline isik tegutseda üksnes füüsiliste isikute kaudu. See on ka peamiseks põhjuseks, miks on juriidilise isikuga tegeliku kontakteerumise võimaluse tagamiseks vajalik eelkõige füüsilise isiku näol kontakti olemasolu Eestis ning miks ei piisa üksnes postkasti olemasolust. Esindamise sisuks saab olla nii aktiivne esindus ehk esindaja kaudu tehingute tegemine, kui ka passiivne esindus ehk esindatava nimel tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmine. Passiivse esinduse korral loetakse esindaja poolt kätte saadud tahteavaldus kätte saaduks ka esindatava poolt.¹⁷ Riigikohtu sõnul tuleb juriidilise isiku teadmise ja tahtena käsitada tema füüsilisest isikust pädeva esindaja teadmist ja tahet.¹⁸ Kuna juriidilise isikuga kontakteerumine seondub passiivse esindusõiguse teostamisega, keskendubki käesolev magistr töö eraõigusliku juriidilise isikuga kontakteerumisel juriidilise

¹³ M. Kukk, lk 22-23.

¹⁴ M. Käerdi jt. (koost), lk 455.

¹⁵ M. Kukk, lk 28.

¹⁶ M. Kukk, lk 22-23.

¹⁷ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 179.

¹⁸ RKKKo 3-1-1-13-06, p 10.

isiku esindaja passiivsele esindusõigusele.

Kontakteerumise saab liigitada laialdaselt kaheks: kontakteerumine eraõiguslikes suhetes ning kontakteerumine avalikus suhtluses, sealhulgas erinevate avalike menetluste raames. Kontakteerumise õiguslikuks sisuks eraõiguslikes suhetes on peamiselt tahteavalduste tegemine ja nende kättesaaduks lugemine. Tahteavalduse tegemise ehk aktiivse esinduse ning tahteavalduste vastuvõtmise ehk passiivse esinduse üldised alused sätestab tsiviilseadustiku üldosa seadus. Selle kohaselt muutub kindlale isikule suunatud tahteavaldus kehtivaks vastava isiku poolt selle kättesaamisega (TsÜS § 69 lg 1). Tahteavaldus loetakse kätte saaduks, kui see on saajale isiklikult teatavaks tehtud ning eemalviibija korral, kui see on jõudnud saaja elu- või asukohta ning tal on olnud ka mõistlik võimalus sellega tutvuda (TsÜS § 69 lg 2). Lepinguga seotud tahteavaldus eemalviibijale loetakse kättesaaduks, kui see on toimetatud saaja lepingu täitmisega kõige enam seotud tegevuskohta ja saajal on olnud mõistlik võimalus sellega tutvuda (TsÜS § 69 lg 3). Kui tegevuskohta ei ole võimalik kindlaks teha või kui see puudub, loetakse tahteavaldus kättesaaduks saaja elu- või asukohas. Seega peab eemalviibijale suunatud tahteavaldus olema jõudnud saaja mõjusfääri, et kättesaamise risk läheks üle saajale. Seejuures ei oma õiguslikku tähendust, millal saaja tahteavaldusega tutvub.¹⁹ Eeltoodust tulevalt võib tahteavalduse tegemisel ja kättesaamisel olla määrav roll ühinguõigusega reguleeritud esindusõiguslikel isikutel ja nende kontaktandmetel, juriidilise isiku asukohal, tegevuskohal kuid ka elektronpostiaadressil. Tahteavalduste tegeliku kättesaamise seisukohast esmatähtis on siiski esindaja olemasolu.

Avalikus suhtluses on juriidilise isikuga kontakteerumine keskne eelkõige dokumentide edastamisel ja kättetoimetamisel erinevate menetluste raames. Kõige põhjalikumalt on juriidiliste isikutega kontakteerumine reguleeritud tsiviilkohtumenetluse seadustikus²⁰, kuid sarnaseid regulatsioone leidub ka teistes avalikes menetlustes. Kuigi regulatsioon ei ole läbivalt ühtne, vaid on erinevates avalikes menetlustes erinev, kasutatakse dokumentide edastamiseks ja kättetoimetamiseks menetlustes ühinguõigusega reguleeritud esindusõiguslikke isikuid ja kontaktandmeid. Terminil kättetoimetamine on lai ja kitsas tähendus. Laias tähenduses mõistetakse kättetoimetamise all dokumendi tegelikku kohaletoimetamist. Kitsas tähenduses tähendab termin õigusteaduslikus mõttes dokumendi formaliseeritud ja dokumenteeritud üleandmist selle adressaadile dokumendi sisu adressaadile teatavakstegemise eesmärgil.²¹ Kättetoimetamine on vajalik üksnes seaduses sätestatud juhtudel ning sellega antakse

¹⁹ L. Hallik. Tahteavaldus tsiviilõiguses. Magistritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond: 2005 lk 88.

²⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustik – RT I, 07.12.2018, 27.

²¹ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. – Juridica 2004/V, lk 322.

juriidilistele isikutele võimalus saada tegelikult teada käimasolevast menetlusest ning menetluses tähtsust omavatest dokumentidest ja nende sisust. Sellega tagatakse juriidiliste isikute põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Kättetoimetamise puhul saab eristada tegelikku kättetoimetamist ning kättetoimetamise fiktsiooni. Tegeliku kättetoimetamise korral jõuab dokument reaalselt saajani. Riigikohtu tsiviilkolleegium on võtnud seisukoha, et vähemalt üldjuhul tuleb menetlusedokument toimetada kätte selle saajale või saaja esindajale isiklikult.²² Seega tuleb juriidilise isiku puhul toimetada menetlusedokument reeglina kätte tema seaduslikule esindajale (TsMS § 318 lg 2, HKMS²³ § 74 lg 2, KrMS²⁴ § 36, § 164 lg 1). See põhimõte on tervitatav ka ühinguõigusliku kontakteerumise regulatsiooni seisukohast. Praktikas isik siiski alati dokumendi sisuga ei tutvu, mistõttu sätestavad seadused alused, mis juhul võib eeldada, et isik oleks pidanud dokumendi sisuga tutvuma. Selliseid aluseid nimetatakse fiktsioonideks ning neid tohib rakendada üksnes juhtudel kui tegelik teatavastegemine ei ole võimalik või esinevad ülemääraseid takistused.²⁵ Riigikohus on selgitanud, et sel juhul loeb seadus kättetoimetamise toimunuks sõltumata sellest, kas dokument tegelikult saajale üle antakse. Dokumendi kättetoimetamiseks on tehtud ette nähtud toimingud ning dokument on jõudnud kohta, kust kättesaamise riski kannab saaja. Viimast õigustab muuhulgas menetluse seiskumise vältimise vajadus olukorras, kus pahauskne menetlusosaline hoidub dokumentide vastuvõtmisest.²⁶ Kättetoimetamise fiktsioonid avalikes menetlustes ei ole aga ühildatavad ühinguõigusliku tegeliku kontakteerumise võimalikkuse eesmärgiga. Need kahjustavad muuhulgas isiku õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Viimast on põhjalikumalt käsitletud käesoleva töö alapeatükis 1.1.2.

Kontakteerumisega seonduvate regulatsioonide üldiseks eesmärgiks on tagada, et riiklikud registrid, sealhulgas äriregister ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste register, kolmandad isikud ja avaliku võimu teostajad saaksid soovi korral eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakti. Kontakti olemasolu tagab informatsiooni vahetamise ja tahteavalduste ning dokumentide kättetoimetamise võimalikkuse. Omakorda saab eristada kontakteerumise ühinguõiguslikku eesmärki kontakteerumise eesmärgist eraõiguslikes suhetes ning ka avalikes menetlustes. Ühinguõigusliku kontakteerumise regulatsiooni eesmärgiks on tagada, et juriidilistel isikutel oleks Eestiga kontakt eelkõige esindusõigusliku isiku kaudu ning lisaks erinevate registrisse kantud kontaktandmete läbi, kelle ja mille kaudu on juriidilistel isikutel võimalik neile adresseeritu ka tegelikult kätte saada. Eraõiguslikes suhetes on regulatsiooni

²² RKTkm 3-2-2-10-10, p 11.

²³ Halduskohtumenetluse seadustik – RT I, 28.11.2017, 3.

²⁴ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 07.12.2018, 24.

²⁵ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses, lk 323.

²⁶ RKTkm 3-2-1-168-11, p 12.

eesmärk tagada, et tahteavaldust tegeval isikul oleks võimalik tahteavaldus teisele poolele teha ja ka tugineda sellele, et isik on tahteavalduse tõesti kätte saanud, ning et tahteavalduse saanud isikul oleks võimalik sellega tutvuda.²⁷ Avalikes menetlustes on kontakteerumise regulatsiooni eesmärk ühinguõiguslikust ja eraõiguslikust kontakteerumise eesmärgist oluliselt erinev. Kontakteerumine juriidilise isikuga on keskne eelkõige dokumentide kättetoimetamisel menetluste raames. Kättetoimetamisel on kaks peamist eesmärki: esiteks tagada, et isik saab talle teatavaks tegemist vajava dokumendi sisust piisava tõenäosusega teada, ning teiseks dokumentide kättetoimetamise tõendamine, mille jaoks on oluline kättetoimetamise dokumenteerimine. Sisuliselt on kättetoimetamise näol tegemist teatavakstegemise dokumenteerimise menetlusega.²⁸ Arvestades eeltoodut tuleb kontakteerumise regulatsiooni kehtestamisel saavutada tasakaal heausksete juriidiliste isikute huvide osas saada tahteavaldusi ning menetlusedokumente tegelikult kätte ning riigivõimu huvi osas toimetada dokumente kätte ka pahausksetele isikutele, kes püüavad dokumentide kättesaamisest kõrvale hoiduda.²⁹ Kõikide kontakteerumise regulatsioonide üheks eesmärgiks on tõelise kontakteerumise võimalikkus, sealhulgas tegelik tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine, kuid selle roll ja olulisus on erinevates õiguse valdkondades erinev.

Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et olukorras, kus Eestis registreeritud juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ asub välismaal, on vajalik juriidilise isiku kontakti säilimine ka Eestis. Sel juhul on oluline vältida segadust kohalduva õiguse kindlaksmääramisel ning tagada juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkus vastavalt Eestis kehtivatele kontakteerumise regulatsioonidele. Viimane tähendab muuhulgas seda, et eraõigusliku juriidilise isikuga oleks võimalik ka tegelikult kontakteeruda näiteks äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud juriidilise isiku esindusõiguslike isikute, sealhulgas kontaktisiku, muude juriidilise isikuga seotud isikute või juriidilise isiku kontaktandmete kaudu. Selleks peab vastavatel isikutel ja aadressidel olema juriidilise isikuga selline seos, et isikule või aadressile tahteavalduse või dokumendi toimetamisel saab need mõistlikult lugeda ka juriidilise isiku poolt kättesaaduks. Kuigi kontakteerumise regulatsioon ja selle eesmärk on õiguse erinevates valdkondades erisugune, on siiski nende regulatsioonide üheks ühiseks eesmärgiks reaalse kontakti saamine juriidilise isikuga. Samuti toimub kõigis valdkondades kontakteerumine kasutades ühinguõiguslikke vahendeid.

²⁷ M. Torga, K. Espenberg. E-residentsuse projekti tsiviilõiguslike riskide kaardistamine. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE: 2015, lk 31. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/e-residentsuse_projekti_tsiviiloiguslike_riskide_kaardistamine_2015.pdf (18.01.2019).

²⁸ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses, lk 323.

²⁹ M. Käerdi jt. (koost), lk 443.

1.1.2 KONTAKTEERUMISE PÕHIÕIGUSLIKUD LÄHTEKOHAD

Selles alapeatükis uurib autor, milline tähendus on kontakteerumisel, sealhulgas dokumentide kättetoimetamisel avalikes menetlustes, ning kontakti olemasolul Eestis põhiõiguslikust aspektist. Eeltoodu tuvastamine on oluline, et mõista, millised on juriidilise isiku enda ja riigi, avaliku võimu teostajate ning kolmandate isikute õigused ja kohustused kontakteerumise võimalikkuse tagamisel, millist riski peab kandma kontakteerumisel juriidiline isik ise ning millisel määral on risk kanda kontakteerujal ehk riigil, avaliku võimu teostajatel või teistel isikutel. Viimast analüüsib autor põhjalikumalt ka juba järgnevatel alapeatükkides.

Eraõiguslikel juriidilistel isikutel on õigusvõime, mistõttu võivad nad omada kõiki tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi, mis ei ole omased üksnes inimesele (TsÜS § 26 lg 1-2). Seega on nii nagu füüsilistel isikutel ka juriidilistel isikutel põhiõigused. Eesti Vabariigi põhiseaduse³⁰ (PS) § 9 lg 2 alusel laienevad põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilisele isikule niivõrd, kui see on kooskõlas tema üldiste eesmärkidega ning vastavate õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Riigikohus on selgitanud, et põhiseaduse teine peatükk käsitleb eelkõige suhteid eraisikute ning avaliku võimu teostajate vahel.³¹ Kohustatud pooleks on reeglina avaliku võimu kandja ning õigustatud pooleks eraisik. Kuigi eraõiguslikke suhteid reguleerib reeglina eraõigus, sätestavad põhiõigused teatud õigusi ja kohustusi ka eraõiguslikes suhetes, kuna ühegi isiku vabadus ei saa olla piiramatu.³²

Igaühe õiguse vabale eneseteostusele näeb ette PS § 19. Sätte esimeline kaitseala hõlmab õiguslikku otsustamisvabadust, mille alla kuulub ka lepinguvabadus.³³ Seega võib õigus vabale eneseteostusele saada riivatud nii eraõiguslikes suhetes kui ka avalikes menetlustes. Kontakteerumise võimaluse puudumine võib viia riiveni eraõiguslikes suhetes näiteks juhul, kui isikul, kes soovib teha teisele isikule tahteavaldust, ei ole võimalik teisele tahteavaldust kätte toimetada ning samuti juhul, kui isikul ei ole võimalik tahteavaldusi kätte saada. Olukorras, kus isik on pöördunud oma õiguste kaitseks kohtusse ning kus kohtul ei ole võimalik teisele isikule menetlusedokumente kätte toimetada, võib samuti saada riivatud nii kohtusse pöördunud isiku õigus vabale eneseteostusele, kuid ka selle isiku õigus, kellele dokumente üritatakse toimetada. Lisaks võidakse nimetatud põhiõigust piirata erinevate avalike menetluste kaudu, mistõttu on oluline, et isikul oleks võimalik riivist ka tegelikult teada saada.

³⁰ Põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.

³¹ RKPJKo 3-4-1-17-08, p 25.

³² M. Ernits. PõhiSK § 19/17. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2017. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=29&p=24> (12.01.2019).

³³ RKPJKo 3-4-1-3-04, p 21; RKKKo 3-1-1-67-09, p 13.3; RKPJKo 3-4-1-55-14, p 56.

Õiguste ja vabaduste tagamine on PS § 14 kohaselt riigi kohustus.³⁴ Selles sätestatud üldisest õigusest korraldusele ja menetlusele tuleneb avaliku võimu kohustus tagada õiguste realiseerimiseks vajalikud menetlused, sealhulgas ka kättetoimetamise menetlus³⁵, mis tagavad isikute õiguste tõhusa kaitse.³⁶ PS §§-st 13 ja 15 tulenev igaühe õigus kohtulikule kaitsele hõlmab isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse, kuid ka riigi kohustust luua õiglane ja tõhus õigusruum ning kohtumenetlus isikute õiguste ja vabaduste kaitseks.³⁷ Kuivõrd õiguste kaitseks kohtusse pöördumise garantii on teatud juhtudel piiratud kaebetähtajaga on dokumentide kättetoimetamise õiguspärasus põhiõiguslik küsimus.³⁸

Juriidilise isikuga kontakteerumisel kohtumenetluses on üheks olulisemaks põhiõiguseks igaühe õigus olla oma kohtuasja arutamise juures (PS § 24 lg 2). Selleks, et juriidiline isik vastavat õigust päriselt realiseerida saaks, peab olema juriidilise isikuga võimalik ka tegelikult kontakteeruda, et teavitada teda menetlusest. See seab kõrgendatud nõuded eelkõige kohtusse kutsumisele ja hagiavalduse kättetoimetatuks lugemisele.³⁹ Juuresolekuõigusega tagatakse, et isik, kelle kohtuasja menetletakse, on õigusmõistmise subjekt koos kõigi subjekti õigustega ning mitte objekt.⁴⁰ Selleks peab isikul olema võimalus tutvuda kohtutoimiku, vastaspoole seisukohtade ning tõenditega, kuid ka võimalus esitada omapoolseid argumente ning tõendeid.⁴¹ Seega hõlmab säte ka ärakuulamisõigust.⁴² Sätte kaitseala hõlmab peale isiku, kelle kohtuasja menetletakse, kõik kolmandad isikud, keda kohtulik arutamine puudutab.⁴³ Juriidiline isik saab teostada oma juuresolekuõigust seadusliku esindaja kaudu.⁴⁴ Seetõttu on juuresoleku- ja ärakuulamisõiguse tagamiseks oluline juriidilise isiku seaduslike esindajate kättesaadavus, mis võib muutuda keeruliseks näiteks olukorras, kus esindajad asuvad välismaal. Seega on tähtis, et juriidilisel isikul oleks Eestis ka kontakt isiku näol, kelle kaudu saab juriidilist isikut menetlusest tegelikult teavitada. Kontaktisik ei saa olla üksnes formaalne, vaid peab omama ka sidet isikutega, kes juriidilist isikut esindavad või tema huve kaitsevad.

Siiski on oluline rõhutada, et PS § 24 lg-st 2 tulenev õigus ei tähenda riigi absoluutset kohustust tagada isiku osavõtt tema kohtuasja arutamisest olukorras, kus isik on ise muutnud osavõtu

³⁴ M. Ernits, N. Parrest. PõhiSK § 14/2.

³⁵ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses, lk 333.

³⁶ RKPJKo 3-2-1-4-03, p 16.

³⁷ RKPJKm 3-4-1-1-08, p 5.

³⁸ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses, lk 330.

³⁹ RKTkm 3-2-2-1-08, p 5.

⁴⁰ H. Sepp jt. PõhiSK § 24/11.

⁴¹ RKHKm 3-3-1-40-15, p 14.

⁴² RKPJKo 3-4-1-5-10, p 24; RKKKm 3-1-1-24-16 p 6; RKKKo 3-1-1-18-08, 14.1.

⁴³ H. Sepp jt. PõhiSK § 24/17.

⁴⁴ RKTkm 3-2-1-155-04, p 12.

tagamise võimatuks või kohtuvõimu tavapärasest funktsioneerimist takistavaks.⁴⁵ Eelkõige võib selliseks näiteks olla olukord, kus isik ei saa või ei soovi asja arutamisest osa võtta.⁴⁶ Autori hinnangul on juriidiline isik muutnud osavõtu tagamise võimatuks ka siis, kui on ise põhjustanud olukorra, mistõttu ei ole temaga mingil viisil võimalik kontakteeruda ega dokumente kätte toimetada. Näiteks ei ole esitanud registrile õigeid kontaktandmeid ning ei ole ka muul viisil kättesaadav. Sellistel juhtudel läheb dokumentide tegeliku kättesaamise risk üle juriidilisele isikule endale. Juuresolekupõhiõiguse piiramise üheks legitiimseks eesmärgiks on Riigikohtu hinnangul vajadus tagada kohtumenetluse normaalne toimimine ning asja arutamine mõistliku aja jooksul.⁴⁷ See on vajalik kolmandate isikute PS § 15 lg-st 1 tuleneva põhiõiguse saada kohtulikku kaitset tagamise seisukohast.

PS § 24 lg 5 sätestab igäühe õiguse kaevata tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kõrgemalseisvale kohtule. Kuivõrd kaebeõiguse tähtaegseks teostamiseks on isikul vaja tema kohta tehtud lahendist ka teada saada, seab nimetatud säte Riigikohtu hinnangul kättetoimetamisele ka kõrgendatud nõuded.⁴⁸

Eeltoodust tulenevalt on oluline kindlustada juriidiliste isikutega tegelik kontakteerumise võimalikkus nii erasuhetes kui ka avalikus suhtluses, et tagada nii juriidilise isiku enda kui ka teiste isikute õigusi vabale eneseteostusele, riigi ja seaduse kaitsesele ning õiglasele kohtumenetlusele. Põhiõiguste tagamisel on oma roll eraõiguslikel juriidilistel isikutel endil ning riigil ja erinevatel avaliku võimu teostajatel. Kuigi reeglina on kohustatud isikuks avaliku võimu kandja, läheb risk üle juriidilisele isikule endale, kui isik ise on põhjustanud olukorra, mille tõttu ei saada isikuga kuidagi kontakti. Dokumentide kättetoimetamise menetluses on keskse tähtsusega seadusandlikult sellise kättetoimetamise menetluse tagamine, mis arvestaks adressaadi õigust saada päriselt teada tema vastu algatatud menetlustest, tehtavatest õigustoimingutest ning lahenditest, kuid arvestaks ka adressaadi võimalikku pahatahtlikkust dokumentide vastuvõtmisest kõrvalehoidumisel⁴⁹. Lisaks menetlusosalise põhiõiguste tagamisele on kättetoimetamisel oluline roll ka kättetoimetamisest huvitatud kolmandate isikute põhiõiguste tagamisel. Autor on seisukohal, et põhiõiguslikust aspektist on juriidilise isiku kontaktisiku olemasolu Eestis vajalik kontakteerumisel eelkõige juriidilise isiku juuresoleku- ja ärakuulamisõiguse realiseerimise võimalikkuseks.

⁴⁵ H. Sepp jt. PõhiSK § 24/18.

⁴⁶ M. Käerdi jt (koost), lk 451.

⁴⁷ RKKKm 3-1-1-24-16, p 6.

⁴⁸ RKTkm 3-2-1-155-04, p 15.

⁴⁹ J. Ots. TsMS 6. osa. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik II, VI-X osa (§-d 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 26.

1.2 KONTAKTEERUMISE ÜLDISED ABINÕUD

1.2.1 REGISTRISSE KANTUD KONTAKTANDMED

Äriregister ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste register on riigi põhiregistriteks, kuhu kantakse eraõiguslike juriidiliste isikute andmed, mis on aluseks teistele riiklikele registritele.⁵⁰ Nimetatud registrid kannavad peamiselt kolme funktsiooni: avalikustamisfunktsioon, garantii- ehk avaliku usaldatavuse funktsioon ning järelevalve- ja kontrollifunktsioon. Registrite eesmärk on avalikustada tsiviilkäibe jaoks olulised õigussuhted ning anda igale huvitatud isikule usaldusväärset informatsiooni juriidilise isiku kohta.⁵¹ Kohustuslikus korras registrisse kantavad kontaktandmed on reguleeritud ühinguõiguses, kuid neid kasutatakse kontakteerumiseks nii eraõiguslikes suhetes kui ka avalikes menetlustes. Kuivõrd kontaktandmete olemasolu ja õigsus on kontakteerumise võimalikkuse tagamisel keskse tähtsusega, analüüsib autor käesolevas alapeatükis, kas registrikaardile kantavate kontaktandmete osas on erisusi sõltuvalt juriidilise isiku vormist ning kui on, siis mis on nende põhjused, millal tuleb esitatud andmeid muuta ning kuidas tagatakse andmete õigsust. Samuti analüüsib autor, millised on juriidilise isiku kohustused registrisse kantud aadressil dokumentide vastuvõtmiseks ning milliste täiendavate kontaktandmete nõudmine võiks olla vajalik tegeliku kontakteerumise võimalikkuse suurendamiseks.

Äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantakse iga juriidilise isiku asukoht ning aadress (ÄS § 64 lg 2, MTÜS § 89 p 3, SAS⁵² § 14 lg 1 p 3, kohtu registriosakonna kodukord⁵³ § 92 p 2, § 102 lg 1 p 2, § 107 p 2). Samuti kantakse need juriidilise isiku andmed registrisse Saksa õiguse kohaselt (GmbHG⁵⁴ § 10 lg-le, AktG⁵⁵ § 39 lg 1, HGB⁵⁶ § 106 lg 2 p 2). Suurbritannia õiguses asukohta ja aadressi ei eristata, mistõttu kantakse registrisse asukoha aadress (CA⁵⁷ artikkel 86). Lisaks peab Eesti ettevõtja esitama registripidajale ÄS § 63 kohaselt oma elektronposti aadressi ja muud sidevahendite andmed, mille hulka kuuluvad telefoni ja faksi numbrid. Esitada võib ka interneti kodulehe aadressi, kuid see ei ole kohustuslik. Sätet kohaldatakse TÜS⁵⁸ § 3 lg 1, MTÜS § 76 ja SAS § 14 lg 3

⁵⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 50.

⁵¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 50-51.

⁵² Sihtasutuste seadus – RT I, 09.05.2017, 34.

⁵³ Kohtu registriosakonna kodukord – RT I, 11.01.2019, 8.

⁵⁴ Limited Liability Companies Act. GmbHG. Sisaldab muudatusi kuni 17.07.2017. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html#p0096 (19.01.2019).

⁵⁵ Stock Corporation Act. AktG. Sisaldab muudatusi kuni 17.07.2017. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/englisch_aktg.html#p0023.

⁵⁶ HGB Book 1, Book 2 and Book 5. Sisaldab muudatusi kuni 22.12.2015. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/index.html (20.01.2019).

⁵⁷ Companies Act 2006. Arvutivõrgus: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (22.01.2019).

⁵⁸ Tulundusühistuseadus – RT I, 20.04.2017, 22.

alusel samuti tulundusühistutele, mittetulundusühingutele ja sihtasutustele. Äriühingute, kuid mitte mittetulundusühingute ega sihtasutuste, puhul kantakse registrikaardile ka ühingu e-posti aadress (ÄS § 64 p 2, kohtu registriosakonna kodukord § 92 p 2²). Erisuste põhjuseid ei ole eelnõu seletuskirjas selgitatud, mistõttu jäävad need autorile arusaamatuks. Kuna seadusandja on kohustanud mittetulundusühinguid ja sihtasutusi registripidajale e-posti aadressi igatahes esitama, on autor seisukohal, et ka see tuleb kanda nende registrikaartidele. Autori hinnangul on see oluline tegeliku kontakteerumise efektiivsemaks ning kiiremaks muutmiseks nii eraõiguslikes suhetes kui ka avalikus suhtluses. E-posti aadress on kättetoimetamise vahendiks mitmetes avalikes menetlustes⁵⁹, sealhulgas registrimenetluses, kusjuures ei ole sätestatud erisusi sõltuvalt juriidilise isiku vormist. Saksa ja Suurbritannia õiguse kohaselt juriidilistel isikutel selliste sidevahendite andmete esitamise kohustust ei ole.

Olukorras, kus juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ asub välismaal⁶⁰, kantakse juriidilise isiku registrikaardile juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress välismaal ning lisaks ÄS §-s 63¹ lg 2 alusel nimetatud kontaktisiku nimi või ärinimi, isiku- või registrikood, e-posti aadress ning juriidilisele isikule suunatud tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamise aadress (ÄS § 64 lg 2¹ ja 9¹, MTÜS § 10 lg 1 p 2¹ ja 5¹, § 89 p 4¹, SAS § 14 lg 1 p 3¹ ja 5¹, kohtu registriosakonna kodukord § 92 p 2¹ ja 3, § 102 lg 1 p 2¹ ja 3, § 107 p 2¹ ja 3). Saksamaa ega Suurbritannia õigus eriregulatsiooni selleks puhuks ette ei näe. Kuigi kontaktisiku määramine toimub üldjuhul praktikas siis, kui juhatus või seda asendav organ asub välismaal, on kontaktisiku määramine võimalik ka siis, kui juhatus või asendav organ asub Eestis.⁶¹ Sel juhul kantakse registrikaardile samad kontaktisiku andmed. Mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduste ning kohtu registriosakonna kodukorra vahel esinevad nende registrikaardile kantavate andmete osas vastuolud. MTÜS § 89 ei sätesta juhatuse välismaise asukoha aadressi ega kontaktisiku e-posti aadressi ning MTÜS § 10 lg 1 kontaktisiku e-posti aadressi kandmist mittetulundusühingu registrikaardile. Mõlemad sätted näevad aga ette mittetulundusühingu registrikaardile kantavad andmed. Samuti ei sätesta SAS § 14 lg 1, et sihtasutuse registrikaardile kantakse kontaktisiku e-posti aadress. Küll aga nähtub kohtu registriosakonna kodukorra § 102 lg 1 p-dest 2¹ ja 3 ning § 107 p-dest 2¹ ja 3, et mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrikaartidele kantakse juhatuse asukoha aadress, kui see asub välismaal, ning kontaktisiku e-posti aadress. Kuivõrd kõigi eeltoodud sätetega nähakse ette, millised andmed registrikaartidele kantakse ning kantavate andmete loetelude vahel

⁵⁹ Näiteks TsMS § 311¹ lg 4, kohtu registriosakonna kodukord § 78 lg 3, HKMS § 73, KrMS § 165 lg 4¹, HMS § 27.

⁶⁰ Seda, millisel juhul asub juhatus või seda asendav organ välismaal, on autor põhjalikumalt analüüsinud töö alapeatükis 2.1.1.2.

⁶¹ Kontaktisiku määramise õiguse ja kohustusega seonduvat on autor analüüsinud töö alapeatükis 2.1.1.2.

esinevad erisused, leiab autor, et õigusselguse tagamiseks tuleks loetelud viia teineteisega vastavusse kandes loeteludesse samad andmed.

Samuti leiab autor, et regulatsioon on ebaselge juriidilise isiku enda Eesti aadressi säilimise osas juhatuse või seda asendava organi välisriigi aadressi ja kontaktisiku aadressi kandmisel registrikaardile. Autori hinnangul ei tulene eelnevas lõigus toodud sätetest, et juhul, kui registrikaardile kantakse juhatuse või seda asendava organi välisriigi aadress, kustutatakse registrist juriidilise isiku aadress Eestis. Samuti ei saa seda autori arvates järeldada ÄS § 63¹ lg-st 3, mille kohaselt loetakse äriühingu aadressiks kohustuslikus korras määratud kontaktisiku aadress. Viimast ei saa tõlgendada ka nii, et kohustuslikus korras määratud kontaktisiku aadressi kandmisel registrikaardile kustutatakse äriühingu enda Eesti aadress registrikaardilt. Üksnes eelnõu seletuskirjas on selgitatud, et kui juhatuse või seda asendav organ asub välismaal ja kontaktisik on määratud kohustuslikus korras, ei kanta registrisse ühingu Eesti aadressi.⁶² Praktikaks peaks registripidaja selgituste kohaselt jääma registrikaardile kantuks korraga kaks aadressi: juriidilise isiku Eesti aadress ja vabatahtlikult määratud kontaktisiku aadress või juriidilise isiku juhatuse välisriigi aadress ja kohustuslikus korras määratud kontaktisiku aadress.⁶³ Päriselt jääb praktikas registrikaardile kontaktisiku aadressi kandmisel siiski jätkuvalt suurel osal juhtudel kantuks juriidilise isiku Eesti aadress ning kandmata juhatuse asukoha aadress välisriigis, kuigi ainus juhatuse liige või kõik liikmed elavad välismaal. Seega tuleks õigusselguse huvides reguleerida üheselt, millised andmed tuleb registrisse kanda, kui juhatuse või seda asendav organ asub välismaal, ning millised andmed registrist kustutatakse.

Registrisse kantud andmete muutumisel on juriidilisel isikul kohustus esitada vastavale registrile avaldus andmete muutmiseks (ÄS § 33 lg 7, TÜS § 3 lg 1, MTÜS § 10 lg 2, § 76 ja SAS § 14 lg-d 2-3). Alates 1. jaanuarist 2019. a sätestab eeltoodust erisuse ÄS § 511¹ lg 2, mille kohaselt muudetakse äriühingu e-posti aadress majandusaasta aruande esitamisel ilma kandeavalduseta, kuna see tuleb ÄS § 63 kohaselt ära näidata registripidajale esitatavas majandusaasta aruandes. Seletuskirja kohaselt ei ole seega äriühingul enam vaja e-posti aadressi muudatusest registrit eraldi kandeavaldusega teavitada.⁶⁴ Eeltoodud on tõlgendatud, et e-posti aadressi uuendamine ei ole registris avalduse alusel enam üldse vajalik, kuna uuendamine toimub edaspidi üksnes majandusaasta aruande põhjal.⁶⁵ Autor on seisukohal, et

⁶² M. Kukk, lk 9.

⁶³ A. Vimberg. J-B. Haabu. 30.01.2019. Kiri autori valduses.

⁶⁴ K. Karus. Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 712 SE. Seletuskiri, lk 3-4.

⁶⁵ Näiteks: Olulisemad õigusaktide muudatused, mis 1. jaanuarist meid ees ootavad. Uudised. Arumäe & Sipari advokaadibüroode koduleheküljel. 29.12.2018. Arvutivõrgus: <https://www.abbyroo.eu/uudised/olulised-oigusaktide-muudatused-mis-1-jaanuarist-meid-ees-ootavad/> (03.01.2019);

sätte sõnastus ei ole õnnestunud, kuivõrd jääb ebaselgeks, kas elektronposti muutumisel ei ole aasta jooksul avalduse esitamine enam üldse vajalik või ei ole see vajalik üksnes vahetult enne majandusaasta aruande esitamist. Viimasel juhul ei ole jällegi selge, kui pikk võiks selline periood olla. Juhul, kui aadressi uuendamine toimub edaspidi üksnes kord aastas, on regulatsioon äärmiselt problemaatiline, kuna tegemist on laialt kasutatava kommunikatsioonikanaliga nii eraõiguslikus suhtluses, kuid nüüdseks ka juba avalikus suhtluses. Registrimenetluses toimub kättetoimetamine üldjuhul elektronposti teel, mille aadressi on juriidiline isik ÄS § 63 alusel registrile teatanud. Erandlikult loetakse dokument ka automaatselt kättetoimetatuks äriregistrisse kantud e-posti aadressil edastamisega haldusmenetluse seaduse⁶⁶ (HMS) § 27 lg 2 p 3 kohaselt. Seetõttu on oluline, et isikul oleks kohustus selle muutumisel registris ka vastavad muudatused teha.

Kuivõrd eeltoodud kontaktandmed kantakse juriidilise isiku registrikaardile, on need avalikud ja kolmandatele isikutele tasuta kättesaadavad ning nende osas kehtivad avaliku usaldatavuse ja negatiivse avaliku usaldatavuse põhimõtted (ÄS § 34 lg 2-3). Juriidilistel isikutel on kohustus esitada registritele õigeid andmeid ning registre ülesandeks on tagada avalikustatavate andmete õigsus. Kui registripidajani jõuab põhistatud informatsioon kannete ebaõigsuse või puudumise kohta, on tal õigus teha järelepärimisi (ÄS § 61 lg 1), kohustada isikut trahvi ähvardusel esitama õigeid andmeid (ÄS § 71, TsMS § 601) ning teha vajadusel kanne omal algatusel (ÄS § 61 lg 2). Praktikas on registri poolt järelevalve teostamine ja kontaktandmete tegelikkusele vastavuse tagamine keeruline. Registripidajatel ei ole juba üksnes füüsiliselt võimalik kõikide kontaktandmete vastavust tegelikkusele pidevalt kontrollida ning samuti puuduvad vahendid, et tuvastada näiteks kust tegelikkuses juriidilist isikut juhitakse ning kas kontaktisiku määramine on seega vajalik või mitte. Nii eeldab register, et esitatud andmed on õiged ning kontrolli ebaõigete andmete üle teostatakse tagantjäreli.⁶⁷ Erandlikult teostatakse eelkontrolli ettevõtjaportaalis e-posti aadressi esitamisel ja muutmisel, kui avalduse esitamiseks tuleb aadressi kehtivust kinnitada vastavale e-posti aadressile saadetud kirja kaudu.

Juriidilise isiku vastutuse seaduses sätestatud andmete esitamata jätmise või ebaõigete andmete esitamise eest näeb ette ÄS § 71, millest tulenevalt võib registripidaja ettevõtjat ning lisaks kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida. Seejuures ei oma tähtsust, kas andmed kuuluvad registrisse kandmisele või mitte. Sätet kohaldatakse MTÜS § 76 kohaselt ka

19. olulist 2019. aastal jõustunud seadusemuudatust. Uudised. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja koduleheküljel. 19.12.2018. Arvutivõrgus: <https://www.koda.ee/et/uudised/19-olulist-uuelt-aastal-joustuvat-seadusemuudatust> (03.01.2019).

⁶⁶ Haldusmenetluse seadus - RT I, 28.12.2017, 21.

⁶⁷ Nõrk lüli äriregistris. Äripäev. 13.06.2014. Arvutivõrgus: <https://www.aripaev.ee/uudised/2014/06/12/nork-luli-ariregistris> (08.02.2019).

mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile. Saksa õiguse kohaselt on sarnaseks juhuks nähtud ette sunniraha määramise võimalus (HGB § 14) ning Suurbritannia õiguse kohaselt trahvi ja/või vanglakaristuse määramise võimalus (CA art 1112). Juhul kui andmed registrile esitatakse, kuid andmed on ebaõiged, vastutavad avalduse allkirjastanud isikud valeandmetega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt (ÄS § 33 lg 8). Juriidilise isiku juhtorgani liikmetel lasub hoolduskohustus, mistõttu peavad nad täitma oma seadusest tulenevaid kohustusi tavaliselt oodatava hoolega (TsÜS § 35) ning seega esitama registrile ka õigeid ja ajakohaseid kontaktandmeid. Olukorras, kus juhtorgani liikmed ei esita registrile õigeid kontaktandmeid, mistõttu ei ole juriidiline isik kättesaadav ja mille tõttu tekib juriidilisele isikule kahju, vastutavad kohustusi rikkunud juhtorgani liikmed tekkinud kahju eest sisesuhtes isiklikult ja solidaarselt TsÜS § 37 lg 1 alusel. Kui kontaktandmed on valed, ei pruugi registripidaja juriidilise isikuga õigete andmete esitamiseks kontakti saada. Seega peab ta tegema kande omal algatusel ning kuna uut kontakti ei ole teada, kustutatakse registrikaardilt vana teave, kuid ei kanta uut. Suurbritannias on praktikas aadressi esitamisega seoses tekkinud mitmeid probleeme, kuna aadressina esitatakse ühingu mitte seotud kolmandate isikute aadressid, kellel puuduvad vahendid aadressi kasutamise lõpetamiseks.⁶⁸ Kui registripidajal ei ole olnud võimalik ühingu registreeritud aadressile kirju kätte toimetada, on see piisav alus, et arvata, et ühing ei tegutse, mistõttu on registripidajal õigus algatada ühingu registrist kustutamine CA art 1000 alusel.⁶⁹ Eesti seadused sellisel alusel sundlõpetamise võimalust ette ei näe.

Õiguskirjanduses on pakutud täiendava meetmena välja ka juriidilise isiku registreeringu “peatamist” registris. Sellisel juhul oleks kolmandatele isikutele registrist näha, et juriidiline isik on mittetegutsev ja registril ei ole õnnestunud juriidilisele isikule dokumente kätte toimetada. Kohustuste täitmisel ning ka näiteks teatud tasu maksmisel oleks võimalik siiski juriidilise isiku registreering taastada.⁷⁰ Autor nõustub Eesti Kaubandus-Tööstuskoja seisukohaga, et liikmelisuse peatamine võib luua aluse täiendavaks segaduseks ning on ebaselge, mis on peatamise õiguslik tähendus ja milline õiguslik tähendus on tehingutel, mis on tehtud sellel ajal. Seetõttu pooldab autor seisukohta, et registris võiks olla märges, et juriidilisele isikule ei ole olnud võimalik dokumente kätte toimetada⁷¹. Samuti oleks autori hinnangul

⁶⁸ Companies Act 2006: Objecting to a Registered Office Address. Consultation. London: Department for Business Innovation & Skills, 2009, lk 6. Arvutivõrgus: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31578/companies_20act_202006_20objecting_20to_20a_20registered_20office_20address.pdf (23.01.2019).

⁶⁹ Strike off, dissolution and restoration. GOV.UK. 2018, p 10.1. Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/government/publications/company-strike-off-dissolution-and-restoration/strike-off-dissolution-and-restoration> (24.01.2019).

⁷⁰ M. Käerdi jt (koost), lk 459.

⁷¹ M. Palts. Arvamuse esitamine ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsiooni kohta. 07.11.2018, lk 4. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/eesti_kaubandus-toostuskoda_arvamus.pdf (31.03.2019).

eeldatavalt tõhus ja kiire kasutada täiendava meetmena registripoolset keeldumist mis tahes kannete tegemiseks juriidilise isiku registrikaardile enne ajakohaste kontaktandmete esitamist.

Juriidilise isiku poolt registrijärgsel aadressil dokumentide vastuvõtmise kohustust ja sellega seonduvat vastutust seadused ei reguleeri. Riigikohtu haldus- ja tsiviilkolleegiumil on selles küsimuses kujunenud erinevad seisukohad. Halduskolleegium on korduvalt selgitanud, et juriidiline isik on kohustatud pidevalt hoolitsema juhatuse liikme või muu volitatud isiku poolt juriidilise isiku registrijärgsel aadressil posti vastuvõtmise eest. Kui juriidiline isik jätab posti vastuvõtmise korraldamata, võtab ta endale riski, et olulised teated ei jõua temani.⁷² Juriidiline isik kohustub tagama registrile esitatud aadressiandmete õigsuse ning vastutab ebaõigete andmete esitamisest põhjustatud tagajärgede⁷³, sealhulgas kaebetähtaja möödumise ja sellega kaasneva õiguste kasutamise võimatuse, eest. Juriidiline isik peab arvestama vastuvõtmise korraldamisega ka juhatuse liikmete ja töötajate puhkuste korraldamisel.⁷⁴ Halduskolleegium on rõhutanud, et kohustust ei ole võimalik täita üksnes vastaval aadressil postkasti paigaldamisega tulenevalt MKS⁷⁵ § 54 lg 6⁷⁶, TsÜS § 29 lg 1 ja ÄS § 62 lg-te 4 ja 5 ning § 145 lg 1 p 2 koosmõjust. Maksuhaldur ei pea arvestama võimalusega, et registrisse kantud aadressil asub üksnes postkast, vaid tähtsaadetisena saadetud dokumente peab olema tulenevalt MKS § 54 lg-st 6 võimalik ka nimetatud aadressil üle anda.⁷⁷ Seega peab olema posti vastuvõtmine korraldatud registrijärgsel aadressil selliselt, et seal asub pidevalt ka isik, kellel on õigus juriidilise isiku nimel tahteavaldusi ja menetlusedokumente vastu võtta. Tsiviilkohtumenetluses toimetatakse juriidilisele isikule dokument kätte reeglina seadusliku esindaja kaudu (TsMS § 318 lg 2), kuid kui esindaja ei viibi tavalisel ajal juriidilise isiku äriruumis või ei saa dokumenti vastu võtta, äriruumis püsivalt viibiva töötaja või muu sellesarnase lepingu alusel talle püsivalt teenuseid osutava isiku kaudu (TsMS § 323 lg-d 1-2). Tsiviilkolleegium on rõhutanud, et kohus peab tegema füüsilisest isikust menetlusosalise elukoha teadasaamiseks kõik mõistlikult võimaliku, et isik saaks dokumendid kätte. Sealhulgas peab kohus pöörduma järelepärimise nõudega mõne avaliku registri pidaja või teise ametiasutuse poole, kellel võivad isiku elukohaandmed olla, ning samuti menetlusosalisele väljamakseid teinud isiku poole.⁷⁸ Seega saab juriidilisele isikule toimetada dokumente kätte registreeritud aadressil, kuid juhul, kui juhatuse või seda asendava organi liiget seal ei ole ning ei ole üheselt selge, kas tegemist

⁷² Näiteks RKHKm 3-3-1-100-10, p 16; RKHKm 3-3-1-10-04, p 14.

⁷³ RKHKm 3-3-1-100-10, p 16.

⁷⁴ RKHKm 3-3-1-10-04, p 14.

⁷⁵ Maksukorralduse seadus - RT I, 07.12.2018, 5.

⁷⁶ Säte vastab kehtivas maksukorralduse seaduse redaktsioonis sisult MKS § 53¹ lg-le 4.

⁷⁷ RKHKm 3-3-1-100-10, p 17.

⁷⁸ RKTKm 3-2-2-7-09, p 10-11.

on juriidilise isiku äriruumiga, taandub kättetoimetamine juhatuse või seda asendava organi liikme kui füüsilise isiku või ühingu äriruumi otsimisele. Seetõttu õnnestub ennast varjata soovival isikul vältida pikka aega talle dokumentide kättetoimetatuks lugemist.⁷⁹ Seega ei kanna juriidiline isik tsiviilkolleegiumi praktika kohaselt riski registrijärgsel postiaadressil posti vastuvõtmise korraldamise eest.

Saksa õiguse kohaselt võib olukorras, kus juriidilise isiku registrijärgsele aadressile, dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku registrijärgsele aadressile või muule registrile teada olevale aadressile Saksamaal ei ole võimalik tahteavaldust kätte toimetada, toimuda kättetoimetamine vastavalt tsiviilkohtumenetluses avalikku kättetoimetamist reguleerivatele sätetele (HGB § 15a). Seega toimub kättetoimetamine eelduslikult juriidilise isiku registrijärgsel aadressil ning isik peab hoolitsema sellel posti vastuvõtmise eest. Ka Suurbritannia õiguse kohaselt võib ühingu dokumentid kätte toimetada jättes või saates need postiga ühingu registrijärgsele aadressile (CA art 1139 lg 1). Eeldatakse, et ühing on dokumentid kätte saanud, kuna dokumentide vastuvõtmise eest antud aadressil vastutab ühing.⁸⁰ Samas ei pea Suurbritannias olema sellel aadressil võimalik kättetoimetamine füüsilisest isikust esindajale, kuna aadressina võib kasutada ka postkasti⁸¹. Autori arvates peaks juriidilisel isikul olema ka Eesti õiguse kohaselt selge kohustus tagada registrile esitatud aadressil tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmine füüsilisest isikust esindaja poolt, et oleks võimalik nende tegelik jõudmine juriidilise isikuni. Kohustuse rikkumisel peaks kättesaamise risk minema üle juriidilisele isikule. Viimane distsiplineeriks juriidilist isikut autori hinnangul ka reaalsel kontakteerumise võimalikkust tagama. Seda eelkõige arvestades, et osades avalikes menetlustes isikul selline kohustus igatahes on. Autor nõustub õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et erinevalt füüsilistest isikutest, kellelt ei saa eeldada, et isik peab kodus ootama, kas ja millal soovib riik talle midagi kätte toimetada, tuleks juriidilistelt isikutelt dokumentide vastuvõtmisel eeldada teatud hoolsuskohustuse olemasolu⁸².

Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et kohustuslike kontaktandmete erisused sõltuvalt juriidilise isiku vormist ei ole põhjendatud ning seetõttu tuleb juriidiliste isikute registrikaartidele olenemata nende vormist kanda samad kontaktandmed. Samuti tuleb ühtlustada erinevates seadustes toodud loetelud registrikaartidele kantavate andmete kohta ning

⁷⁹ M. Vutt, M. Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs, Tartu 2011, lk 15.

⁸⁰ J. Korchak. What is a company's registered office address? – Inform direct. 30.03.2015. Arvutivõrgus: <https://www.informdirect.co.uk/company-records/registered-office-address-what-is-it/> (09.03.2019).

⁸¹ Company address. GOV.UK. Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/company-address> (02.03.2019).

⁸² M. Käerdi jt (koost), lk 459.

sätetada selgelt, millised aadressid paralleelselt registrikaartidele kantakse ning millisel juhul juriidilise isiku Eesti aadress kustutatakse. Täiendavalt tuleb selgitada, millised on juriidilise isiku kohustused tema elektronposti aadressi muutumisel. Autor mõõnab, et registrisse kantud andmete üle üldjuhul üksnes järelkontrolli teostamine registri poolt on problemaatiline, kuid ei näe praktikas reaalselt võimalust kontaktandmete kontrollimiseks enne registrisse kandmist ning seejärel pidevalt ajakohasuse kontrollimiseks. Autor leiab, et kehtestatud õiguslikud meetmed aitavad tagada mõistlikus ulatuses andmete asjakohasust, arvestades, et alati leidub isikuid, kes seadust ei järgi olenemata kehtestatud meetmetest. Õigusselguse huvides tuleb üheselt reguleerida juriidilise isiku risk registrijärgsel aadressil tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmise korraldamata jätmisel.

1.2.2 KONTAKTANDMETE SISU JA OMAVAHELINE SEOS

Vastavalt töö alapeatükis 1.2.1 selgitatule, kantakse ühinguõigusliku regulatsiooni alusel registritesse kontakteerumise võimalikkuseks vajalikud juriidilise isiku asukoht, aadress, juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress välismaal ning kontaktisiku aadress. Samuti teatud juhtudel juriidilise isiku ja kontaktisiku e-posti aadressid. Samas kasutavad seadused kontakteerumise osas ka juriidilise isiku tegevuskoha terminit. Antud alapeatükis analüüsibki autor, mis on nende kontaktandmete sisu, millal omavad need kontakteerumise aspektist tähtsust ja milline on nende omavaheline suhe. Eeltoodu väljaselgitamine on oluline, et oleks selge, millistel juhtudel saab millistele aadressidele tahteavalduste ja dokumentide saatmisega lugeda need juriidilise isiku poolt kättesaaduks. Õigusselgus antud küsimuses on määrav, et tagada isikute kontakteerumisega seotud põhiõiguseid.

Kehtiva TsÜS § 29 lg 1¹ kohaselt on eraõigusliku juriidilise isiku asukoht ühingulepingu või põhikirjaga määratud koht Eestis, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seega ei pea asukoha näol olema tegemist kohaga, kus teostatakse juriidilise isiku juhtimist või toimub juriidilise isiku tegevus. Juriidilisel isikul saab olla üksnes üks asukoht, mis määratakse kohaliku omavalitsuse üksuse täpsusega, kus juriidiline isik asub (ÄS § 62 lg 4, MTÜS § 78¹ lg 4). TsÜS § 69 lg-te 2 ja 3 kohaselt on juriidilise isiku asukoht üheks võimalikuks kohaks, kuhu saab juriidilisele isikule tahteavaldusi edastada. Saksa õiguses on asukoht defineeritud sarnaselt Eestis varasemalt kehtinud juriidilise isiku asukoha terminile: BGB⁸³ § 24 kohaselt on ühingu asukohaks koht, kus viiakse läbi ühingu juhtimist, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Siiski on teisiti seadustes ette nähtud näiteks osaühingu ja aktsiaseltsi asukoha kohta, mille

⁸³ German Civil Code. BGB. Sisaldab muudatusi kuni 01.10.2013.

registreeritud asukohaks on vastavalt GmbHG § 4a ja AktG § 5 järgi põhikirjas määratletud koht Saksamaal. 2008. aastal toimunud Saksa ühinguõiguse reformi tulemusel kaotati varasemalt kehtinud nõuded, mille kohaselt pidi ühing olema registreeritud oma tegelikus asukohas ehk kohas, kus asus ühingu peakorter ja kus võeti vastu juhtimisotsuseid. Ühingu registreerimiseks Saksa äriregistris pidi ühingu tegelik asukoht asuma Saksamaal.⁸⁴ Seega oli Saksmaal kehtinud regulatsioon sarnane Eestis varasemalt kehtinud regulatsiooniga. Reformi tulemusel hakati eristama nii nagu ka Eestis praegu ühingu tegelikku ehk juhtimise asukohta ühingu registreerimiskohast.⁸⁵ Uue regulatsiooni kohaselt võib ühingu tegelik juhtimine nüüdseks toimuda ka välisriigist.⁸⁶, kuid kuritarvituste vältimiseks peab ühingu registreeritud asukoht asuma siiski Saksamaal.⁸⁷ Vastasel juhul ei ole ühingu registreerimine Saksa äriregistris võimalik (GmbHG § 7 lg 1, AktG § 14, AktG § 36).

Juriidilise isiku asukohast eristavad nii Eesti kui ka Saksa õigus juriidilise isiku aadressi. Siiski peavad Eesti õiguse kohaselt juriidilise isiku asukoht ja aadress kokku langema.⁸⁸ Sama kehtib Saksa äriühingutele, mille aadress ja asukoht peavad mõlemad asuma Saksamaal ja mis kantakse äriregistrisse vastavalt GmbHG § 10 lg-le 1 ja AktG § 39 lg-le 1, ning äriregistris registreeritud täisühingutele HGB § 106 lg 2 p 2 kohaselt. Eestis sisaldab juriidilise isiku aadress asukoha täpset postiaadressi, mis hõlmab ÄS § 62 lg 5 kohaselt hoone ja hooneosa numbrit, liikluspinna või väikekoha nime, maaüksuse nime, asulat, linnaosa nime selle olemasolu korral, kohaliku omavalitsuse üksust ja maakonna nime ning postisihnumbrit. Aadressi registrisse kandmise eesmärgiks on tagada selle avalikustamisega juriidilise isiku ning kolmandate isikute vahel kontakteerumiseks reaalselt toimiv suhtluskanal. Eeltoodust tulenevalt ei saa juriidilise isiku aadressiks olla muuhulgas elektronposti aadress, veebileht ega lihtsalt postkast. Kuigi TsÜS § 69 lg-te 2 ja 3 kohaselt on tahteavalduse kättesaaduks lugemine seotud selle jõudmisega näiteks juriidilise isiku asukohta, peab tahteavalduste kättetoimetamine toimuma kindlal aadressil, kuna tahteavalduste saatmisest kohalikku omavalitsusüksusesse ei piisa tahteavalduse kättesaamiseks.⁸⁹ Tahteavalduse jõudmisel juriidilise isiku registrijärgsele aadressile on tahteavaldus jõudnud juriidilise isiku mõjusfääri. Seega on konkreetne aadress

⁸⁴ M. Beurskens, U. Noack. The Reform of German Private Limited Company: Is the GmbH Ready for the 21st Century, lk 1078-1079. Arvutivõrgus: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dccc0c8495/t/56b858121bbee056bdd30b33/1454921748888/GLJ_Vol_09_No_09.pdf (30.01.2019).

⁸⁵ M. Beurskens, U. Noack. The Reform of German Private Limited Company: Is the GmbH Ready for the 21st Century, lk 1078-1079.

⁸⁶ M. Oehrich, The German Unternehmergeellschaft: Entering Regulatory Competition, p 4. Arvutivõrgus: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=335> (12.02.2019).

⁸⁷ M. Schulz, O. Wasmeier, The Law of Business Organizations: A Concise Overview of German Corporate law. Heidelberg: Springer 2012, lk 84.

⁸⁸ M. Kukk, lk 1.

⁸⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 79.

oluline tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamiseks juriidilisele isikule ning üksnes asukohast juriidilise isikuga kontakteerumiseks ei piisa. Nagu juba varasemalt selgitatud, ei reguleeri Suurbritannia õigus eraldi asukoha ja aadressiga seonduvat, ning ühingul peab CA art 86 kohaselt olema registreeritud asukoha aadress, kuhu võib saata kõik ühingule adresseeritud teated ja dokumendid. Piiratud vastutusega äriühingute puhul⁹⁰ kohaldub eeltoodu täpsustusega, et aadress peab olema Inglismaal ja Walesis (või Walesis), Põhja-Iirimaal või Šotimaal. Ühingu asukoha aadress peab seega eksisteerima füüsiliselt Suurbritannias ning asuma samas riigis, kus ühing on registreeritud: kui ühing on registreeritud näiteks Šotimaal, peab selle registreeritud aadress asuma samuti Šotimaal. Aadressina on võimalik kasutada postkastiteenust. Lisaks võib registreeritud aadressina kasutada isiku kodust aadressi või sellise isiku aadressi, kes tegeleb ühingu maksunduslike küsimustega. Aadress tehakse avalikult kättesaadavaks registris.⁹¹

Eeltoodust tulenevalt on Eesti, Saksa ja Suurbritannia õiguste kohaselt sarnaselt võimalik juriidiliste isikute juhtimine välisriigist, kuid registreeritud asukoht ja aadress peavad asuma jätkuvalt vastavas riigis, kus isik on registreeritud. Selle eesmärgiks on siduda juriidilised isikud vasta riigi õigusega, millega üritatakse ühtlasi kindlustada ka juriidilise isiku kättesaadavus.

Juriidilise isiku tegevuskohaks on TsÜS § 29 lg 2 kohaselt tema püsiva ja kestva majandustegevuse või muu põhikirjalise tegevuse koht. Tegevuskoht võib praktikas asukohaga kattuda, kuid seda ei kanta juriidilise isiku registrikaardile. Tegevuskohaks loetakse eelkõige juriidilise isiku poolt peetava ettevõtte asukohta, mida võib olla ka mitu. Samas ei ole juriidilise isiku tegevuskohaks antud sätte tähenduses ajutise või põhitegevust abistava iseloomuga tegevuse koht. Samuti ei seonu see juhatuse või seda asendava organi asukohaga.⁹² Seaduses sätestatud juhtudel võimaldab tegevuskoht teha juriidilise isiku suhtes tahteavaldusi juriidilise isiku registrijärgsest asukohast erinevas kohas.⁹³ Tegevuskoht on seotud eelkõige tahteavalduste kättetoimetamisega lepingulistes võlasuhetes (TsÜS § 69 lg 3) ning peab olema määratletud postiaadressi täpsusega.⁹⁴ TsÜS § 69 lg 3 on TsÜS § 69 lg 2 suhtes erinorm⁹⁵, mistõttu tuleb reeglina toimetada lepingulistes võlasuhetes lepinguga seotud tahteavaldused lepinguga enim seotud tegevuskohta. Samas tuleks autori hinnangul lugeda sellised

⁹⁰ The Limited Liability Partnerships (Application of Companies Act 2006) Regulations 2009, art 16. Arvutivõrgus: <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2009/1804/contents/made> (22.01.2019).

⁹¹ Company address. Set up a private limited company. GOV.UK. Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/company-address> (02.03.2019).

⁹² P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2010, lk 104.

⁹³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 81.

⁹⁴ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj., lk 104.

⁹⁵ RKTko 3-2-1-8-09, p 11.

tahteavaldused hea usu põhimõttest tulenevalt siiski kättesaaduks ka juhul, kui need toimetatakse juriidilise isiku asukoha aadressile.⁹⁶ Lisaks võib tegevuskohas toimuda menetlusedokumentide kättetoimetamine näiteks halduskohtumenetluse (HKMS § 74 lg 2) või maksumenetluse (MKS § 53 lg 1) raames. Maksumenetluses on tegevuskoht defineeritud siiski veidi kitsamalt: kestva majandus- või kutsetegevuse koht (MKS § 9 lg 2). Seega võib praktikas toimuda juriidilise isikuga kontakteerumine just juriidilise isiku tegevuskohas, sealhulgas esindusõiguslike või juriidilise isiku majandus- või kutsetegevuses tegutsevate isikute kaudu.

Olukorras, kus juriidilise isiku juhatus asub välisriigis, tuleb juriidilisel isikul esitada registrile juhatuse asukoha aadress välismaal. Täisühingu ning usaldusühingu puhul kasutatakse seaduses terminit juhtimise asukoha aadress. Ühingulepingus või põhikirjas tuleb asukohaks määrata siiski koht Eestis.⁹⁷ Seadus ei sätesta ning seaduse eelnõu seletuskiri ei selgita ka seadusandja nägemust, kuidas tuleks määratleda juhatuse või juhtimise asukoha aadressi välismaal. Grammatiliselt tõlgendades võib järeldada, et juriidilisel isikul tuleb nimetada juhatuse või seda asendava organi kui terviku organi asukoha üks aadress, mitte selle liikmete aadressid eraldi. Kuivõrd paljudel juhtudel koosneb juhatuse või seda asendav organ mitmest liikmest, ei pruugi juhtimisorgani ühese asukoha aadressi tuvastamine olla autori hinnangul võimalik ega ka mõistlik. Juhul, kui aadress määrata kindlaks lihtsalt liikmete ühisel kokkuleppel, jääb autorile arusaamatuks selle eesmärk, kuna valitud aadress ei täida tõenäoliselt juhatuse või seda asendava organiga kontakteerumise võimalikkuse eesmärki, kui juhatuse või seda asendava organi liikmed vastaval aadressil tegelikult kättesaadavad ei ole. Samuti jääb ebaselgeks, mida mõista selle aadressina sisuliselt – kas tegemist on koha või kohtadega, kus organi liikmed teostavad juriidilise isiku juhtimist ning täidavad peamiselt oma kohustusi kas eraldi või ühiselt või võib tegemist olla ka näiteks liikmete töö- või elukohtade aadressidega välismaal. Praktikas kannab registripidaja kohtu registriosakonna kohtunikuabi-osakonna juhataja selgituste kohaselt registrisse üksnes ühe aadressi, mille määramise otsustab juhatuse.⁹⁸ Juhatuse või seda asendava organi välisriigi aadressi esitamine võimaldab eelnõu seletuskirja kohaselt soovi korral kolmandatel isikutel saata dokumente ja tahteavaldusi ka välisriigis asuvatele juhatuse või seda asendava organi liikmetele. Lisaks võimaldab see veenduda registripidajal, et juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis, ning selgitada, kas ja milline kohustus juriidilisel isikul ÄS § 63¹ kohaselt lasub.⁹⁹ Töö autor on seisukohal, et terminid juhatuse ja juhtimise asukoha aadress on ebaselged, mistõttu ei täida need ka seaduse eelnõu

⁹⁶ Vt P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj., lk 230.

⁹⁷ M. Kuk, lk 9.

⁹⁸ A. Vimberg. J-B. Haabu. 30.01.2019.

⁹⁹ M. Kuk, lk 9.

seletuskirjas selgitatud eesmärki. Terminite omavahelise suhte ja tähenduse ebaselgust on rõhutatud ka ühinguõiguse revisjoni analüüsis.¹⁰⁰ Kontakteerumise aspektist oleks autori hinnangul efektiivsem kanda registrikaardile juhatuse või seda asendava organi asukoha aadressi asemel organi kõigi liikmete aadressid, millel on isikud reaalselt kättesaadavad.¹⁰¹

Kontaktisiku enda aadressi ainuke kriteerium on, et aadress asub Eestis (ÄS § 63¹ lg 5). Seda, milline aadress peaks kontaktisiku Eesti aadressiks olema, seadusandja täpsemalt reguleerinud ei ole. Arvestades, et kontaktisikuks võib olla nii füüsiline kui ka juriidiline isik, võib autori hinnangul olla tegemist näiteks kontaktisiku elu- või asukoha aadressiga. Samas ei ole välistatud ka muu aadressi, näiteks füüsilise isiku töökoha aadressi, märkimine. Eelkõige on oluline, et vastaval aadressil oleks võimalik juriidilisele isikule kontaktisiku kaudu tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine.

Eeltoodust tulenevalt tekib ebaselge olukord, kus juriidilise isiku aadressina võib mõista kolme erinevat aadressi: juriidilise isiku enda registrisse kantud aadressi Eestis, juhatuse või juhtimise asukoha aadressi välisriigis ning kontaktisiku aadressi. Vabatahtlikult määratud kontaktisiku aadressi ning välisriigis asuva juhatuse aadressi suhet teiste aadressidega ei ole seadusandja täpsustanud. Kohustuslikus korras määratud kontaktisiku aadress loetakse ÄS § 63¹ lg 2 alusel ühingu aadressiks. Kontaktisiku aadressiga seostatakse ka muid kehtiva õiguse põhimõtteid, mis on seotud juriidilise isiku asukohaga, kuid mis nõuavad praktikas aadressi olemasolu. Seletuskirjas on vastuoluliselt selgitatud, et juhul, kui juriidilise isiku juhatuse asub välisriigis ning kontaktisik määratakse seega kohustuslikus korras, ei ole ühingul peale kontaktisiku aadressi muud aadressi, kuna vastasel korral ei oleks ühingu aadress tegelikult seostatav ühingu juhtorganiga, kuna see asub välisriigis.¹⁰² Eeltoodud mõte on autori arvates vastuoluline, kuivõrd ka kontaktisiku aadressil ei teostata ühingu juhtimist, kuid ometi loetakse aadress ühingu aadressiks. Sõnastusest võib järeldada, et juhatuse või seda asendava organi välisriigi aadress ei ole käsitletav ühingu aadressina, kuigi tegemist on sellises olukorras enim ühingu juhtorganiga seostatava aadressiga. Samas on eelnõu kooskõlastustabelis eelnõu koostaja selgitanud: „Nii Eesti kontaktisikule kui ka juhatuse välisriigi aadressile kättetoimetamisele on omistatav sama õiguslik tähendus – mõlemal juhul on tegemist ka kättetoimetamisega juriidilisele isikule endale.”¹⁰³ Õiguskirjanduses on võetud seisukoht, et eelnevalt toodud

¹⁰⁰ M. Käerdi jt. (koost.), lk 445.

¹⁰¹ Täpsemalt analüüsib autor juhatuse või seda asendava organi liikmete aadresside registrikaardile kandmisega seonduvat töö alapeatükis 1.2.3.

¹⁰² M. Kukk, lk 9.

¹⁰³ Kooskõlastustabel. Äriseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu seletuskirja juurde. Lisa 2, lk 4, p 2 selgitus.

selgitus juhatuse välisriigi asukoha aadressi eesmärgi kohta kolmandate isikute jaoks loob ebakindlust, arvestades, et seaduse kohaselt loetakse kontaktisiku aadressile kätte toimetatud dokumendid ning tahteavaldused kättetoimetatuks ka juriidilisele isikule, kuid siiski on seadusandja pidanud vajalikuks võimaldada dokumentide kättetoimetamist juhatuse liikmetele ka välisriigis. Eeltoodu justkui viitaks, et puudub kindlus, et ainult kontaktisiku aadressile saatmisega saaks tahteavaldused või menetlusedokumendid kättesaaduks lugeda. Lisaks jääb kirjanduses toodu kohaselt olukorras, kus juriidiline isik kontaktisiku mingil põhjusel kaotab, juriidilisele isikule igal juhul alles registrisse kantud juhatuse või juhtimise asukoha aadress välismaal.¹⁰⁴ Kuivõrd tegemist ei ole aga juriidilise isiku, vaid selle juhtorgani aadressiga, tekib sisuliselt olukord, kus juriidilisel isikul endal aadress üldse puudub. Seega ei saa autori arvates toimuda ka tahteavalduste tegemine ja dokumentide saatmine ja kättetoimetamine juriidilisele isikule sätete alusel, mille kohaselt on selleks vajalik juriidilise isiku aadress. Ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsiooni autorite hinnangul ei välista ÄS § 63¹ lg 2 vajadust püüda lahendite ja trahvimääruste kättetoimetamisel kasutada siiski kõiki registrist nähtuvaid aadresse.¹⁰⁵ Vabatahtlikult määratud kontaktisiku aadressi ei loeta seletuskirja kohaselt ühingu aadressiks, kuna sel juhul peaks juhatuse asuma Eestis ning seega on juriidilisel isikul usaldusväärne aadress Eestis olemas.¹⁰⁶ Ebaselgeks jääb vabatahtlikult määratud kontaktisiku aadressi ning ühingu enda Eesti aadressi suhe. Autori hinnangul tuleks asuda seisukohale, mille kohaselt saab sellisel juhul toimuda kättetoimetamine nendele aadressidele alternatiivselt, kuivõrd kolmandad isikud peavad saama usaldada registrikaardilt nähtuvaid andmeid.

Arvestades üha enam ühiskonna rahvusvahelistumist ja tehnoloogia arengut, väheneb autori hinnangul kontakteerumisel aina enam juriidilise isiku aadresside tähtsus, mis on asendumas eelkõige juriidilise isiku enda ning selle esindajate, sealhulgas juhatuse liikmete ja kontaktisiku, elektronposti aadressidega. Avalikes menetlustes aitab elektrooniline kättetoimetamine tagada paremini isiku PS § 14 tulenevat õigust menetlusele, kuna võimaldab isikul oma õigustest ja kohustustest kiiremini teada saada.¹⁰⁷ Elektronposti aadressidele seadus nõudeid ette ei näe. Kehtiva regulatsiooni pinnalt jääb ebaselgeks, milline on ühingu enda ja tema esindajate¹⁰⁸, sealhulgas kontaktisiku, e-posti aadresside suhe ning kas tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamisel nendele aadressidele on oluline, millises järjekorras tuleks aadressidele kättetoimetamist üritada. Üheselt tuleks reguleerida, millistele elektronposti aadressidele saates ning millal loetakse tahteavaldused juriidilise isiku poolt edastamisel kättesaaduks. Küsimust,

¹⁰⁴ M. Käerdi jt (koost), lk 453.

¹⁰⁵ M. Käerdi jt (koost), lk 453.

¹⁰⁶ M. Kukk, lk 9.

¹⁰⁷ I. Põldma jt. Maksukorralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 414 SE. Seletuskiri, lk 7.

¹⁰⁸ Esindajatega seonduvat käsitletakse põhjalikumalt töö alapeatükis 1.2.3.

millal saab lugeda e-kirja kättesaaduks, on Riigikohus oma praktikas sisustanud, kuid selget regulatsiooni seadusest siiski ei tulene. Riigikohus on võtnud seisukoha, et e-kiri on jõudnud saajani, kui see on saabunud saaja või tema teenusepakkuja serverisse ja saajal on olnud mõistlik võimalus sellega tutvuda. Majandus- ja kutsetegevuses saab lugeda e-kirja kättesaaduks hiljemalt järgmisel päeval pärast e-kirja saabumist saaja või tema teenusepakkuja serverisse.¹⁰⁹ Kuivõrd avalikes menetlustes on kehtiva regulatsiooni puhul valdavalt e-posti teel kättetoimetatuks lugemiseks vajalik ka saaja kinnitus kättesaamise kohta (TsMS § 311¹ lg 5, kohtu registriosakonna kodukord § 78 lg 3, KrMS § 165 lg 4, MKS § 54 lg 3), on pahausksetele isikutele kättetoimetamine e-posti teel komplitseeritud. Olukorras, kus ettevõtja on olnud kohustatud määrama kontaktisiku ning seega esitama nii enda kui ka kontaktisiku elektronposti aadressid, võib tulenevalt kontaktisiku õiguslikust staatusest olla kinnituse saamine tõenäolisem kontaktisikult.¹¹⁰ Autor on seisukohal, et elektroonilisel kättetoimetamisel avalikes menetlustes ei ole e-posti aadresside järjekorral olulist tähtsust, kuivõrd kõigi nende teel on võimalik, et juriidiline isik tegelikult eeltoodu kätte saab. Kinnituse mittesaamisel tuleks üritada edastamist teistele aadressidele. Autori hinnangul on vaja tegeliku kontakteerumise võimalikkuse suurendamiseks kaaluda igale juriidilisele isikule automaatse e-posti aadressi avamist @eesti.ee lõpuga, millele saaks muuhulgas avalikes menetlustes eelnevate kättetoimetamiste nurjumisel dokumentide saatmisega lugeda need teatud aja möödumisel kättetoimetatuks. Kohustuslik e-posti aadress täidaks tegeliku kontakteerumise eesmärgi ning põhiõiguste tagamist paremini kui seda teeb näiteks avalik kättetoimetamine, kuna tegemist oleks selgelt juriidilise isikuga seotud kommunikatsioonivahendiga. Samas nõustub autor erialakirjanduses toodud seisukohaga, et kohustuslik e-post saab olla üksnes täiendav kättetoimetamise viis.¹¹¹ Siiski leiab autor, et isikliku kontakti saamise võimaldamiseks on jätkuvalt oluline reaalse aadressi olemasolu.

Eeltoodust tulenevalt järeldub, et kontakteerumisel ei oma praktikas tähtsust juriidilise isiku asukoht, vaid eelkõige aadress. Mõlemad neist aitavad tagada sidet Eestiga. Autor on seisukohal, et seaduses tuleks üheselt määratleda juhatuse või seda asendava organi asukoha aadressi sisu ning kuidas tuleb aadressi määratleda. Kehtivas seaduses toodud kujul ei täida see aadress autori arvates juriidilise isikuga tegeliku kontakteerumise võimalikkuse eesmärgi. Samuti ei ole selgelt reguleeritud erinevate registrikaardile kantavate aadressidega seonduv ning esinevad vastuolud. Seetõttu tuleks seaduses üheselt sätestada, millised aadressid üheaegselt registrikaartidele kantakse ning milline on nende omavaheline suhe. Lisaks tuleb

¹⁰⁹ RKTko 2-15-6538 p 14; RKTko 3-2-1-13-07, p 12; RKTko 3-2-1-129-15, p 18.

¹¹⁰ M. Käerdi jt (koost), lk 450.

¹¹¹ M. Käerdi jt (koost), lk 454.

kaaluda kohustusliku e-posti aadressi kehtestamist täiendava kättetoimetamise abinõuna, kuna elektronposti aadressi roll kontakteerumisel on üha suurenev.

1.2.3 ESINDUSÕIGUSLIKUD ISIKUD

Juriidilist isikut esindama õigustatud isikud saab jagada üldiselt kaheks: seadusjärgsed ja volitatud esindajad. Esindusõigusliku isikuga kontakteerumisel hakkab talle nõuetekohaselt tehtud tahteavaldus kehtima ka juriidilise isiku suhtes ning talle kätte toimetatud dokument loetakse kätte toimetatuks ka juriidilisele isikule endale. Pädeva esindusõigusliku isiku teadmine ja tahe loetakse juriidilise isiku teadmiseks.¹¹² Arvestades, et juriidilise isikuga tegelik kontakteerumine toimub eelkõige tema esindusõigusliku isiku kaudu, analüüsib autor käesolevas alapeatükis, millised isikud saavad juriidilist isikut esindada, sealhulgas millised nõuded on neile kehtestatud, millised andmed tuleb esindajate kohta esitada registrile ning kas eeltoodu aitab tagada tegeliku kontakteerumise võimalikkust.

Eraõiguslike juriidiliste isikute seaduslikuks esindajaks on vastava juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ (TsÜS § 34 lg 1). Juhatus asendav organ on aktuaalne eelkõige täis- ja usaldusühingute korral, kuna nendel ühingutel puudub juhatus ning esindusõigust teostavad täisühingus osanikud (ÄS § 98 lg 1) ning usaldusühingus osanikud või kolmandad isikud (ÄS § 131 lg 1). Seega on vastavalt juhatuse liikmed ja osanikud peamiseks juriidilise isikuga kontakteerumise vahendiks nii eraõiguslikes suhetes kui ka avalikes menetlustes. Kuivõrd osanikele kohalduvate nõuetega seonduv regulatsioon on põgus, ei saa selle pinnalt järeldusi kontakteerumise võimalikkuse tagamise osas teha. Lisaks tuleb asendava organina mõista juriidilise isiku likvideerijat (TsÜS § 41 lg 5). Asendavaks organiks ei ole pankrotihaldur.¹¹³ Olukorras, kus heauskne kolmas isik lähtub kontakteerumisel esindaja esindusõiguse olemasolust registrisse kantud andmetest, ei oma tähtsust poolte vahel sisesuhtes esindamiseks kokku lepitud piirangud.¹¹⁴ Samuti ei oma sel juhul tähtsust, et esindusõiguslik isik on tagasi kutsutud, kui registripidaja ei ole jõudnud muudatusi registrisse kanda.

Olukorras, kus seadus näeb ette juriidilisele isikule juhatuse olemasolu, peab juriidilisel isikul olema vähemalt üks juhatuse liige (ÄS § 180 lg 2, ÄS § 308 lg 1, TÜS § 55 lg 2, MTÜS § 26 lg 1, SAS § 17 lg 1). Juhatuse liikmeks saab olla üksnes teovõimeline füüsiline isik (ÄS § 180 lg 2 ja § 308 lg 2, TÜS § 55 lg 2, MTÜS § 26 lg 2, SAS § 17 lg 2). Seega peab juhatuse liige olema täisealine ehk minimaalselt 18-aastane isik (TSÜS § 8 lg 2). Sarnaselt Eesti õigusele

¹¹² RKKKo 3-1-1-13-06, p 10.

¹¹³ J. Ots. TsMS § 318. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 145.

¹¹⁴ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 186.

peab Saksa õiguse kohaselt olema juhatuses minimaalselt üks liige (GmbHG § 6 lg 1, AktG § 76 lg 2). Juhatusel liikmeteks saavad olla üksnes täielikult teovõimelised füüsilised isikud (GmbHG § 6 lg 2, AktG § 76 lg 3), milleks peab isik olema vähemalt 18-aastane BGB § 2 kohaselt. Suurbritannia õiguse kohaselt peab osaühingul olema vähemalt üks ning aktsiaseltsil vähemalt kaks juhatuse liiget (CA art 154 lg-d 1, 2). Erinevalt Eestist ja Saksamaast võib Suurbritannias olla juhatuse liikmeks ka juriidiline isik. Siiski peab vähemalt üks juhatuse liikmetest olema füüsiline isik CA art 155 lg 1 kohaselt, kes on minimaalselt 16-aastane (CA art 157 lg 1). Seega on juhatuse liikmele kehtestatud põhinõuete osas Eesti regulatsioon sarnane eelkõige Saksa õigusega. Autor leiab, et seadusega suurema kohustuslike liikmete arvu kehtestamine võiks suurendada tegelikku kontakteerumise võimalikkuse tõenäosust, kuid see üksi ei ole piisav põhjus kohustuslike liikmete arvu suurendamiseks. Lisaks leiab autor, et kui juhatuse liikmeks saaks olla teine juriidiline isik, suurendaks see segadust esindusõiguslike isikute osas. Kuivõrd tegelikult kontakteerumiseks on vajalik esindusõigusliku isiku olemasolu, toetavad kehtivad nõuded seda, et juriidilisel isikul oleks olemas vähemalt üks füüsiline isik, kellel on võime teha iseseisvalt tehinguid ning võtta vastu juriidilisele isikule adresseeritud tahteavaldusi ja menetlusdokumente juriidilise isiku nimel.

Kehtiv Eesti õigus ei näe ette nõuet, et juhatuse liikmed peaksid olema Eesti kodanikud, elama Eestis, saama Eestisse igal ajal siseneda või rääkima eesti keelt. Samuti ei ole Saksamaal oluline, et juhatuse liige on Saksamaa kodanik, elab Saksamaal, saab Saksamaale igal ajal siseneda või räägib saksa keelt, kuni isik suudab täita oma seadusest tulenevaid juhatuse liikme kohustusi, sealhulgas pidada raamatupidamisarvestust.¹¹⁵ Ka Suurbritannia õiguse kohaselt ei pea juhatuse liikmed olema Suurbritannia kodanikud ega elama Suurbritannias¹¹⁶. Kuigi eeltoodud nõuded võiksid lihtsustada kontakteerumist, nõustub autor õiguskirjanduses toodud seisukohaga, et vastavate piirangute seadmine ei ole võimalik lähtudes Euroopa Liidu toimimise lepingust tulenevatest piiriülese liikumise, võrdse kohtlemise¹¹⁷ ja asutamisvabaduse põhimõtetest, kuna esineks selge vastuolu nimetatud põhimõtetega.

Juriidilise isiku likvideerimisel on seaduslikuks esindajaks juhatuse või juhatust asendava organi liikmete asemel likvideeri(d), kellel on ka viimaste õigused ja kohustused, mis ei ole vastuolus likvideerimise eesmärgiga (TsÜS § 41 lg 3, 5). Seega toimub ka juriidilise isikuga mis tahes kontakteerumine likvideerimise ajal likvideeri(ja)te kaudu. Juhatusel ühingu

¹¹⁵ G. Wirth jt. Corporate Law in Germany. 2. tr. München: Beck, 2010, lk 38-39.

¹¹⁶ Appoint directors and a company secretary. Set up a private limited company. Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/appoint-directors-and-company-secretaries> (19.01.2019).

¹¹⁷ M. Käerdi jt (koost), lk 31.

korral peab likvideerija vastama juhatuse liikmetele kehtestatud nõuetele (ÄS § 206 lg 1, § 369 lg 1, TÜS § 79 lg 1, MTÜS § 43 lg 2, SAS § 49 lg 2). Kuigi seadustest on kaotatud juhatuse liikmete elukohanõue, peab TÜS § 79 lg 2, MTÜS § 43 lg 3 ja SAS § 49 lg 3 kohaselt olema jätkuvalt vähemalt poolte ning ÄS § 206 lg 2 ja ÄS § 369 lg 2 kohaselt vähemalt ühe likvideerija elukoht Eestis. Ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsiooni koostajad on võtnud seisukoha, et nõue tuleks tühistada.¹¹⁸ Autor on arvamisel, et likvideerija elukohanõue aitab tagada juriidilise isiku kontakti likvideerimise ajal Eestiga ning hõlbustab juriidilise isiku tegevuse lõpetamisel kontakteerumist likvideeritavaga. Samas tuleks autori arvates elukohanõude kaotamist kaaluda samade põhimõtete tõttu, mille tõttu kaotati juhatuse liikmete elukohanõue.

Äriühingut võib esindada ka füüsilisest isikust prokurist (ÄS § 17 lg 2), kes tegutseb ettevõtja poolt antud volituse alusel, mille sisu on ette nähtud seaduses. Seega tuleneb prokuristi esindusõigus seadusest, kuid sellel on nii tehingulise kui ka seadusest tuleneva esindusõiguse tunnused.¹¹⁹ Kuigi prokuristil on õigus teha üksnes juriidilise isiku majandustegevusega seotud tehinguid (ÄS § 16 lg 1) ning õigus esindada juriidilist isikut teatud avalikes menetlustes juriidilise isiku majandustegevusega seotud asjades (TsMS § 218 lg 1 p 3, HKMS § 32 lg 1 p 4), ei laiene autori hinnangul eeltoodud piirangud prokuristi passiivsele esindusõigusele ning seega saab üldjuhul prokuristi teadmise omistada juriidilisele isikule. Seejuures ei ole oluline, kas tegemist on majandustegevusega seotud tehinguga seonduva teabega või mitte.

Juhul kui juriidilise isiku esindamine seadusjärgse esindusõigusliku isiku poolt ei ole võimalik või otstarbekas, saab juhatuse liige volitada juriidilist isikut esindama volikirja alusel kolmanda isiku (TsÜS § 119 lg 2), kelleks võib olla nii füüsiline kui ka juriidiline isik. Volituses peab olema määratud, milliste tehingute tegemiseks on volitus antud. Sellest sõltub ka, milliste tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmiseks on volitatul õigus. Tehingu tegemisel ja eeltoodu kättetoimetamisel tuleb seda ka kontrollida. Juhatuse liige ei saa volituse alusel anda isikule kogu esindusõigust, kuna TsÜS § 31 lg 6 kohaselt ei tohi juhatuse liige anda reeglina üle oma seadusest tulenevaid organi liikme õigusi.¹²⁰ Kontakteerumisel on volituse andmine asjakohane eelkõige juriidilise isiku poolt dokumentide ja tahteavalduste vastuvõtmiseks kontaktisikule ÄS § 63¹ mõttes ning lepingulisele esindajale menetlustes. Samuti võib isikul olla üldvolitus teha teise isiku majandus- või kutsetegevuses kõiki tehinguid, mis on sellises majandus- või kutsetegevuses tavalised TsÜS § 121 lg 1 kohaselt.

¹¹⁸ M. Käerdi jt. (koost), lk 679.

¹¹⁹ P. Varul jt. Äriühingu juhtorganid, Tallinn: Äripäeva Kirjastus 2005, lk 42.

¹²⁰ P. Varul jt. Äriühingu juhtorganid, lk 41.

Selleks, et kindlustada juriidilise isiku kättesaadavus seadusjärgsete esindusõiguslike isikute kaudu, tuleb registrile esitada ka nende kontaktandmed. Siiski pole vastavad andmed avalikult kättesaadavad kolmandatele isikutele. Kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse ÄS § 62 lg 5 ja MTÜS § 78¹ lg 5 kohaselt registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed. Samas ei näe seadused ette, et kantaks ka isiku e-posti aadress. Äriühingu juhatuse liikmed ning täis- ja usaldusühingu osanikud, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri andmesubjektiks ja kellele ei ole väljastatud Eesti isikutunnistust, on ÄS § 62 lg 7 alusel kohustatud esitama registripidajale oma aadressi ja ka elektronposti aadressi ning teatama viivitamata nende muutumisest. Sama kohaldatakse täis- ja usaldusühingu osanikule, kes ei ole füüsiline isik ega ole kantud Eesti äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse. MTÜS § 78¹ lg 6 kohaselt on mittetulundusühingu ja sihtasutuse juhatuse liikmed ja likvideerijad, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri andmesubjektiks, kohustatud esitama registripidajale üksnes oma aadressi ning teatama viivitamata selle muutumisest. Erinevalt äriseadustikust ei sätesta mittetulundusühingute seadus kohustust esitada registripidajale e-posti aadress. Autori jaoks jääb taas ebaselgeks eelnimetatud erisuste võimalik põhjus, mistõttu leiab autor, et e-posti aadressid tuleb kontakteerumise võimalikkuse tagamiseks esitada nii isikutel, kes on Eesti rahvastikuregistri andmesubjektiks, kui ka isikutel, kes ei ole, nii äriregistrile kui ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile. Samuti on autor seisukohal, et esindusõiguslike isikute e-posti aadressid tuleb teha registrites kolmandatele isikutele avalikult kättesaadavaks. Lisaks leiab autor, et tegelike elukohaandmete esitamist tuleb nõuda ka rahvastikuregistrisse kantud isikutelt, et oleks päriselt nende andmete alusel võimalik juhatuse liikme ja ka juriidilise isikuga kontakti saada. Juriidilise isiku seadusliku esindaja rahvastikuregistri järgsest aadressist ei pruugi piisata isegi dokumentide kättetoimetatuks lugemiseks avalikes menetlustes, rääkimata tegelikust kättetoimetamisest. Näiteks TsMS § 322 lg-s 1 sätestatud erijuhu alusel kättetoimetamisel saaja eluruumis elavale või perekonda teenivale vähemalt 14-aastasele isikule, peab tegemist olema isiku faktilise ning mitte üksnes rahvastikuregistrijärgse aadressiga.¹²¹ Juriidilise isiku seadusliku esindaja faktilise eluruumi väljaselgitamine võib osutuda aga komplitseerituks, arvestades, et juhul, kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed, mis ei pruugi olla isiku tegelikud elukohaandmed. Ka õiguskirjanduses on märgitud, et kajastada tuleks võimalikult täpsed kontaktandmed, mille isik ise esitab.¹²² Kuivõrd juriidiline isik saab tegutseda üksnes oma füüsilistest isikutest esindajate kaudu, on autor seisukohal, et juriidilise

¹²¹ J. Ots. TsMS § 322. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 159.

¹²² M. Käerdi jt. (koost), lk 301.

isiku seadusjärgse esindaja elukoha aadressile või e-posti aadressile tahteavalduse saatmisega saab lugeda selle jõudnuks juriidilise isiku mõjusfääri TsÜS § 69 mõttes.

Suurbritannias peab iga ühing pidama juhatuse liikmete kohta registrit (CA art 162 lg 1), kus tuleb muuhulgas märkida iga juhatuse liikme kontaktaadress, millele on võimalik talle dokumente efektiivselt kätte toimetada (CA art 163 lg 1 p 2) ning mida nimetatakse kui “*service address*” (CA art 1141 lg 1). Piiratud vastutusega äriühingute puhul¹²³ kohaldub eeltoodu täpsustusega, et aadressil peab olema võimalik dokumentide füüsiline kättetoimetamine ning selle registreerimine üleandmise kinnituse saamise teel. Erinevalt ühingu registreeritud aadressist, ei saa isikuga seotud “*service address*”i” puhul kasutada postkastiteenust. Vastavaks aadressiks on võimalik märkida ühingu registreeritud aadress¹²⁴, isiku elukoha aadress või virtuaalse teenuse aadress.¹²⁵ Samuti võib erinevalt ühingu registreeritud aadressist asuda isiku “*service address*” ka väljaspool Suurbritanniat.¹²⁶ Juhatuse liikmele võib dokumente kätte toimetada jättes või saates dokumendid postiga isiku registreeritud aadressil, sõltumata dokumendi eesmärgist (CA art 1140 lg 1, 3). CA art 162 lg 3 kohaselt peab register olema tutvumiseks avalik ühingu registrijärgses asukohas või mujal seadusega ettenähtud kohas. Lisaks sellele on ühing kohustatud pidama ka registrit, kus on märgitud juhatuse liikmete tavalised elukoha aadressid CA art 165 lg-te 1 ja 2 kohaselt, kuid kuna need on kaitstud andmed, ei ole need avalikult kättesaadavad.¹²⁷ Eeltoodud andmete muutumisest on ühing kohustatud registrit teavitama CA art 167 alusel. Autor on arvamisel, et seadusandjal tuleb kaaluda Suurbritannia õiguse eeskujul nõude kehtestamist, et juhatuse või seda asendava organi liikmed peavad igaüks esitama registrile aadressi, millele saab neile ja juriidilisele isikule adresseeritud dokumente ka tegelikult kätte toimetada. Kui liige asub välismaal, peaks selliseks aadressiks olema välisriigi aadress. Selleks, et nendel aadressidel saaks juriidilise isikuga esindusõigusliku isiku kaudu kontakteeruda, peaksid vastavad andmed olema avalikult kättesaadavad registris ka kolmandatele isikutele. Tegemist oleks täiendava kontakteerumise vahendiga.

Arvestades eeltoodud on autor seisukohal, et seaduses sätestatud nõuded esindusõiguslikele isikutele aitavad tagada kontakteerumise võimalikkust ning nõuete muutmine ei ole vajalik. Teatud piiratud esindusõigusega esindajate puhul tuleb kontakteerumisel jälgida, millised tahteavaldused ja dokumendid juriidilisele isikule selle esindaja kaudu kätte saab toimetada

¹²³ The Limited Liability Partnerships (Application of Companies Act 2006) Regulations 2009, art 75 (1141 lg 2).

¹²⁴ Ühingu registreeritud aadress võib olla üksnes ühe isiku “*service address*”.

¹²⁵ Service Address. Company address. Arvutivõrgus: <https://www.companyaddress.co.uk/service-address/> (02.02.2019).

¹²⁶ Service address and registered office address – what’s the difference? Rapid Formations Blog. Arvutivõrgus: <https://www.rapidformations.co.uk/blog/service-address-and-registered-office-address-whats-the-difference/> (02.02.2019).

¹²⁷ Service address and registered office address – what’s the difference? Rapid Formations Blog.

ning millised selle esindaja teadmised loetakse ka juriidilise isiku teadmiseks. See võimaldab kindlustada, et juriidiline isik saaks päriselt selleks pädeva esindusõigusliku isiku kaudu tahteavaldused ja dokumendid kätte ja et pädeva esindusõigust omava isiku teadmised loetaks juriidilise isiku enda teadmiseks. Autori arvates tuleb kõigi juriidiliste isikute seadusjärgsete esindajate aadressid ja e-posti aadressid juriidilise isiku kättesaadavuse kindlustamiseks esitada ka registritele. Kolmandate isikute poolt juriidilise isikuga reaalse kontakteerumise võimalikkuse suurendamiseks tuleb kaaluda regulatsiooni kehtestamist, mille kohaselt tuleb juriidilise isiku registrikaardile kanda esindusõiguslike isikute poolt esitatud aadressid, millel peab saama neile tahteavaldusi ja dokumente kätte toimetada, ning isikute e-posti aadressid, juba eelnevalt töös korduvalt selgitatud põhjustel.

1.2.4 JURIIDILISE ISIKUGA MUUD SEOTUD ISIKUD

Juriidilise isikuga on teatud juhtudel võimalik kontakteeruda lisaks esindusõiguslikele isikutele ka läbi juriidilise isikuga seotud isikute, kellel klassikalist esindusõigust ei ole. See võib olla vajalik eelkõige olukordades, kus esindusõiguslikud isikud ei ole kättesaadavad või puuduvad üldse, kuid ka igapäevase majandustegevuse raames. Järgnevalt analüüsib autor, kas kehtiva õiguse alusel on võimalik juriidilise isikuga kontakteerumine juriidilise isiku osanike või aktsionäride, nõukogu olemasolul nõukogu või nõukogu liikmete, töölepingulistele töötajate või muu sarnase lepingu alusel püsivalt juriidilisele isikule teenuseid osutavate isikute kaudu ning kui ei ole, kas see võiks olla.

Seadused ei näe juriidilise isikuga kontakteerumise võimalusena ette kontakteerumist juriidilise isiku osaniku või aktsionäri või nõukogu olemasolul nõukogu liikme kaudu, kuivõrd tegemist ei ole esindusõiguslike isikutega. Seega pole nende kaudu võimalik juriidilisele isikule kätte toimetada ka juriidilisele isikule suunatud dokumente ega tahteavaldusi. Eesti õiguse kohaselt ei ole juriidilise isikuga seonduva asjaolu teatamine või sellest teadasaamine mitteesindusorgani liikme poolt üldjuhul õiguslikult loetav juriidilise isiku poolt vastava teabe teada saamiseks. Sellisel juhul saab lugeda juriidilise isiku informatsioonist teadvaks alates ajahetkest, millal nimetatud mitteesindusõiguslik isik on teinud teabe teatavaks tervele kollektiivsele organile, juriidilise isiku juhatusele või seda asendavale organile. Viimaste puhul piisab informatsiooni teatavaks saamiseks informatsiooni jõudmisest vähemalt ühe selle organi liikmeni, sõltumata sellest, kas liikmetel oli ühine esindusõigus või mitte (TsÜS § 122 lg 2). Lisaks on võimalik lugeda teave juriidilise isiku teadmiseks hetkest, kui mitteesindusorgani liige oleks objektiivselt saanud informatsiooni vastavale organile või esindusorganile teatavaks

teha ning kui liikmele tulenes sisesuhtest kohustus vastavat informatsiooni ka vahendada.¹²⁸ Sarnaselt Eesti õigusele on Saksa õiguse kohaselt ühingu seaduslik esindaja reeglina juhatuse liige, mistõttu loetakse Saksamaal ühingule tahteavaldus kättetoimetatuks, kui see on toimetatud kätte ühele juhatuse liikmetest (BGB § 26 lg 2). Küll aga saab ühingu erandina juhatuse puudumisel tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamisel esindada ka GmbH § 35 lg 1 kohaselt osaühingu osanikud ning AktG § 78 lg 1 kohaselt aktsiaseltsi nõukogu. Arvestades eeltoodut võib autori hinnangul toimuda juriidilise isikuga kontakteerumine Eesti õiguse kohaselt nõukogu olemasolu korral ka nõukogu kaudu. Selle eelduseks ei ole juriidilise isiku juhatuse puudumine. Nõukogu kui organi teadmine omistatakse juriidilisele isikule ja loetakse juriidilise isiku enda teadmiseks tulenevalt TsÜS § 31 lg-test 2 ja 5 ning §-st 123¹²⁹. Sel juhul on teavet võimalik lugeda eelnevalt selgitatust tulenevalt juriidilise isiku teadmiseks reeglina üksnes siis, kui see on muutunud teatavaks kogu organile, mitte üksikule nõukogu liikmele. Samuti on juriidilise isiku organiks TsÜS § 31 lg 1 tähenduses osaühingu osanikud ja aktsiaseltsi aktsionäride üldkoosolek, mistõttu saab ka nende kui kollektiivse organi teadmise omistada juriidilisele isikule. Seega on autori hinnangul kehtivate seaduste alusel võimalik tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine juriidilisele isikule ka ainuosaniku või ainuaktsionäri kaudu. Siiski leiab autor, et praktikas on juriidilise isikuga kontakteerumine, sealhulgas tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine, juriidilise isiku kollektiivsete organite kaudu komplitseeritud ja vähelevinud.

Eesti õiguskirjanduses on leitud, et olukorraks, kus juhatuse liikmetele kättetoimetamine ei õnnestu, tuleks kaaluda isikute ringi laiendamist, kellele kättetoimetamisega saab dokumendid lugeda ka juriidilisele isikule kättetoimetatuks. Sellisteks isikuteks võiksid olla eelkõige enamusosanik ja -aktsionär.¹³⁰ Autor nõustub eeltoodud seisukohaga enamusosaniku osas, kuivõrd ÄS § 168 lg 2 kohaselt võivad osanikud võtta vastu otsuseid ka juhatuse pädevusse kuuluvates küsimustes ning vastutavad sel juhul nagu juhatuse liikmed. Kuivõrd aktsionäridel osanikega sarnast õigust ei ole, on autor enamusaktsionäride kaudu kontakteerumise osas pigem eitaval seisukohal. Autor leiab, et enamusosaniku kaudu juriidilise isikuga kontakteerumine, olukorras, kus juhatuse liikmed ei ole kättesaadavad, peaks olema võimalik üksnes avalikes menetlustes dokumentide kättetoimetamiseks ning mitte eraõiguslikes suhetes tahteavalduste kättetoimetamiseks. Viimane hägustaks isikute esindusõiguse piire olukorras, kus ei ole üheselt selge, kas esindusõiguslikele isikutele ei ole võimalik tahteavaldusi kätte toimetada või pole võetud selleks lihtsalt piisavalt meetmeid. Autori hinnangul aitaks enamusosanikule

¹²⁸ K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. – Juridica 2010/VII, lk 483.

¹²⁹ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 270.

¹³⁰ M. Käerdi jt (koost), lk 459.

kättetoimetamine avalikes menetlustes tagada paremini juriidilise isikuga tegelikku kontakteerumist olukorras, kus esindusõiguslikud isikud ei ole kättesaadavad, hoides ära dokumendi kättetoimetatuks lugemise fiktsiooni teel.

Igapäevases majandustegevuses tegutseb suur osa juriidilisi isikuid oma töötajate või muude abiliste kaudu. Juriidilise isiku ülesandel tema majandus- või kutsetegevuses kaupu müüv või teenuseid osutav isik loetakse volitatuks tegema kõiki tavaliselt vajalikke tehinguid selliste kaupade müümiseks või teenuste osutamiseks (TsÜS § 121 lg 2). TsÜS § 116 lg 2 kohaselt eeldatakse, et tehing on tehtud majandus- või kutsetegevuses tegutseva isiku nimel, kui tehingu on teinud majandus- või kutsetegevuses tegutseva isiku töötaja või muu isik, kelle eest majandus- või kutsetegevuses tegutsev isik vastutab, ja tehing on seotud sellise majandus- või kutsetegevusega. Sellisteks isikuteks võivad olla eelkõige isikud, kes tegutsevad tehingu teise poole jaoks selgelt äratuntavalt teise isiku ettevõtte või kutsetegevuses. Eeltoodut võib kindlasti eeldada töötajate ja muude ettevõttega seotud isikute korral, kelle positsioon teise isiku juures ongi suunatud selliste tehingute tegemisele või vahendamisele.¹³¹ Seega eeldatakse selliste isikute puhul volituse olemasolu ning kolmandatel isikutel puudub vajadus esindusõigust eraldi kontrollida.¹³² Sisesuhte iseloom ei ole töötaja või muu ettevõttega seotud isiku puhul sel juhul oluline.¹³³ Kuivõrd tegemist on täiemahulise esindusega, hõlmab see nii aktiivset kui ka passiivset esindusõigust. Sellest tulenevalt toimub eraõiguslikus suhtluses ka juriidilise isikuga kontakteerumine üldjuhul kolmandate isikute poolt enim nende olemasolul just juriidilise isiku töötajate või muu sarnase lepingu alusel teenuseid osutavate isikute, ning mitte juhatuse või seda asendava organi liikmete, kaudu. Kui juriidiline isik kasutab teist isikut pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses, on juriidilisele isikule TsÜS § 133 lg-st 1 tulenevalt teada asjaolud, mida teab majandus- või kutsetegevuses kasutatav isik, välja arvatud juhul, kui selle isiku ülesanded ei hõlma sellise teabe vahendamist juriidilisele isikule või kui isikult ei saa sellise teabe vahendamist, arvestades tema ülesandeid, mõistlikult oodata. Tahteavalduste või dokumentide vastuvõtmine võib olla muuhulgas töötaja või teenust osutava isiku tööülesanne. Selliseks isikuks, kelle puhul võib eeldada, et isikul on oma tööülesannete täitmiseks tööandja igapäevase majandustegevuse raames õigus võtta juriidilise isiku kui tööandja nimel klientidelt vastu tahteavaldusi ja dokumente, võivad olla eelkõige näiteks sekretär või administraator. Autori hinnangul ei saa eeldada töötajal volituse olemasolu selliste tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmiseks, mis pole seotud juriidilise isiku igapäevase kutse- ja majandustegevusega. Lisaks saab sellise isiku teadmise omistamise ulatus juriidilisele isikule

¹³¹ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj., lk 350.

¹³² RKTko 3-2-1-20-02, p 9.

¹³³ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj., lk 350.

toimuda üksnes seoses valdkonnaga, kus isik tegutseb, või kohustustega, mida isik täidab.¹³⁴ Riigikohus on võtnud ka seisukoha, et juhul, kui kiri on toimetatud saaja asukohta, kuid selle üleandmine juriidilisele isikule ebaõnnestus, kuna töötajad keeldusid seda vastu võtmast, tuleb lugeda tahteavaldus TsÜS § 69 lg 3 järgi kättesaaduks. Seda põhjusel, et juriidiline isik on ise sekkunud oma võimalusse tutvuda talle suunatud tahteavaldusega ja võtnud sellega endale tahteavalduse kättesaamise riski.¹³⁵

Ka avalikes menetlustes on kehtivate seaduste alusel teatud eelduste esinemise korral võimalik juriidilisele isikule dokumentide kättetoimetamine juriidilise isiku töötaja või muu sellesarnase lepingu alusel juriidilisele isikule teenuseid osutava isiku kaudu. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt on dokumentide kättetoimetamine eeltoodud isikutele võimalik, kui isikud teevad juriidilisele isikule tööd või osutavad teenust pidevalt, viibivad püsivalt juriidilise isiku äriruumis ning seaduslik esindaja ei asu tavalisel tööajal äriruumis või kui ta ei saa dokumenti vastu võtta (TsMS § 323 lg 1-2). Sätte kohaldamise eeldusteks on seega asjaolud, et juriidilisel isikul üldse on äriruum ning ei kasutata postkastiteenust¹³⁶ ja et koht, kus dokumenti proovitakse töötajale või muule teenust osutavale isikule üle anda, on juriidilise isiku äriruum¹³⁷. Äriruumina on käsitletav ruum, mida saaja kasutab püsivalt oma äri ajamiseks või teenuse pakkumiseks ning millele on tagatud avalik juurdepääs, näiteks kaupluseruumid ja äriühingu kantseleiruumid. Äriruumideks ei ole laoruumid ja tehasehooned. Mitme äriruumi olemasolu korral on võimalik kättetoimetamine igaühes neist.¹³⁸ Sellise kättetoimetamisviisi loomisel on seadusandja tuginenud elukogemusele, et dokumendi kättetoimetamine adressaadiga seotud isikule tagab üldjuhul dokumendi üleandmise ka adressaadile endale.¹³⁹ Isikul peab olema äratuntavalt positsioon, mille põhjal võib kättetoimetaja eeldada dokumendi üleandmist saajale.¹⁴⁰ Samas ei ole oluline, kas isik on volitatud juriidilise isiku nimel dokumente vastu võtma ning kas volituse olemasolu tuleks eeldada või mitte.¹⁴¹ Riigikohus on leidnud, et nimetatud sätte alusel võib toimetada dokumendid kätte juriidilise isiku sekretärile või sellega sarnasel ametikohal töötavale isikule, kantselei töötajatele, turvateenistujatele¹⁴², juriidilise isiku assistendile¹⁴³ või dokumendihaldurile¹⁴⁴. Samas ei ole Riigikohus pidanud

¹³⁴ K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond 2004, lk 154.

¹³⁵ RKTk 3-2-1-151-11, p 14.

¹³⁶ M. Käerdi jt (koost), lk 447.

¹³⁷ RKTk 3-2-2-6-10, p 7.

¹³⁸ J. Ots. TsMS § 323. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 167.

¹³⁹ J. Ots. TsMS § 322. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 157-158.

¹⁴⁰ J. Ots. TsMS § 323. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 167.

¹⁴¹ RKTk 3-2-1-152-06, p 13.

¹⁴² RKTk 3-2-1-152-06, p 13.

¹⁴³ RKTk 3-2-1-103-12, p 11.

¹⁴⁴ RKTk 3-2-1-19-09, p 15.

nimetatud sätte kohaselt õiguspäraseks tagaseljaotsuse üleandmist turvatöötajale ega juriidilise isiku raamatupidajale, kui kolleegiumi hinnangul ei olnud tuvastatud, et turvatöötaja või raamatupidaja olid äriruumis püsivalt viibivad töötajad või muud sellesarnase lepingu alusel juriidilisele isikule teenuseid pakkuvad isikud.¹⁴⁵ Arvestades saaja huvidega, ei ole kättetoimetamine võimalik ajutiselt äriruumis viibijale ega isikutele, kellelt ei saa eeldada dokumendi edasiandmist. Viimase näiteks oleksid tehase liinitöölised ning restoraniköögi abitöölised.¹⁴⁶ Püsivalt äriruumis viibimise nõuet ei näe ette HKMS § 74 lg 2, mille kohaselt võib toimuda juriidilisele isikule dokumendi kättetoimetamine ükskõik missuguse töötaja läbi, kelle kaudu juriidiline isik tegutseb. Töötajaks peab olema isik, kellelt võib eeldada pädevust postisaadetiste vastuvõtmiseks, näiteks sekretär või valvelaua administraator.¹⁴⁷ Seadus ei sätesta, et isikul peab olema selleks volitus.

Lisaks võib TsMS § 322 lg-st 2 tulenevalt tsiviilkohtumenetluses juriidilise isiku asemel dokumendi kätte toimetada ka kortermaja haldavale korteriühistule, kus juriidilise isiku äriruum asub, kaasomandi eseme valitsejale või juriidilise isiku üürileandjale, kui muud kättetoimetamise viisid ei ole tulemust andnud¹⁴⁸. Ka selle sätte kehtestamisel on seadusandja lähtunud praktilisest eeldusest, et vastavad isikud omavahel tegelikult suhtlevad.¹⁴⁹ Siiski ei oleks sellise esindusõiguse laiendamine põhjendatud tahteavalduste kättetoimetamiseks. See ei tagaks juriidilise isikuga tegeliku kontakteerumise võimalikkust.

Kehtiva õiguse kohaselt on autori hinnangul võimalik juriidilise isikuga kontakteerumine nende olemasolul nõukogu, osanike või aktsionäride kui organi kaudu. Seega on võimalik kontakteerumine ka ainuosaniku ja –aktsionäri kaudu. Autor nõustub, et isikute ringi, kellele on võimalik tahteavaldusi ja dokumente kätte toimetada, tuleks laiendada avalikes menetlustes esindusõiguslike isikute puudumise korral dokumentide kättetoimetamiseks enamusosanikega. Kehtiva õiguse kohaselt on igapäevase majandustegevuse raames juriidilise isikuga kontakteerumine üldjuhul, samuti teatud juhtudel menetluskokumentide kättetoimetamine, võimalik juriidilise isiku töötajate või muude abiliste kaudu. Sel juhul on siiski eelduseks, et töötajate või muude abiliste tegevusel on juriidilise isikuga äratuntav seos. Üldjuhul peab nende kaudu toimuma kontakteerumine, sealhulgas kättetoimetamine, juriidilise isiku äriruumis. Kontakteerumine ei saa toimuda töötajate või muude abiliste isiklike kontaktandmete kaudu.

¹⁴⁵ RKTkm 3-2-2-13, p 10, 15.

¹⁴⁶ J. Ots. TsMS § 323. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 167.

¹⁴⁷ K. Merusk, I. Pilving (koost). Halduskohtumenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2013.

¹⁴⁸ J. Ots. TsMS 36. ptk. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 157.

¹⁴⁹ J. Ots. TsMS § 322. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj., lk 162.

2 KONTAKTEERUMINE KONTAKTISIKU JA ASENDUSLIIKME KAUDU

2.1 KONTAKTEERUMINE KONTAKTISIKU KAUDU

2.1.1 KONTAKTISIKU INSTITUUDI OLEMUSEST

2.1.1.1 Õiguslik tähendus ja eesmärgid

Käesolevas alapeatükis analüüsib autor, milline on kontaktisiku instituudi õiguslik tähendus ja eesmärk, kuidas erineb see varasemalt kasutusel olnud dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku instituudist ning kas sarnaseid regulatsioone leidub ka Saksa ja Suurbritannia õigustes. Eeltoodu väljaselgitamine on oluline, et hinnata järgmistes alapunktides kas kehtiv kontaktisiku regulatsioon täidab oma eesmärgi või mitte ning kas ja kuidas tuleks seda muuta.

15. jaanuaril 2018. a jõustunud äriseadustiku redaktsiooniga¹⁵⁰ võeti kasutusele uus kontaktisiku instituut. ÄS § 63¹ lg 1 kohaselt on tegemist ettevõtja poolt määratud isikuga, kellele saab ettevõtjale suunatud tahteavaldusi ja menetlusedokumente Eestis kätte toimetada. Kontaktisiku määramine on eelnõu seletuskirja kohaselt vajalik riskide maandamiseks olukorras, kus juriidilise isiku seaduslikud esindajad ei asu Eestis. Selle eesmärgiks on säilitada juriidilise isiku side Eestiga ning tagada, et Eesti tsiviilkäibe osalistel on tegelikkuses võimalik juriidilise isikuga vajadusel kontakteeruda.¹⁵¹ Oluline on eristada, et seadus lubab määrata “isiku”, “kellele” on võimalik juriidilisele isikule suunatud tahteavaldusi ning menetlusedokumente kätte toimetada, ning määrata ei saa üksnes “aadressi”, “millele” on võimalik eeltoodud edastada.¹⁵² See aitab tagada nii juriidilise isiku kui ka kolmandate isikute põhiõigusi- ja vabadusi läbi juriidilisele isikule dokumentide reaalse kättetoimetamise võimaluse loomise Eestis. Kontaktisiku regulatsiooni kohaldatakse ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste suhtes (MTÜS § 76). Samuti aitab kontaktisik Eestis vähendada kohtu koormust ning kulusid kättetoimetamisel ning kiirendab dokumentide kättetoimetamist.

Menetlusedokumendi või tahteavalduse kontaktisikule kättetoimetamisel loetakse see kättetoimetatuks ka ettevõtjale (ÄS¹⁵³ § 63¹ lg 1). Õiguskirjanduses ollakse kahtleval seisukohal, kas tahteavalduse kättetoimetamisel kontaktisikule on tahteavaldus isiku enda ehk juriidilise isiku või hoopis välismaal elava juhatuse liikme poolt kätte saadud TsÜS § 69 lg 2 teise lause mõttes. Selle kohaselt loetakse eemalviibijale tehtud tahteavaldus kättesaaduks, kui

¹⁵⁰ Äriseadustik – RT I, 17.11.2017, 22.

¹⁵¹ M. Kukk, lk 4-5.

¹⁵² M. Kukk, lk 4.

¹⁵³ Äriseadustik – RT I, 20.12.2018, 2.

see on jõudnud saaja elu- või asukohta ja tal on olnud mõistlik võimalus sellega tutvuda. Samuti on küsitav, kas juhul, kui tahteavalduse saab kätte kontaktisik on saajal endal olnud mõistlik võimalus sellega tutvuda. Seejuures on rõhutatud, et senises kohtupraktikas ei ole tähtnud kirja teate saatmist isiku aadressile, ilma aadressaadi enda poolt kirja vastu võtmiseta, peetud TsÜS § 69 lg 2 teise lause mõttes piisavaks, et lugeda, et isik on saanud mõistliku võimaluse tutvumiseks.¹⁵⁴ Arvestades kontaktisiku instituudi eesmärki, on autor seisukohal, et sellisel juhul saab lugeda tahteavalduse juriidilise isiku enda poolt kättesaaduks, kuivõrd juriidiline isik on kontaktisikule andnud vastava õiguse tahteavaldusi juriidilise isiku nimel vastu võtta.¹⁵⁵ Tegemist on reaalse isikuga, kellele on võimalik eeltoodu tegelikult kätte toimetada, ning mitte üksnes aadressiga, millele saatmisega loetakse dokumendid kättetoimetatuks. Samuti saab juhatus või seda asendav organ kontaktisikult tahteavaldused ja menetlusedokumentid soovi korral kätte. Seadus ei sätesta, et isik peab olema tahteavalduse sisuga tegelikult tutvunud, vaid piisav on tahteavalduse jõudmine tema mõjusfääri, ning et isikul oleks mõistlik võimalus sellega tutvuda. Tahteavalduse saabumisel juriidilise isiku mõjusfääri läheb teadasaamise risk üle saajale eeldusel, et see on mõistlikult võimalik.¹⁵⁶ Seega kuna tegemist on isikuga, kellele on juriidiline isik sellise vastuvõtmise õiguse andnud ning kes saab eeltoodu sisuga ka tegelikult tutvuda ning edastada selle juhatusele või seda asendavale organile, on autori arvates jõudnud tahteavaldused juriidilise isiku mõjusfääri, kus tal on mõistlik võimalus nendega tutvuda.

Lisaks sätestab määrava põhimõtte ÄS § 63¹ lg 2, mille kohaselt loetakse olukorras, kus äriühingul on kohustus määrata kontaktisik, kontaktisikule menetlusedokumentide ning tahteavalduste kättetoimetamise aadress äriühingu enda aadressiks. Põhimõte ei kohaldu aga juhul, kus isik otsustab kontaktisiku määrata vabatahtlikult. Põhjalikumalt on autor juriidilise isiku enda aadressi, kontaktisiku aadressi ja juhatuse või seda asendava välismaa asukoha aadressi omavahelist suhet analüüsinud töö alapeatükis 1.2.2.

Saksa õiguses on ühingule suunatud tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamine võimalik tahteavalduste ja menetlusedokumentide vastuvõtmiseks volitatud isiku kaudu, kes on registreeritud äriregistris riigisisese aadressiga (GmbHG § 10 lg 2, GmbHG § 35 lg 2, AktG § 39). Siiski ei ole sellise isiku määramine kohustuslik. Volitus kehtib kolmandate isikute suhtes ajani, mil see on äriregistrist kustutatud ja kolmandatele isikutele teatavaks tehtud, välja arvatud kui see oli juba kolmandale isikule teada. Eeltoodu sarnaneb olemuselt Eesti õiguses varasemalt kasutusel olnud menetlusedokumentide kättesaamiseks pädeva isiku regulatsiooniga.

¹⁵⁴ M. Käerdi jt (koost), lk 453.

¹⁵⁵ Kontaktisiku õiguste, kohustuste ja vastutusega seonduvat on põhjalikumalt käsitletud töö alapeatükis 2.1.2.3.

¹⁵⁶ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj., lk 228.

14. jaanuarini 2018. a kehtinud äriseadustiku redaktsioon kontaktisiku instituuti ei tundnud ning määratles dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku termini. ÄS¹⁵⁷ § 63¹ lg 1 kohaselt võis ettevõtja esitada registripidajale lisaks oma aadressile ühe isiku Eesti aadressi, millel sai sellele isikule kätte toimetada ettevõtjale suunatud tahteavaldusi ja menetlusk dokumente. Nimetada võis nii füüsilise kui ka juriidilise isiku aadressi. Seega oli varasemalt kehtinud regulatsioon olenemata selle nimetusest siiski aadressikeskne ning mitte isikukeskne nagu kontaktisiku regulatsioon. Seadus täpsemaid nõudeid isikutele ette ei näinud. Sellise aadressi registrisse kandmine ei tähendanud seda, et nimetatud aadress muutuks ettevõtja aadressiks.¹⁵⁸ Suurbritannias Eesti õigusele sarnast instituuti kasutusel ei ole.

Eeltoodust tulenevalt on kontaktisiku peamiseks eesmärgiks piiratud esindusõigusega isiku kaudu Eestiga sideme säilitamine ning kontakteerumise võimalikkuse tagamine Eestis eelkõige olukorras, kus juriidilise isiku juhtimist teostatakse välismaalt. Autori hinnangul on juriidilise isiku poolt nimetatud kontaktisikule kättetoimetatud dokumendid ja tahteavaldused võimalik lugeda kättesaaduks ka juriidilise isiku enda poolt, kuna tegemist on reaalse füüsilise isikuga, kes on saanud juriidiliselt isikult dokumentide ja tahteavalduste vastuvõtmise õiguse.

2.1.1.2 Juriidilise isiku õigus *versus* kohustus määrata kontaktisik

Kuni 14. jaanuarini 2018. a kehtinud ÄS § 63¹ lg 2 kohaselt pidi osaühing, aktsiaselts või välismaa äriühing nimetama dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku juhul, kui vähemalt poolte nende juhatuse liikmete elukohad ei olnud Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis. Õigus määrata selline isik oli ka mittetulundusühingutel (MTÜS¹⁵⁹ § 76), sihtasutustel (SAS¹⁶⁰ § 14 lg 3) ja tulundusühistutel (TÜS¹⁶¹ § 3 lg 1). Siiski ei olnud neil määramise kohustust, kuna vähemalt poolte nende juhatuse liikmete elukohad pidid olema igal juhul eeltoodud piirkonnas (MTÜS § 26 lg 3, SAS § 17 lg 3, TÜS § 55 lg 2). Sarnaselt varasemalt kehtinud dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku regulatsioonile eristab kehtiv äriseadustik juriidilise isiku õigust määrata endale kontaktisik vabatahtlikult (ÄS¹⁶² § 63¹ lg 1) ning kohustust määrata kontaktisik seaduses sätestatud eelduste esinemise korral (ÄS § 63¹ lg 2, 4). Seega saab eristada vabatahtlikus ja kohustuslikus korras määratavat kontaktisikut.¹⁶³ Käesolevas alapeatükis analüüsib autor, millisel juhul on juriidilisel isikul õigus ning millisel juhul kohustus endale kontaktisik määrata

¹⁵⁷ Äriseadustik – RT I, 17.11.2017, 21.

¹⁵⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 79.

¹⁵⁹ Mittetulundusühingute seadus – RT I, 09.05.2017, 20.

¹⁶⁰ Sihtasutuste seadus – RT I, 09.05.2017, 33.

¹⁶¹ Tulundusühistuseadus – RT I, 21.03.2014, 34.

¹⁶² Äriseadustik – RT I, 20.12.2018, 2.

¹⁶³ M. Kukk, lk 19.

ning kas õiguse ja kohustuse eristamine on kehtiva seaduse pinnalt selge. Selleks analüüsib autor muuhulgas millal asub juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ välismaal. Samuti uuritakse kas korraga on võimalik määrata mitu kontaktisikut, sealhulgas näiteks vabatahtlikus ja kohustuslikus korras. Kontaktisiku määramise õiguse ja kohustuse eristamine on oluline, kuna sellest tulenevalt kohalduvad kontaktisikutele erinevad nõuded¹⁶⁴ ning registrikaardile kantakse erinevad aadressid¹⁶⁵.

Kehtiva ÄS § 63¹ lg 2 kohaselt on kohustus määrata kontaktisik äriühingul, kelle juhatus või seda asendav organ asub välisriigis. Samuti on lõike 4 alusel kohustatud määrama kontaktisiku välismaa äriühing, kui vähemalt poolte filiaali juhatajate elukohad ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis. Niisiis ei sätesta seadus selgeid kriteeriume äriühingule kontaktisiku määramise kohustuse tekkimiseks nii nagu teeb seda filiaali osas või nagu sätestas varasemalt kehtinud regulatsioon dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku määramise kohta. Samuti ei sätesta seadused, kuidas tuleb tuvastada juhatuse või seda asendava organi asukoht ning millal asub see välismaal seaduste mõttes. Globaliseerumise tulemusel on muutunud tavapäraseks juriidilised isikud, mille juhatuse või seda asendava organi liikmed asuvad erinevates riikides. Seetõttu on raskendatud organi kui terviku asukoha määratlemine ning on ebaselge, millisel juhul saab väita, et organ asub üldse välismaal. Näiteks olukorras, kus juhatuse viiest liikmest kaks elavad Eestis ning ülejäänud kolm liiget kõik erinevates välisriikides, ei ole selge, kus ühingu juhatus kui organ asub, mistõttu on ka ebaselge, kas ühing on kohustatud kontaktisiku määrama või mitte. Võttes arvesse regulatsiooni eesmärki, milleks on Eestiga kontakti säilitamine, võiks järeldada, et kontaktisiku määramine antud juhul ei ole vajalik, kuna kaks juhatuse liiget elavad Eestis ja seega on kontakt Eestiga olemas. Samas räägib sellele vastu ÄS § 63¹, mis võimaldab määrata kontaktisikuks Eestis elava juhatuse või seda asendava organi liikme. Niisiis ei või eeldada, et juhul, kui äriühingul on mitu juhatuse liiget, kellest üks asub Eestis, asub ka juhatuse asukoht Eestis. Eeltoodust järeldub, et kontaktisiku võib olla kohustatud määrama ka äriühing, kellel on rohkem kui üks juhatuse liige, kellest üks või mitu liiget asub Eestis ning teine või teised mitte. Samuti ei ole olukord selgem, kui viiest liikmest neli elaksid Eestis, kuna seadus ei sätesta äriühingu jaoks sarnaselt filiaaliga nõuet, et vähemalt pool juhatuse liikmetest peaks elama Eestis, et saaks väita, et juhatuse asukoht on Eesti. Autori jaoks on ebaselge, mis põhjusel on kontaktisiku kohustatud määrama äriühing, kelle üks juhatuse liikmetest elab Eestis, kuivõrd kontakt Eestiga säilib ning samuti on tegemist esindusõigusliku isikuga, kelle kaudu saab

¹⁶⁴ Kontaktisikutele kohalduvaid nõudeid käsitletakse töö alapeatükis 2.1.2.1.

¹⁶⁵ Registrikardile kantavate aadresside omavahelist suhet käsitletakse töö alapeatükis 1.2.2.

ühingule tahteavaldusi ja dokumente Eestis kätte toimetada.

Eelnõu koostaja on seletuskirjas põhjendanud konkreetsete reeglite kehtestamata jätmist seaduses asjaoluga, et see võib viia juriidilise isiku juhtimise asukoha määramisel ebaõige ja isiku tegutsemisspetsiifikat mittearvestava tulemuseni. Igal juriidilisel isikul tuleb praktikas hinnata ise, kas tema juhatus või seda asendav organ ning seega juhtimine asub välisriigis või mitte, lähtudes ka vastava isiku eripäradest ja tegutsemisviisidest. Kohus saab teha otsuse konkreetse üksikjuhtumi asjaolude pinnalt. Üldistatult on seletuskirjas selgitatud, et kui juhatus või seda asendav organ teeb igapäevaseid juhtimisotsuseid Eestis, ei ole kontaktisiku määramine vajalik, kuna juhatuse või seda asendava organi asukohana on käsitletav Eesti. Kui otsused võetakse vastu elektrooniliselt, võiks asukohana olla vaadeldav koht, kus tehakse enim igapäevaseid juhtimisotsuseid.¹⁶⁶ Riigikohus on leidnud, et äriühingu juhtimise asukoha või põhitegevuse koha kohta annab olulise viite see, kui Eesti füüsilisele isikule on antud ühingu esindamise ja/või pangakonto käsutamise õigus ja Eestis on tehtud oluline osa äriühingu tehingutest ja/või pangatoimingutest, mille hulgas on võetud pangakontolt raha ka välja.¹⁶⁷

Arvestades, et registripidajal on seaduses sätestatud kohustuse täitmise ning andmete õigsuse osas järelevalvekohustus, esitas töö autor Tartu Maakohtu registriosakonnale küsimuse, kuidas tuvastab registripidaja järelevalvet teostades, et juriidilisel isikul on seadusest tulenev kohustus määrata kontaktisik, kuna juhatus asub välismaal. Kohtunikuabi-osakonna juhataja sõnul peab juhatus sellisel juhul olema ise oma aadressiks ja asukohaks deklareerinud aadressi väljaspool Eestit.¹⁶⁸ Register juhatuse asukohta reeglina praktikas ise tuvastama ei hakka ning seejärel kontaktisiku määramist ei nõua, isegi kui juriidilise isiku ainus või kõik juhatuse liikmed elavad registrile esitatud andmete põhjal välismaal. Autori arvates on vähe usutav, et juhatuse liige, kes elab püsivalt välisriigis, juhib tegelikult ühingut Eestist. Autor leiab, et kohustuse selgemaks määratlemiseks tuleb siduda kontaktisiku määramise kohustus selge ja mõõdetava kriteeriumiga, näiteks sarnaselt välismaa äriühinguga poolte juhatuse liikmete elukohtadega Eestis või vähemalt ühe juhatuse liikme elukohaga Eestis. Sellisel juhul oleks kohustuse olemasolu arusaadavam nii juriidilistele isikutele endile kui ka registritele.

Samuti ei reguleeri seadus, kas ja mitme kontaktisiku määramine on võimalik, sealhulgas kas on võimalik vabatahtlikus korras ja kohustuslikus korras määratud kontaktisikute samaaegne olemasolu ning mis juhtub siis, kui isik on varasemalt määranud kontaktisiku vabatahtlikult,

¹⁶⁶ M. Kukk, lk 5.

¹⁶⁷ RKTko 3-2-1-104-08, p 18.

¹⁶⁸ A. Vimberg, J-B. Haabu. 30.01.2019.

kuid peab nüüd määrama kohustuslikus korras. Viimane on oluline eelkõige kontaktisikule kohalduvate nõuete küsimuses, mida autor analüüsib töö alapeatükis 2.1.2.1. Tartu Maakohtu registriosakonna kohtunikuabi-osakonna juhataja sõnul siiski praktikas mitme kontaktisiku määramine võimalik ei ole.¹⁶⁹ Autor leiab, et seaduses tuleks selgelt sätestada, kas vabatahtliku ja kohustusliku kontaktisiku määramine või mitme samasuguse kontaktisiku määramine on lubatud või mitte ning kui on, milline on kontakteerumisel nende omavaheline suhe, sealhulgas kas kättetoimetamisel tuleks eelistada kohustuslikus korras määratud kontaktisikut. Autori arvates võiks mitme kontaktisiku määramine soovi korral võimalik olla.

Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et kohustus kontaktisik määrata tuleks siduda selgelt hinnatavate kriteeriumitega, et tagada kohustuse tekkimise osas selgus ning registri jaoks järelevalve teostamise võimalikkus. Autori hinnangul ei peaks see olema vajalik, kui juriidilisel isikul säilib kontakt Eestiga vähemalt ühe juhatuse liikme kaudu. Lisaks tuleks üheselt reguleerida kas ja milliste kontaktisikute samaaegne olemasolu on võimalik.

2.1.2 KONTAKTISIKU ÕIGUSSUHE JURIIDILISE ISIKUGA

2.1.2.1 Nõuded kontaktisikule

Kontaktisiku eesmärgist tulenevalt on oluline isiku usaldusväärsus. Samal ajal peavad nõuded olema mõistlikud, et oleks isikuid, kes saavad ja kes oleksid ka nõus kontaktisikuks olema. Antud alapeatükis analüüsitakse kontaktisikule kehivaid nõudeid ning seda, kas need on piisavad, et tagada juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkus kontaktisiku kaudu või on need kontaktisiku määramist liialt piiravad, kuna raskendavad sobiva isiku leidmist. Samuti uuritakse, kas ja millised erinevused on nõuete osas kohustuslikus ning vabatahtlikus korras määratud kontaktisikutele ning kuidas need mõjutavad kontaktisiku vahetamist.

Ettevõtja poolt nimetatud kontaktisikule menetlusedokumendi või tahteavalduse kättetoimetamisel loetakse see kättetoimetatuks ka ettevõtjale (ÄS § 63¹ lg 1). Kuivõrd kontaktisiku eesmärgiks on tagada, et juriidiline isik praktikas ka tegelikult tahteavaldused ning menetlusedokumendid kätte saab, võib kohustuslikus korras määrata kontaktisiku üksnes kõrgendatud nõuetele vastavate isikute ja kutsealade esindajate seast. Eesmärgi täitmiseks on oluline, et kontaktisik oleks usaldusväärne ning oleks välistatud mistahes skeemide kasutamine pahausksete juriidiliste isikute poolt.¹⁷⁰ Sellisteks isikuteks võivad ÄS § 63¹ lg 2 kohaselt olla üksnes notar, advokaat, advokaadibüroo, vandeaudiitor, audiitorettevõtja, mitteresidendi

¹⁶⁹ A. Vimberg, J-B. Haabu. 30.01.2019.

¹⁷⁰ M. Kukk, lk 5.

maksuesindaja maksukorralduse seaduse tähenduses või rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse §-s 8 nimetatud usaldusfondide ja äriühingute teenuse pakkuja. Kuna eelnimetatud usaldusväärsete kutsete esindajad saavad kontaktisikuks olla tulenevalt omandatud kutsestaatusel, ei ole nendel nimetatud loa taotlemine vajalik.¹⁷¹ Kuni 31. detsembrini 2018. a võimaldas seadusandja määrata kontaktisikuks ka notaribüroo, kuid kuna tegemist ei ole juriidilise isikuga ning iga notar kannab kontaktisiku kohustuste täitmise eest vastutust isiklikult, otsustas seaduslooja notaribüroo eeltoodud nimistust eemaldada.¹⁷² ÄS § 63¹ lg 3 annab äriühingule võimaluse määrata kontaktisikuks ka sama äriühingu juhatuse või seda asendava organi liige, osanik, aktsionär või prokurist, kui antud isiku elukoht asub Eestis. Kuivõrd MTÜS¹⁷³ § 76 kohaselt kohaldatakse ÄS §-i 63¹ tervikuna ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile, kehtivad eeltoodud nõuded ka nende kontaktisikutele.

Seadus ei sätesta, millised isikud võivad olla vabatahtlikult määratavateks kontaktisikuteks. Seetõttu võib eeldada, et sel juhul isikulisi piiranguid ei ole, peale selle, et isikule peab olema võimalik dokumente ja tahteavaldusi kätte toimetada Eestis. Autor on seisukohal, et vabatahtliku kontaktisiku määramisel peaksid rakenduma vähem ranged nõuded kui kohustuslikul kontaktisiku määramisel, kuna vabatahtliku kontaktisiku aadressi ei loeta juriidilise isiku enda aadressiks, vaid see on täiendav aadress võimalikuks kättetoimetamiseks. Siiski peaksid isikule olema selguse huvides kehtestatud minimaalsed nõuded, sealhulgas, et isik peab olema teovõimeline füüsiline või juriidiline isik, kellel ei ole keelatud tegutseda samal tegevusalal, millel tegutseb juriidiline isik. Olukorras, kus isik on varasemalt määranud vabatahtlikult kontaktisiku ja tal tekib hiljem kohustus määrata kontaktisik, tekib isikul seega tõenäoliselt kohustus kontaktisikut vahetada, kui vabatahtlikult määratud kontaktisik ei vasta ÄS § 63¹ lg 2 toodud nõuetele ja kui ei ole võimalik mõlema kontaktisiku samaaegne olemasolu. Arvestades, et tegelikult register juhtorgani asukohta ise ei tuvasta, on viimase näol tegemist praegu tõenäoliselt pigem teoreetilise kui praktilise küsimusega.

Autori hinnangul aitab eelnimetatud nõuete kehtestamine tagada kontaktisiku usaldusväärsust, kuid ei taga ilmtingimata kontaktisiku olemasolu. Kuivõrd kohustuslikus korras määratavateks kontaktisikuteks saavad olla üldjuhul professionaalsed teenuseosutajad, on eelduslikult kontaktisiku teenus tasuline. Seega võib sisesuhtest tulenevast tasu maksmise kohustusest sõltuda kontaktisiku olemasolu.¹⁷⁴ Juhul kui isikul oli määratud vabatahtlikult kontaktisik, kes

¹⁷¹ M. Kukk, lk 16.

¹⁷² K. Karus, lk 2-3.

¹⁷³ Mittetulundusühingute seadus – RT I, 20.12.2018, 7.

¹⁷⁴ M. Käerdi jt (koost), lk 453.

eeltoodud nõuetele vastama ei pidanud ning ta on nüüd kohustatud määrama kontaktisiku, võib sellega muuhulgas kaasneda ka tasu maksmise kohustus. Samuti võib see tuua kaasa olukorra, kus ühing peab valima seni hästi kontaktisikuna toiminud isiku asemele kohustuslikus korras üksnes formaalse kontaktisiku. Autor möönab, et praktikas võib olla kontaktisiku vahetamine sellisel juhul ebamõistlik, kuid usaldusväärsuse tagamiseks ja ühetaoliseks reguleerimiseks on see siiski vajalik. Autori hinnangul ei ole nõuded liialt piiravad, kuivõrd juriidilisele isikule pakutakse mitmeid alternatiivseid viise ning on võimalik ka juriidilise isikuga seotud isiku määramine kontaktisikuks, kui selline isik elab Eestis.

2.1.2.2 Kontaktisiku määramine, muutmine ja kontaktisikuks oleku lõppemine

Kontakteerumise võimalikkuse tagamisel kontaktisiku instituudi kaudu omavad tähtsust kontaktisiku määramise lihtsus ja kiirus ning juba määratud kontaktisiku olemasolu säilimine. Selles alapeatükis uurib autor, kuidas toimub kontaktisiku määramine, muutmine ja kontaktisikuks oleku lõppemine, kas need protsessid on kontaktisiku määramist ja muutmist soodustavad ning kas regulatsioon tagab kontaktisiku olemasolu seaduses sätestatud juhtudel. Samuti selgitatakse kontaktisiku kande õiguslikku tähendust.

Kontaktisiku määramiseks ei ole vajalik juriidilise isiku organi otsus. Juriidiline isik saab määrata kontaktisiku esitades registrile vastavasisulise avalduse selleks õigustatud isiku poolt, millest nähtuvad ÄS § 63¹ lg-s 5 sätestatud andmed. Isiku määramiseks kontaktisikuks on vajalik ka isiku enda nõusolek, mis peab olema ÄS § 63¹ lg 5 kohaselt antud digitaallkirjastatud või notariaalselt kinnitatud vormis. Seadusega nõusoleku kohustusliku vormi sätestamine on oluline, et tagada isiku nõusoleku tegelik olemasolu.¹⁷⁵ Arvestades, et tegemist peab olema Eestis asuva nõuetele vastava isikuga, on tõenäoliselt praktikas nõusoleku andmine enamasti digitaalne. Arvestades eeltoodut ning asjaolu, et avaldus vaadatakse tulenevalt ÄS § 53 lg-st 1 läbi viie tööpäeva jooksul, on kontaktisiku määramise protsess lihtne ning kiire, mis soodustab kontaktisiku kiiret määramist vajaduse tekkimisel. Nõusoleku andmisega võib, kuid ei pruugi, tekkida poolte vahel ka sisesuhe, millega seonduvat on analüüsitud töö alapeatükis 2.1.2.3.

Siiski ei taga juba antud nõusolek kontaktisiku olemasolu, kuna isikul on õigus võtta nõusolek igal ajal tagasi vastavasisulise avalduse esitamisega juriidilise isiku juhtorganile. Eeltoodu on problemaatiline, kuivõrd nagu eespool juba selgitatud, loetakse kohustuslikus korras määratud kontaktisiku aadress juriidilise isiku aadressiks. Sellest tulenevalt tekib kontaktisiku poolt

¹⁷⁵ M. Kukk, lk 9.

nõusoleku tagasivõtmisel olukord, kus juriidilisel isikul puudub taas Eestis usaldusväärne aadress ning samuti isik, kellele oleks võimalik dokumente vajadusel kätte toimetada.¹⁷⁶ Seega muutub juriidilisele isikule Eestis tahteavalduste ja menetlusedokumentide tegelik kättetoimetamine võimatuks.

Kuivõrd kontaktisikuga seotud andmed kantakse registrisse¹⁷⁷, on juriidilise isiku esindusõiguslikul isikul kohustus ka nende muutumisel ning kontaktisiku muutumisel esitada vastavale registrile andmete muutmiseks avaldus (ÄS § 33 lg 7, TÜS¹⁷⁸ § 7 lg 4, MTÜS § 10 lg 2 ja SAS¹⁷⁹ § 14 lg 2). Nii nagu esialgsel määramisel, tuleb uue kontaktisiku määramisel esitada registrile ka isiku sellekohane nõusolek. Kuna tegemist on registrisse kantavate andmetega, kehtivad nende osas ÄS § 34 lg-s 2 ja MTÜS § 80 lg-s 2 sätestatud registrikande avaliku usaldatavuse ja negatiivse avaliku usaldatavuse põhimõtted. Eeltoodud põhimõtetest tulenevalt loetakse üldjuhul registrikaardi kande muutmiseni registrikaardile kantud kontaktisikule kätte toimetatud tahteavaldused ja menetlusedokumendid juriidilisele isikule kätte toimetatuks, välja arvatud kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Kontaktisiku vahetumisel või olemasoleva kontaktisiku poolt nõusoleku tagasivõtmisel on seega juriidilise isiku enda huvides võimalikult kiiresti registrikaardil olevad andmed parandada, kuna kolmandatel isikutel on õigus registrisse kantud andmete õigsust ja ajakohasust eeldada ning nendele tugineda. Uue kontaktisiku määramata jätmise tagajärgi juhul, kui isik on kohustatud kontaktisiku määrama, on analüüsitud töö 2.1.3 alapeatükis.

Olukorras, kus juriidilise isiku esindusõiguslik isik kontaktisiku nõusoleku tagasivõtmisel registrile ebaõigeaks muutunud kande parandamiseks avaldust ei esita, on kontaktisikul endal võimalus pöörduda registripidaja poole. Kontaktisik ei saa juriidilise isiku nimel esitada registripidajale avaldust kande kustutamiseks, kuna kontaktisikul puudub aktiivne esindusõigus. Siiski on registripidajal kande ebaõigsuse kindlakstegemisel tulenevalt ÄS § 61 lg-st 2 kohustus teavitada ebaõigsusest ettevõtjat, kelle avalduse alusel tulnud kanne teha, ning juhul, kui kahe nädala jooksul ei ole kande parandamisele vastu vaieldud, parandada kontaktisiku kohta tehtud kanne ise. Kontaktisikul tuleb kontaktisikuks oleku lõppemisel arvestada ka kontaktisiku ja juriidilise isiku sisesuhte aluseks oleva õigussuhte lõpetamisega seotud tingimustega.¹⁸⁰ Kontaktisiku õigusi ja kohustusi ning sisesuhtega seonduvat käsitleb

¹⁷⁶ M. Käerdi jt (koost), lk 444.

¹⁷⁷ Registre kantavaid kontaktandmeid käsitleb autor töö alapeatükis 1.2.1.

¹⁷⁸ Tulundusühistuseadus – RT I, 20.04.2017, 22.

¹⁷⁹ Sihtasutuste seadus – RT I, 09.05.2017, 34.

¹⁸⁰ M. Kukk, lk 8.

autor töö alapeatükis 2.1.2.3.

Eeltoodust tulenevalt on autori hinnangul kontaktisiku määramise ja muutmise protsess kontaktisiku määramist soodustav. Kontaktisiku olemasolu tagamisele kujutab suurimat ohtu isiku võimalus kontaktisikuks olekuks antud nõusolek igal ajal tagasi võtta, mille tulemusel jääb juriidiline isik praktiliselt kohele Eestis ilma kontakteerumiseks vajaliku esindusõigusliku isikut. Autor mõnab, et probleemile kindlat lahendust ei ole, kuna isiku nõusoleku tagasivõtmine ei saa olla keelatud, kuid leiab, et probleemi saab leevendada sätestades seaduses kindel sisesuhte tekkimine kontaktisiku ja juriidilise isiku vahel. Kolmandad isikud saavad registrikaardile kantud kontaktisiku kaudu toimetada dokumente juriidilisele isikule kätte ka siis, kui kontaktisik on juriidilisele isikule teatanud nõusoleku tagasivõtmisest, kuid on jätkuvalt kantud registrikaardile juriidilise isiku kontaktisikuna.

2.1.2.3 Kontaktisiku õigused ja kohustused ning vastutus

Isiku valmidust olla kontaktisikuks võivad mõjutada muuhulgas talle seadusest ja sisesuhtest tulenevad õigused, kohustused ja vastutuse ulatus. Samuti oleneb nendest millisel määral tagab instituut tegelikku kontakteerumise võimalikkust. Antud alapeatükis uurib autor millised on kontaktisiku õigused, kohustused ja vastutus, kus ja kuidas on need reguleeritud ja milline on nende ja reguleerimise viisi mõju juriidilise isikuga kontakteerumisele.

ÄS § 63¹ lg-st 1 tulenevalt täidab kontaktisik juriidilise isiku passiivse esindaja rolli, kuivõrd kontaktisikul on õigus võtta vastu juriidilisele isikule adresseeritud menetlusedokumente ja tahteavaldusi. Seadus ei anna kontaktisikule aktiivset esindusõigust, mistõttu ei ole tal õigus teha juriidilise isiku nimel ja huvides tahteavaldusi ega tehinguid. Samuti ei ole kontaktisikul õigus esitada registrile kandeavaldusi. Autor leiab, et sätte sõnastusest „/.../“ võib määrata isiku, kellele saab Eestis kätte toimetada ettevõtja menetlusedokumente ja ettevõtjale suunatud tahteavaldusi „/.../“ ei tulene kontaktisiku selget kohustust selliseid dokumente ja tahteavaldusi kolmandatelt isikutelt juriidilise isiku nimel vastu võtta. Siiski saab kontaktisiku mõjusfääri toimetatud tahteavaldused ja dokumendid lugeda mõistiku aja möödudes juriidilisele isikule kättetoimetatuks. Seda ka olukorras, kus kontaktisik keeldub mistahes põhjusel tahteavaldusi või dokumente vastu võtmast või kui sisesuhe kontaktisiku ja juriidilise isiku vahel on lõppenud, kuid registrisse on isik juriidilise isiku kontaktisikuna jätkuvalt kantud. Vastasel juhul ei oleks lihtsalt sellise õiguse andmisega kontaktisikule tagatud, et kolmandad isikud saaksid kontaktisiku kaudu juriidilisele isikule tahteavaldused ja menetlusedokumendid kätte toimetada. Samuti ei tähenda säte, et kontaktisik peaks näiteks juhatuse liikmetele vastavad

tahteavaldused või dokumendid edastama. Viimane on reguleeritav pooltevahelises sisesuhtes. Eeltoodust tulenevalt on kontaktisik üksnes passiivse esindusõigusega juriidilise isiku esindaja ning mitte tahteavalduste ja dokumentide vahendaja juriidilisele isikule. Täiendavalt äriseadustik kontaktisiku õiguste ja kohustustega seonduvat ei reguleeri. Eelnõu koostaja sõnul vastab kontaktisiku õiguslik staatus piiratud ulatuses esinduse instituudi tunnustele, mis on piisav kontaktisiku õigusliku staatuse reguleerimiseks.¹⁸¹ Selle kohaselt tuleks seega olukorras, kus sisesuhet ei teki, lähtuda kontaktisiku õigusliku staatuse osas üksnes üldistest esinduse reeglitest. Eeltoodu on Riigikohtu hinnangul siiski problemaatiline, kuna enamuse TsÜS 8. peatüki sätetest reguleerib täiemahulist esindust, mistõttu ei ole sätted kontaktisiku passiivse esindusõiguse puhul kohaldatavad.¹⁸²

Eelnõu seletuskirja koostaja on võtnud seisukoha, et kontaktisiku ja juriidilise isiku õigussuhte reguleerimine ei ole vajalik.¹⁸³ Sisesuhte reguleerimine ei ole otstarbekas, kuna pooled võivad kujundada selle vastavalt enda soovile.¹⁸⁴ Autori hinnangul sarnaneb kontaktisiku ja juriidilise isiku vaheline sisesuhe võlaõigusseaduse¹⁸⁵ (VÕS) mõttes käsundussuhtele: kontaktisik kohustub osutama juriidilisele isikule dokumentide ja tahteavalduste vastuvõtmise teenust ning juriidiline isik peab maksma talle selle eest tasu, kui pooled on nii kokku leppinud. Olukorras, kus kontaktisikuks on juriidilise isiku väline isik, mitte näiteks juhatuse liige, osanik või prokurist, toimub kontaktisiku teenuse pakkumine reeglina tasu eest, kuna tegemist on majandus- või kutsetegevuses osutatava teenusega (VÕS § 627). Seadus tasuga seonduvat ei reguleeri ega selle maksmise kohustust ette ei näe. See lepitakse kokku poolte sisesuhtes ning selle maksmisest võib sõltuda välissuhte olemasolu.¹⁸⁶

Samuti ei reguleeri seadus kontaktisiku vastutusega seonduvat. Eelnõu koostaja on reguleerimata jätmist põhjendanud sellega, et juhul, kui sätestada kontaktisiku ja juriidilise isiku solidaarne vastutus, tekib juriidilistel isikutel tõenäoliselt raskus leida Eestis sellise vastutusega nõustuvaid isikuid. Juhul kui aga määrata kontaktisiku vastutuse tase madalamaks, puudub tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamisest huvitatud isikutel kindlus, kellele tahteavaldusi ja dokumente saata on võimalik, kas need on jõudnud nende õige adressaadini ning kes ja milliste kohustuste täitmise eest vastutab. Juriidilise isiku ja kontaktisiku vahel tekib sisesuhe, millest tulenevad piirangud ning puudused ei oma õiguslikku tähendust ega mõju

¹⁸¹ Kooskõlastustabel, lk 4, p 2 selgitus.

¹⁸² Kooskõlastustabel, lk 4, p 2 märkus.

¹⁸³ M. Kukk, lk 7.

¹⁸⁴ Kooskõlastustabel, lk 4, p 2 selgitus.

¹⁸⁵ Võlaõigusseadus – RT I, 20.02.2019, 8.

¹⁸⁶ M. Käerdi jt (koost), lk 453.

kolmandate isikute suhtes.¹⁸⁷ Vastutus on sisesuhte küsimus, kuna registriandmete osas kehtib kolmandate isikute jaoks avaliku usaldatavuse põhimõte: “Kui on probleeme kontaktisiku ja juriidilise isiku vahelises sisesuhtes /.../, ei mõjuta see kolmandate isikute positsiooni – kolmandad isikud saavad jätkuvalt kontaktisiku andmetele registris tugineda. Juhatuse kohustus on hoolitseda, et andmed registrikaardil vastaksid tegelikkusele.”¹⁸⁸ Kontaktisiku määramine juriidilise isiku juhtorganite kohustusi ega vastutuse ulatust ei vähenda.¹⁸⁹ Autori hinnangul võiks kontaktisik sisesuhtes vastutada kui käsundisaaja, kes peab dokumentide ja tahteavalduste vastuvõtmisel tegutsema juriidilise isiku suhtes lojaalselt ja vajaliku hoolsusega (VÕS § 620 lg 1), vastavalt oma teadmistele ja võimetele juriidilise isiku jaoks parima kasuga ning hoidma ära kahju tekkimise juriidilise isiku varale (VÕS § 620 lg 2). Täpsemalt vastutab isik juba vastavalt pooltevahelisele lepingule. Suhtes kolmandate isikutega peaks autori arvates olema vastutavaks isikuks siiski juriidiline isik, kellel on kohustus esitada registrile õigeid ja asjakohaseid andmeid.

Kuivõrd sisesuhe on selle olemasolu korral kvalifitseeritav käsundina, on kontaktisik kohustatud käsunduslepingu ülesütlemisel arvestama ka VÕS § 630 lg-ga 2, mille kohaselt on tähtajatu käsunduslepingu ülesütlemine võimalik üksnes tingimusel, et käsundiandja võib käsundi esemeks oleva teenuse saada või tehingu teha muul viisil. Seega peab käsundisaaja ülesütlemisel arvestama, et käsundiandja ei satuks ebasoodsasse olukorda ja oleks tagatud vajalik aeg, et sõlmida uus käsundusleping.¹⁹⁰ Kui käsundisaaja ütleb lepingu üles seda arvestamata, peab ta hüvitama käsundiandjale sellest tekkinud kahju. Niisiis olukorras, kus kontaktisik võtab nõusoleku päeva pealt tagasi, peab ta hüvitama ka tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamise võimatusest ning muul kontaktisiku puudumise põhjusel tekkinud kahju. Seda põhjusel, et juriidilisel isikul, kelle juhatus või seda asendava organi liikmed asuvad välismaal, ei ole olnud mõistlikult aega uut kontaktisikut Eestis otsida nii, et juriidilise isiku kontakt esindusõiguslik isiku näol oleks Eestis katkematult olemas.

Eeltoodust tulenevalt on autori hinnangul praegune regulatsioon õiguste, kohustuste ja vastutuse osas piisav eeldusel, et kontaktisiku ja juriidilise isiku vahel tekib sisesuhe, kuna kolmandad isikud saavad lähtuda registrikaardile kantud andmetest ning eeldusest, et kontaktisikule saab dokumente ja tahteavaldusi juriidilise isiku nimel toimetada ning vastutust andmete korrektsuse eest kannab juriidiline isik. See, millised õigused, kohustused ja vastutus

¹⁸⁷ M. Kukk, lk 7.

¹⁸⁸ Kooskõlastustabel lk 24, p 3 selgitus.

¹⁸⁹ M. Kukk, lk 8.

¹⁹⁰ P. Varul jt. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 31.

on kontaktisikul juriidilise isiku ees, peab autori hinnangul jääma täpsemalt reguleeritavaks sisesuhtes. See võimaldab pooltel endal hinnata nende reguleerimise vajadust ja ulatust ning on seetõttu kontaktisikuks nõus oleva isiku leidmist soodustav. Autor nõustub, et solidaarse vastutuse kehtestamine vähendaks tõenäoliselt isikute hulka, kes on nõus olema kontaktisikuks või pakkuma vastavat teenust ning madalam standard vähendaks kontaktisiku usaldusväärsust kolmandate isikute jaoks. Kuivõrd on võimalik, et sisesuhet ei teki, võib regulatsioon jääda osaliselt puudulikuks kontaktisiku hoolsuskohustuse ja võimaliku vastutuse osas juriidilise isiku ees. Seetõttu tuleks autori arvates täpsustada seadust järgmiselt: “Kontaktisiku suhtele juriidilise isikuga kohaldatakse võlaõigusseaduses käsunduslepingu kohta sätestatud. Kontaktisikuga sõlmitud lepingust tulenevad õigused ja kohustused lõppevad vastavalt lepingule. Kontaktisikuga sõlmitud lepingu ülesütlemisele kohaldatakse võlaõigusseaduses käsunduslepingu ülesütleamise kohta sätestatud.” Eeltoodu aitaks tagada, et kontaktisiku ja juriidilise isiku vahel tekiks kindlasti ka sisesuhe, mis omakorda on oluline, et kontaktisikul tekiks oma tegevuses teatav hoolsusstandard ning samuti kohustus ja sellega seonduv vastutus arvestada nõusoleku tagasivõtmisel juriidilise isiku võimalusega leida endale uus kontaktisik mõistliku aja jooksul.

2.1.3 JÄRELEVALVE JA KONTAKTISIKU MÄÄRAMATA JÄTMISE TAGAJÄRJED

Arvestades, et kontaktisiku regulatsioon on suunatud eelkõige juriidilistele isikutele, kelle puhul on suur risk, et see muutub oma seadusjärgsete esindajate viibimise tõttu välismaal kättesaamatuks ning kaotab Eestiga kontakti, on autor seisukohal, et kesket tähendust instituudi eesmärgi täitmisel kannab riigi poolt teostatav kontroll ja järelevalve. Seetõttu uuritakse selles alapeatükis kas ja kuidas teostab kontaktisiku olemasolu üle kontrolli registripidaja ning millised on võimalikud kontaktisiku määramata jätmise tagajärjed. Samuti analüüsitakse, kas eeltoodu on piisav kontaktisiku kaudu juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkuse tagamiseks.

Kontaktisiku määramise ja andmete esitamise kohustuse täitmata jätmise juhuks sätestavad registripidaja mõjutusvahendid ning tagajärjed juriidiliste isikute jaoks ÄS § 71 ning ÄS § 59 lg 7. Kontaktisiku andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral vastutab ettevõtja ÄS § 71 alusel, mille kohaselt on registripidajal õigus ettevõtjat trahvida tsiviilkohtumenetluses ettenähtud korras. Märksa karmima tagajärje kontaktisiku määramata jätmise eest näeb aga ette ÄS § 59 lg 7, mille alusel määrab registripidaja kohustuse rikkumisel ettevõtjale kontaktisiku määramiseks ühe kuni kolme kuu pikkuse tähtaja ning juhul, kui juriidiline isik tähtaja jooksul kontaktisikut ei määra, saadab registripidaja dokumendid isiku

asukohajärgsele maakohtule likvideerija määramiseks ja/või sundlõpetamise otsustamiseks (TsMS § 595 lg 2 p 5, § 602, § 629). Kohus annab samuti tähtaja kontaktisiku määramiseks ning kui seda jätkuvalt ei tehta, otsustab ühingu sundlõpetamise ja määrab likvideerija või sundlõpetab ühingu likvideerimismenetlust läbi viimata.¹⁹¹ Selline tagajärg eeldab, et regulatsioon on selge ja arusaadav ning ka täidetav. Sundlõpetamine kui tagajärg kohustuse täitmata jätmise korraks on oluline, et tagada, et kontaktisiku määramise nõue ei osutuks üksnes formaalsuseks ning annaks registripidajale võimaluse kontaktisiku määramise mõjutamiseks.¹⁹² Sundlõpetamise kohtumäärusega näevad selliseks juhuks ette ka TÜS § 76 lg 1 p 2¹ ja SAS § 46 lg 1 p 3¹. Erinevalt äriseadustikust, tulundusühistuseadusest ning sihtasutuste seadusest ei näe mittetulundusühingute seadus selliseks juhuks ette mittetulundusühingu sundlõpetamise võimalust. Autor uuris eelnõu seletuskirjast võimalikke erinevuste põhjuseid ning leidis, et seadusandja tahe on olnud muuta äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) ka vastavalt MTÜS §-i 76. Eelnimetatud eelnõu § 8 lg 7 kohaselt tuli teha mittetulundusühingute seaduses muudatus, millega asendatakse MTÜS § 76 tekstiosa „§ 59 lõikeid 5 ja 6” tekstiosaga „§ 59 lõikeid 5–7”. Selliselt kuulutas seaduse välja ka president. Mistahes põhjusel on Riigi Teatajas avaldatud kehtivas seaduses muudatus siiski tegemata jäänud, mistõttu see sundlõpetamise võimalust ette ei näe, kuigi peaks nägema.

Täiendava tähtaja andmisel kohustuse täitmiseks, peab registripidaja juriidilist isikut tähtaja andmisest teavitama nii, et isik tähtajast ka tegelikult teada saab. Üldjuhul peaks registripidaja registrimenetluses toimetama dokumendid kätte elektronposti teel ning kui see ei ole teada või ebaõnnestub, siis registriosakonna juhataja määratud korras (kohtu registriosakonna kodukord § 78 lg 3). Seega arvestades, et kontaktisik Eestis juriidilisel isikul puudub ning juhatuse või seda asendav organ asub välismaal, peab registripidaja autori hinnangul seejärel üritama äriühinguga kontakteeruda ning teda kontaktisiku määramise kohustusest teavitada juriidilise isiku juhatuse või juhtimise asukoha aadressil välismaal. Kuivõrd tegemist on kokkuleppe alusel määratud kohaga, ei pruugi seal juhatuse või seda asendava organi liikmetele kättetoimetamine siiski õnnestuda. Enne sundlõpetamise otsustamist kuulab kohus TsMS § 629 kohaselt võimalusel ära ka juriidilise isiku juhtorgani liikmed. Seega tuleb nii nagu täiendava tähtaja määramisel ka juhtorgani liikmete ärakuulamiseks ning dokumentide kättetoimetamiseks autori hinnangul kasutada kohtul juriidilise isiku juhatuse välismaist aadressi. Eeltoodu kinnitab taas vajadust kaotada seadusest juhatuse kui organi või seda

¹⁹¹ A. Vimberg, J-B. Haabu. 22.11.2018. Kiri autori valduses.

¹⁹² M. Kukk, lk 11.

asendava organi asukoha aadress välisriigis ning kanda registrisse selle asemel eraldi juhatuse liikmete aadressid, millel on neile võimalik dokumente ka päriselt kätte toimetada.

27. novembri 2018. a seisuga oli registripidaja algatanud äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud juriidiliste isikute sundlõpetamisi põhjusel, et juriidiline isik ei olnud määranud kontaktisikut olukorras, kus ta selleks seaduse alusel kohustatud oli, neljal korral.¹⁹³ Seega on tegemist selgelt väga erandlike olukordadega. Samas tuleb arvestada ka asjaoluga, et tulenevalt kohtu registriosakonna kohtunikuabi-osakonna juhataja vastusest autorile tuvastab register kontaktisiku määramise kohustuse üksnes siis, kui juhatus on ise oma asukohaks deklareerinud aadressi väljaspool Eestit.¹⁹⁴ Arvestades, et sundlõpetamise protsess on küllaltki pikk ning selle tulemus ei ole kooskõlas tegeliku kontakteerumise võimalikkuse tagamise eesmärgiga, oleks autori arvates tõhusaks ja kiireks täiendavaks meetmeks registripoolne keeldumine mis tahes kannete tegemisest juriidilise isiku registrikaardile enne nõutava kontaktisiku määramist.

Olukorras, kus kohtul ei ole kontaktisiku puudumise tõttu ka juhatuse või seda asendava organi välisriigi aadressile dokumentide kättetoimetamine õnnestunud, on kohtul teoreetiliselt TsMS § 602 teise lause alusel õigus omal algatusel määrata juriidilisele isikule juhtorgani asendusliige. Küll on aga asendusliikme määramine kohtule täiendavaks koormaks ning tekitab lisaprobleeme seoses asendusliikme leidmise ja tasustamisega. Samuti ei ole juhatuse asendusliikme määramine ühitatav kiire ja formaliseeritud registrimenetlusega.¹⁹⁵ Asendusliikme instituutiga seonduvat on autor põhjalikumalt analüüsinud töö alapeatükis 2.2.

Autor on seisukohal, et lisaks trahvi määramise ja sundlõpetamise võimalustele tuleks seadusandjal kaaluda täiendavate meetmetena vastavalt õiguskirjanduses tehtud ettepanekule ka juriidilise isiku registrikaardile märke kandmist, et kättetoimetamine ei ole olnud juriidilisele isikule võimalik, ning vastavalt autori pakutule ka uute kannete tegemisest keeldumist, kuni kontaktisiku määramiseni. Enam kui meetmete võimalik vähene efektiivsus, seab instituudi eesmärgipärasuse tagamise suure kahtluse alla järelevalve ja kontrolli omaalgatuslik puudulikkus registri poolt. Kuigi seaduse mittetundmine ei vabasta isikut selle täitmisest, ei pruugi praktikas heausksed isikud sellise kohustuse olemasolust teadlikudki olla, arvestades, et kontaktisiku määramise kohustus tekib enamasti juriidilistel isikutel, kelle juhatuse või seda asendava organi liikmed on välismaalased, ning et sarnane kontaktisiku määramise kohustus ei

¹⁹³ A. Vimberg, J-B. Haabu. 27.11.2018. Kiri autori valduses.

¹⁹⁴ A. Vimberg, J-B. Haabu. 30.01.2019.

¹⁹⁵ M. Käerdi jt (koost), lk 455.

ole teistes õiguskordades levinud. Samuti ei hakka kontaktisikut tõenäoliselt vabatahtlikult määrama pahausksed isikud, kes ei soovi olla kättesaadavad. Autori arvates tuleks registripidajal kontakteerumise võimalikkuse tagamiseks hinnata omaalgatuslikult registrile esitatud andmete pinnal, kas kontaktisiku määramine on isiku jaoks kohustuslik. See võiks eelkõige toimuda näiteks juhtudel kui juriidiline isik esitab registrile dokumente, aruandeid või avaldusi. Näiteks kui juhatuses on üks juhatuse liige, kelle elukoht on välismaal, peaks register keelduma mis tahes järgevate kannete tegemisest enne kui juriidiline isik ei ole esitanud nõutavat kontaktisikut. Autor mõõnab, et praegusel juhul ei ole registril üheselt võimalik juhatuse või seda asendava organi asumist välismaal tuvastada, ning leiab, et kui siduda juriidiliste isikute kohustus määrata kontaktisik selge ja mõõdetava kriteeriumiga, ei oleks registripidajal kontrolli teostamiseks vaja hakata sisuliselt juhatuse või seda asendava organi asukohta tuvastama ning järelevalve teostamine muutuks praktiliselt lihtsamaks. See aitaks tagada, et instituut täidaks ka oma eesmärgi.

2.2 KONTAKTEERUMINE JUHATUSE ASENDUSLIIKME KAUDU

2.2.1 ASENDUSLIIKME INSTITUUDI OLEMUSEST

2.2.1.1 Õiguslik tähendus ja eesmärgid

Juriidiline isik saab tegutseda üksnes oma juhtorganite kaudu, kelleks on TsÜS § 31 lg 2 kohaselt juhatus ning nõukogu olemasolul ka nõukogu. Juhtorganite koosseisu mittevastamisel seaduses sätestatud nõuetele muutub juriidiline isik teovõimetuks.¹⁹⁶ Juhuks kui juriidilise isiku juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele ning seda ei viida nõuetega vastavusse ka registripidaja määratud täiendava tähtaja jooksul, näevad äriseadustik ning mittetulundusühingute seadus registripidajale ette õiguse otsustada juriidilise isiku sundlõpetamine ÄS § 59 lg 6 ning MTÜS § 76 alusel. Siiski ei ole sundlõpetamine alati lahenduseks, mistõttu on vajalik, et seadusega oleksid kehtestatud menetlusreeglid, mis võimaldaksid õiguslikult huvitatud isikutel juriidilise isiku teovõime kohtu abiga taastada¹⁹⁷. Selles alapeatükis selgitatakse juhatuse asendusliikme õiguslikku tähendust ja eesmärgi, mis on oluline, et hinnata järgmistes alapunktides, kas kehtiv asendusliikme regulatsioon aitab tagada juriidilise isikuga kontakteerumist, kas ja kuidas tuleks seda muuta ning kas ja kuivõrd konkureerib see kontaktisiku instituudiga.

ÄS § 184 lg 6 ja ÄS § 310 näevad ette võimaluse määrata mõjuval põhjusel väljalangenud

¹⁹⁶ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III, XI-XV osa (§-d 475-759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018, lk 802.

¹⁹⁷ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 802.

juhatuse liikme asemele uus liige kohtu poolt huvitatud isiku avalduse alusel. Asendusliikme määramise võimalus puudub täisühingute ja usaldusühingute jaoks, kuna neis ühingutes puudub juhtorganina juhatus. Esindusõiguslikku funktsiooni kannavad mõlemas ühingu osanikud, kelle asendamise võimalust seadus ette ei näe. Sarnaselt äriseadustiku regulatsiooniga on kohtu poolt asendusliikme määramise võimalus ette nähtud ka tulundusühistu-, mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadustes (TÜS § 61 lg 3, MTÜS § 30, SAS § 20). Lisaks eeltoodule võib kohus määrata TsMS § 602 alusel juhatuse asendusliikme omal algatusel, kui kohtul ei ole õnnestunud menetluskokkulepõhine juriidilisele isikule kätte toimetada põhjusel, et juhatuse liikmed ei ole välisriigis viibimise tõttu või mõnel muul põhjusel kättesaadavad või ei ole teada nende viibimiskoht. Seega võib juhatuse asendusliikme määramine olla vajalik ka olukorras, kus juriidilisel isikul on juhatuse liikmed olemas, kuid nad asuvad välismaal. Nagu varasemalt selgitatud on juriidilisel isikul sellises olukorras kontaktisiku määramise kohustus ning kui ta ei ole seda täitnud, võivad jääda välismaal asuvad juhatuse liikmed kättesaamatuks, mistõttu pole võimalik ka juriidilise isikuga kontakteeruda.

Kohtu poolt määratud juhtorgani asendusliikme õiguslik staatus on sama juhtorgani liikme staatusega, kelle on valinud juriidilise isiku pädev organ.¹⁹⁸ Asendusliikme tehtavad menetsustoiimingud jäävad juriidilisele isiku jaoks siduvaks ka pärast juriidilise isiku enda organite poolt määratud juhtorgani liikme väljailumist.¹⁹⁹ Siiski peaks asendusliikme määramine kohtu poolt olema erandlik ning põhjendatud eelkõige olukorras, kus kättetoimetamine juriidilise isiku esindajale ei ole võimalik ning avalik kättetoimetamine ei täida oma eesmärki põhjusel, et tegelikult funktsioneerivad juhtorganid üldse ei eksisteerigi. Sellisel juhul on kohtu poolt määratud asendusliikmel pädevus teha kõiki seaduses ettenähtud otsuseid juriidilise isiku nimel, kuid kohus peaks täpsustama isiku ülesanded ning vajadusel määrama ka tähtaja ülesannete täitmiseks.²⁰⁰ Arvestades, et juhatuse asendusliikmel on tavapärane juhatuse liikme õiguslik staatus, on seega juhatuse asendusliikme määramisel taas võimalik juriidilise isiku juhtimine ning on olemas esindusõiguslik isik, kelle kaudu on võimalik juriidilise isikuga kontakteerumine ning tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine. Siiski on autor seisukohal, et kontakteerumine asendusliikme kaudu juriidilise isikuga on fiktiivne ja mitte tegelik, kuivõrd tegemist ei ole juriidilise isiku enda pädeva organi poolt valitud isikuga.

Kohtumenetlustes on kohtu poolt asendusliikme määramise eesmärgiks kiirendada juriidilistele

¹⁹⁸ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 801.

¹⁹⁹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 805.

²⁰⁰ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 804-805.

isikutele menetlusedokumentide kättetoimetamist ning muuta seega efektiivsemaks tsiviilasja läbivaatamine.²⁰¹ Riigikohus on märkinud, et ajutise juhatuse liikme võib kohus määrata ka hagi tagamise korras.²⁰² Samuti on asendusliikme määramise üheks eesmärgiks juriidilise isiku sundlõpetamise vältimine.²⁰³ Asendusliikme määramine aitab tagada isikute põhiõiguste kaitset ning kohtuvõimu normaalset funktsioneerimist. Eeltoodust tulenevalt on asendusliikme instituut oluline, et võimaldada juriidilise isiku juhtimist, isikuga kontakteerumist ning tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamist.

Riigikohtu hinnangul ei ole asendusliikme määramine lahenduseks näiteks kriminaalmenetluses kohtulikul arutamisel olukorras, kus süüdistataval puudub juhatuse liige, mille tõttu ei saa kriminaalasja seega süüdistatava osavõtu puudumise tõttu arutada ega järgmisi menetlustoiminguid teha tulenevalt KrMS § 269 lg-st 1. Riigikohus on selgitanud, et sellisel juhul ei oleks hagita menetluse alustamisel võimalik välistada menetlusaluse isiku menetlusõiguste pahausket kasutamist viisil, et pärast menetluse alustamist, kuid enne kohtulahendi tegemist, valib juriidilise isiku pädev organ juhatuse liikme. Sellisel juhul puuduks TsMS § 602 kohaselt asendusliikme määramisel alus. Samas ei oleks aga hagita menetluse lõpetamisel juhtorgani poolt valitud juhatuse liikme tagasikutsumine piiratud, mille tulemusel võib tekkida olukord, kus kriminaalasja arutamine ei saa endiselt jätkuda.²⁰⁴ Kuigi teistes avalikes menetlustes ei ole menetlusosalise osavõtu puudumine menetlust takistav, võivad sarnased probleemid seoses asendusliikme ametiaja automaatse lõppemisega uue juhatuse liikme valimisel esineda ka teistes avalikes menetlustes, mida on põhjalikumalt käsitletud töö 2.2.2.2 alapeatükis.

Asendusliikme instituudi väljatöötamisel on seadusandja võtnud eeskuju Saksa õigusest. BGB²⁰⁵ § 29 sätestab, et ulatuses, millel ühingul puuduvad vajalikud juhatuse liikmed, nimetatakse nad huvitatud isiku avalduse alusel kiireloomuliste asjade puhul kuni puuduse kõrvaldamiseni ehk juhatuse liikme nimetamiseni, kohtu poolt. Sama sätestab ka AktG § 85 lg 1. Niisiis on Eesti ja Saksa õiguses asendusliikme regulatsioonid olemuslikult samased. Lisaks võib Saksa õiguse kohaselt määrata nõukogu aktsiaseltsi korral osa oma liikmetest puuduvate juhatuse liikmete asetäitjateks AktG § 105 lg 2 alusel maksimaalse perioodiga üks aasta. Sellel ajal ei tohi isik nõukogu liikme kohustusi täita. Asetäitjatel on kõik juhatuse liikmete õigused

²⁰¹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 801.

²⁰² RKTkm 3-2-1-51-10, p 11.

²⁰³ RKTkm 3-2-1-42-17, p 13.

²⁰⁴ RKKKkm 3-1-1-86-14, p 16.

²⁰⁵ German Civil Code. BGB. Sisaldab muudatusi kuni 01.10.2013. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0066 (19.01.2019).

ja kohustused.²⁰⁶ Suurbritannia õigus asendusliikme instituudile sarnast regulatsiooni ette ei näe. CA art 156 lg 1 annab registripidajale õiguse teha ühingu ettekirjutus olukorras, kus ühingul on nõutust vähem juhatuse liikmeid või kui ühingul ei ole ühtegi füüsilisest isikust juhatuse liiget. Ettekirjutuses tuleb märkida, millist kohustust on ühing rikkunud, mida peab ühing tegema ettekirjutuse täitmiseks, mis on täitmiseks antud periood ning millised on mittetäitmise tagajärjed (CA art 156 lg-d 2-3). Ettekirjutuse täitmiseks peab isik määrama nimetatud tähtaja jooksul nõutavad juhatuse liikmed ning teavitama sellest registrit CA art 156 lg 4 kohaselt. Kui ühing nõutavaid juhatuse liikmeid ei määra, loetakse kohustust rikkunuks nii ühing kui ka iga ühingu nimel tegutsenud vastutav isik (CA art 156 lg 6). Mittetäitmise tagajärjel määratakse isikule trahv vastavalt CA art 156 lg-le 7. Ühingu juhatuse puudumine on ka piisavaks aluseks äriühingu registrist kustutamiseks CA art 1000 alusel.²⁰⁷ Seega on juhatuse olemasolu tagamiseks Suurbritannias kasutusel meetmetena trahv ja registrist kustutamine, kuid juhatuse liikmeid kohus vajadusel ise nimetada ei saa.

Eeltoodust tulenevalt on juhatuse asendusliikme eesmärgiks juriidilise isiku teovõime taastamine läbi asendusliikme määramise, et juriidilist isikut oleks võimalik juhtida, juriidilise isikuga oleks võimalik kontakteerumine ning tahteavalduste ja menetlusedokumentide kättetoimetamine nii nagu see oleks võimalik juriidilise isiku enda sobiva organi poolt valitud juhatuse liikme korral. Kui kontaktisiku instituut on eelkõige kontakteerumise võimatuse tekkimist ennetav abinõu, siis asendusliikme määramise meede on juba saabunud kontakteerumise võimatust parandav meede.

2.2.1.2 Eeldused asendusliikme määramiseks

Eeldused asendusliikme määramiseks on erinevad sõltuvalt sellest, kas asendusliige määratakse huvitatud isiku poolt esitatud avalduse alusel või kohtu omal algatusel. Antud alapeatükis analüüsib autor, millised on mõlemal juhul eeldused asendusliikme määramiseks, kuidas on need seotud kontakteerumise võimatusega ning kas need on asendusliikme määramist kontakteerumise võimatuse korral soodustavad või mitte.

Olukorras, kus asendusliige määratakse huvitatud isiku avalduse alusel (ÄS § 184 lg 6, ÄS § 310, TÜS § 61 lg 3, MTÜS § 30, SAS § 20), saab kohus määrata uue liikme ainult väljalangenud liikme asemele ning mitte täiendava liikmena senise liikme või liikmete kõrvale. Asendatava juhtorgani liikme väljalangemine organist peab olema püsiv. Püsiva väljalangemisega on

²⁰⁶ G. Wirth jt. Corporate Law in Germany, lk 102.

²⁰⁷ Strike off, dissolution and restoration. GOV.UK. 2018, p 10.1

tegemist juhul, kui liige on organist juriidilise isiku poolt tagasi kutsutud, isik on ise tagasi astunud või surnud.²⁰⁸ Riigikohus on seisukohal, et väljalangemisena on käsitletav ka see, et isik ei ole olnud kättesaadav pikema aja vältel.²⁰⁹ Püsiva väljalangemisega ei ole tegemist olukorras, kus juhtorgani liige ei ilmu perioodiliselt koosolekutele või ei täida enda kohustusi pikemaajaliselt haiguse või mõne muu põhjuse tõttu.²¹⁰ Autori poolt tehtud kohtupraktika analüüsist²¹¹ selgus, et ülekaalukalt peamiseks püsiva väljalangemise põhjuseks ning asendusliikme määramise vajaduse tekkimiseks on ühingu ainukese juhatuse liikme ja tihti ka ainu- või enamusosaniku surm. Vähesemal määral on asendusliikme määramise põhjuseks asjaolud, et juhatuse liiget ei saada kätte või on liikme volitused lõppenud ja osanikud ei jõua uue juhatuse liikme määramisel kokkuleppele. Seega on juhatuse asendusliikme määramine huvitatud isiku avalduse alusel võimalik, kui juriidilise isikuga ei ole võimalik kontakteeruda, kuna sellel puuduvad juhatuse liikmed, kuid ka juhul, kui nad asuvad välismaal ja ei ole kättesaadavad. Viimane on siiski praktikas vähe kasutatav.

Täiendavalt on ÄS § 184 lg 6 ja § 310 kohaselt juhatuse asendusliikme määramise eelduseks, et nõukogu, osanik või aktsionär või muu huvitatud isik on esitanud sellekohase nõude kohtule. TÜS § 61 lg 3 kohaselt saab nimetatud nõude esitada nõukogu liige, ühistu liige või muu huvitatud isik, MTÜS § 30 kohaselt huvitatud isik ja SAS § 20 kohaselt nõukogu või huvitatud isik. Seadused ei sätesta, kes võib antud sätete tähenduses olla käsitletav huvitatud isikuna. Õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et õigustatud huvi korral on põhimõtteliselt igaühel õigus esitada selline avaldus kohtule hagita menetluses.²¹² Näiteks võiks olla õigustatud huvi juriidilise isiku juhatuse liikme olemasolu suhtes isikul, kes on õiguslikult huvitatud kindla tahteavalduse kättetoimetamisest vastavale juriidilisele isikule või juriidilise isiku poolt teatud kohustuse täitmisest või muu toimingute tegemisest.²¹³ Samuti võib õigustatud huvi olla võlausaldajatel ja ka töötajatel.²¹⁴ Riigikohus on selgitanud, et kuivõrd MTÜS § 30 kohaldub korteriühituseaduse § 1 lg 2 järgi ka korteriühistule, on korteriühistu liige huvitatud isikuks MTÜS § 30 mõttes ning seega on tal õigus esitada avaldus ühistu juhatuse asendusliikme määramiseks.²¹⁵ Madalamate astmete kohtute praktikast tulenevalt võib lisaks eeltoodule olla õigustatud isikuks juhatuse liige, kes oli ühtlasi ühingu osanik, pärija²¹⁶ või pankrotihaldur²¹⁷.

²⁰⁸ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 803.

²⁰⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 125.

²¹⁰ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 804.

²¹¹ Autor analüüsis aastatel 2016–2018 jõustunud maakohtute lahendeid juhatuse asendusliikme määramise asjades.

²¹² M. Käerdi jt (koost), lk 454.

²¹³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 125.

²¹⁴ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 803.

²¹⁵ RKTkm 3-2-1-42-17, p 10-11.

²¹⁶ Nt HMKm 2-18-13304, p 6; HMKm 2-16-5051, lk 2; HMKm 2-16-4498, lk 2; HMKm 2-17-17838, lk 2.

²¹⁷ HMKm 2-17-18143, p 4.

Riigikohus on võtnud seisukoha, et ÄS § 310 mõttes ei ole muuks õigustatuks isikuks nõukogu liige, olukorras, kus nõukogu kollegiaalse organina ei suuda korraldada aktsiaseltsi juhtimist. Kohus põhistas seda asjaoluga, et nõukogu liikmed toimivad eelduslikult nõukogu pädevusse kuuluvate küsimuste lahendamisel aktsionäride seaduslikes huvides, ning kuna aktsionär on juhatuse asendusliikme määramiseks õigustatud kohtusse pöörduma, ei ole vajadust anda sellist õigust igale nõukogu liikmele eraldi.²¹⁸ Siiski rõhutatakse õiguskirjanduses, et seda seisukohta tuleks arvestada eelkõige lahendatud juhtumi kontekstis ning nõukogu liikmele tuleks anda võimalus oma huvi põhjendada ja selgitada, miks ei saa ta oma huvi realiseerida muul viisil, näiteks nõukogu koosoleku kokkukutsumisega juhatuse liikme valimiseks.²¹⁹ Niisiis on avalduse esitamiseks õigustatud isikute ring lai, mis soodustab ka asendusliikme määramist.

Lisaks sätestavad ÄS § 184 lg 6, ÄS § 310 ja TÜS § 61 lg 3 eelduse, mille kohaselt võib kohus asendusliikme määrata üksnes mõjuval põhjusel. Seadus selle sisu ei ava ning jätab selle kohtupraktika sisustada. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi hinnangul on mõjuv põhjus olemas, kui juhatuses on püsivalt nõutust vähem liikmeid ja osanikud ei suuda juhatuse liikme valimist otsustada, mille tõttu on osaühingu juhtimine häiritud.²²⁰ Asendusliikme määramise menetluses ei ole kohtu ülesandeks lahendada osanike vahelisi erimeelsusi.²²¹ Ringkonnakohus on selgitanud, et kui ühingu põhikirja kohaselt on juhatuses mitu liiget, on kohtu poolt väljalangenud liikme asemele asendusliikme määramiseks mõjuv põhjus vaid juhul, kui ametis oleval juhatusel ei ole puuduva liikmeta võimalik tegutseda ega otsuseid vastu võtta. Näiteks tuleb teatud otsused langetada juhatuse liikmete kvalifitseeritud häälteenamusega.²²² Samuti on mõjuv põhjus olemas, kui asendusliikme määramata jätmine tekitab äriühingule või selle töötajatele, osanikele või aktsionäridele, juhatuse liikmetele või kolmandatele isikutele kahju tekkimise ohu²²³ või pärsib ühingu juhtimist ning menetluses osalemist esinduse ja kättetoimetamisega seonduvate probleemide tõttu ja võib viia ühingu sundlõpetamiseni ÄS § 59 lg 6 alusel²²⁴.

Erinevalt äriseadustikust on mõjuva põhjuse sisu põgusalt avanud mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadused. MTÜS § 30 ja SAS § 20 kohaselt võib kohus määrata väljalangenud juhatuse liikme asemele uue liikme mõjuval põhjusel, milleks on eelkõige juhatuse liikme

²¹⁸ RKTkm 3-2-1-96-98, lk 3.

²¹⁹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 803.

²²⁰ RKTkm 3-2-1-130-06, p 15.

²²¹ TrtRnKm 2-13-34261, p 13.

²²² TrtRnKm 2-13-34261, p 13.

²²³ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 804; RKTkm 3-2-1-97-11, p 34.

²²⁴ RKTkm 3-2-1-97-11, p 34.

ajutine või kestev võimetus täita oma kohustusi. Riigikohus on rõhutanud, et juhatuse liikme võimetus täita oma kohustusi ei ole ainus mittetulundusühingu juhatuse asendusliikme määramise alus. Mõjuvaks põhjuseks võib muuhulgas olla ka asjaolu, et juhatuse liikmete ametiaeg on möödunud ning uusi juhatuse liikmeid ei ole õnnestunud pikema aja jooksul valida.²²⁵ Muuhulgas leidis kohus, et MTÜS § 30 saab kohaldada ka laiemalt näiteks olukorras, kus vaidluse tõttu juhatuse liikme valimise või tema ametiaja üle selgub alles hiljem, kas juhatuse liige oli välja langenud. Sellises olukorras täidab juhatuse liikme asendusliige oma ülesandeid vaidluse ajal, kuna ühing vajab ka sel ajal vähemalt ühte õiguskäibes kahtlusteta ühingu esindajaks peetavat isikut, kes oleks esindusõigusliku isikuna kantud ka registrisse.²²⁶ Lisaks on Riigikohus pidanud kohtupraktikas mõjuvaks põhjuseks ähvardavat sundlõpetamist. Sellisel juhul on juhatuse asendusliikme määramise eesmärk sundlõpetamise vältimine.²²⁷

Niisiis on avalduse alusel juhatuse asendusliikme määramiseks neli eeldust: esiteks, senine liige on organist püsivalt välja langenud; teiseks, kohtule on esitatud asendusliikme määramiseks nõue; kolmandaks, et nõue on esitatud selleks õigustatud isiku poolt, ning neljandaks, et asendusliikme määramiseks on mõjuv põhjus. Autor on seisukohal, et eeldused on kontakteerumise võimatuse korral asendusliikme määramist soodustavad, kuna avaldust esitama õigustatud isikute ring on lai, püsiva väljalangemisena käsitletakse nii tegelikku juhatuse liikmete puudumist kui ka nende mitte kättesaamist pikema aja vältel ning mõjuvaks põhjuseks loetakse juhtimise pärsitust, sealhulgas esinduse ja kättetoimetamise võimatust.

Juhul kui asendusliikme määramine leiab aset kohtu omal algatusel on asendusliikme määramiseks TsMS §-s 602 sätestatud järgnevad eeldused: esiteks, kohtul ei ole õnnestunud juriidilisele isikule menetlusdokumente kätte toimetada, ning teiseks, kättetoimetamise võimatuse põhjuseks on alternatiivsed asjaolud, et juhtorgani liikmed asuvad välismaal, ei ole muul põhjusel kättesaadavad või ei ole nende viibimiskoht teada. Seega kui juhatuse või seda asendav organ asub välismaal ning ei ole kättesaadav, muuhulgas näiteks registrimenetluses, on võimalik asendusliikme määramine ka kohtu omal algatusel. Kohtu algatusel asendusliikme määramine täidab kontakteerumise võimalikkuse tagamise eesmärgi eelkõige avalikes menetlustes ning mitte eraõiguslikes suhetes. Autor leiab, et kohtule sellise õiguse andmine on asendusliikme määramist kontakteerumise võimatusel avalikes menetlustes soodustav.

²²⁵ RKTkm 3-2-1-42-17, p 12.

²²⁶ RKTkm 3-2-1-42-17, p 14.

²²⁷ RKTkm 3-2-1-42-17, p 13.

2.2.2 ASENDUSLIIKME ÕIGUSSUHE JURIIDILISE ISIKUGA

2.2.2.1 Nõuded asendusliikmele

Alapeatükis uuritakse asendusliikmele kohalduvaid nõudeid ning kohtupraktikat asendusliikmeks määratud isikute osas, et selgitada, kas nõuded on kontakteerumise võimalikkuse tagamist soodustavad või asendusliikme määramist üleliia piiravad.

Tulenevalt TsMS § 603 lg-st 1 võib kohus määrata asendusliikmeks iga isiku, kes vastab seaduses antud isikule sätestatud nõuetele ning kes on kohtu hinnangul võimeline oma ülesandeid selleks vajalikul tasemel ka täitma. Seega peab juhatuse liikme asendusliige vastama juhatuse liikmetele kehtestatud nõuetele, mida on käsitletud töö alapeatükis 1.2.3. Õiguskirjanduse kohaselt ei ole sobivaks isikuks näiteks vastava juriidilise isiku vastaspool kohtumenetluses, mille raames kättetoimetamine juriidilisele isikule ebaõnnestus, kuna vastaspoolel võib puududa soov täita asendusliikme ülesandeid arvestades parimal võimalikul määral juriidilise isiku huvidega.²²⁸ Asendusliikmeks ei sobi määrata huvide konflikti tõttu ka isikut, kes on vastava juriidilise isiku võlausaldaja juhatuse liige.²²⁹ Ringkonnakohus on leidnud, et maakohtu arusaam, mille kohaselt ei võiks juhatuse asendusliikmeks nimetada advokaati, kes on varasemalt esindanud ühingu ühte osanikku, on väär. Kohus selgitas, et eeltoodu ei tähenda automaatselt advokaadi isiklikku seotust ega kallutatust.²³⁰ Samuti ei saa juhatuse liikme asendusliikmeks määrata isikut, kelle suhtes kohaldatakse pankrotiseaduse § 91 alusel või kelle suhtes on kohus pankrotimenetluses kohaldanud ärikeeldu.²³¹

Kohus peab asendusliikme määramisel hindama, kas isik on võimeline täitma talle pandud kohustusi vajalikul tasemel. Tegemist on kohtu diskretsiooniotsustusega.²³² Arvestada tuleb asendusliikme ülesannete laadi ja komplitseeritust ning asendusliikmeks määratava isiku teadmisi ja varasemaid praktilisi kogemusi vastavas valdkonnas.²³³ Samuti konkreetse juriidilise isiku struktuuri ja tegevusvaldkonna keerukust.²³⁴ Muuhulgas on kohus arvestanud ka asjaolu, kas isik valdab eesti keelt.²³⁵ Võimekuse hindamiseks võib kohus isikut küsitleda ning paluda esitada tõendeid võimete tõendamiseks või neid ise koguda. Lisaks võib, aga ei pea, kohus arvestama taotluse esitanud isiku ja kolmandate menetlusosaliste arvamustega selles küsimuses. Subjektiivsel kriteeriumil on seda väiksem roll, mida rangemad on seadusega

²²⁸ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 805.

²²⁹ HMKm 2-18-5831, p 6.

²³⁰ TrtRnKm 2-13-34261, p 19.

²³¹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 817.

²³² RKTkm 3-2-1-42-17, p 15.

²³³ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 818.

²³⁴ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 819.

²³⁵ HMKm 2-18-13304, p 7-8.

sätestatud objektiivsed kriteeriumid.²³⁶ Võimet ülesandeid täita saab eeldada näiteks juhul, kui isik on täitnud ka varasemalt sama liiki juriidilise isiku juhtorgani liikme kohustusi ning kohtule ei ole teatavaks saanud asjaolusid, mis seaksid nimetatud eelduse kahtluse alla.²³⁷ Nii on madalama astme kohtud leidnud, et sobilik on näiteks isik, kes on või on olnud füüsilisest isikust ettevõtja²³⁸, pankrotihaldur²³⁹ ja vandeadvokaat²⁴⁰.

Autor leiab, et nõuded ei ole sobiva asendusliikme leidmist liialt piiravaid ja soodustavad asendusliikme kaudu juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkuse tagamist, kuivõrd asendusliige peab vastama juhatuse liikmetele kehtestatud nõuetele ning lisaks hindab kohus isiku sobivust ning ka võimekust oma ülesandeid täita, sealhulgas võtta vastu juriidilisele isikule suunatud tahteavaldusi ja menetlusdokumente ning esitada registrile ajakohaseid kontaktandmeid.

2.2.2.2 Asendusliikme määramine, muutmine ja asendusliikmeks oleku lõppemine

Selleks, et taastada juriidilise isiku teovõime ja temaga kontakteerumise võimalikkus, on asendusliikme määramisel keskse tähtsusega asendusliikme määramise protsessi kiirus ning juba määratud asendusliikme olemasolu kuni sellise asendusliikme vajaduse tegeliku lõppemiseni. Alapeatükis uuritakse, kuidas toimub asendusliikme määramine, muutmine ja asendusliikmeks oleku lõppemine, kas need protsessid on asendusliikme määramist ja muutmist soodustavad ning millisel määral tagab regulatsioon asendusliikme olemasolu.

Vastavalt juba selgitatule algab asendusliikme määramise menetlus reeglina selleks seaduse kohaselt õigustatud isiku poolt kohtule avalduse esitamisega. Avalduses tuleb nimetada võimaluse korral ka vastava isiku nimi, kelle asendusliikmeks määramist kohtult soovitakse (TsMS § 604 lg 1). Siiski ei ole kohus seotud avalduse esitaja pakutud kandidaadiga ning võib määrata sobiva asendusliikme omal äranägemisel. Autor leiab, et võimaliku kandidaadi esitamine võimaldab menetluse kiiremat lahendamist ja vähendab kohtu koormust sobiva asendusliikme leidmisel. Juhul kui kandidaati ei ole avalduses esitatud, kohus ei nõustu avalduses märgitud kandidaadi määramisega, kohus ise ei leia sobivat kandidaati ning sobivat kandidaati ei suuda esitada avaldaja ka täiendava tähtaja jooksul, jätab kohus avalduse rahuldamata või lõpetab menetluse TsMS § 604 lg 2 alusel. Kuivõrd nõuded asendusliikmele ei ole üleliia piiravad, ei ole autori hinnangul praktikas probleem eriti aktuaalne. Samuti võib

²³⁶ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 818.

²³⁷ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 819.

²³⁸ HMKm 2-18-13304, p 8.

²³⁹ HMKm 2-18-6348, p 7; HMKm 2-18-2252, lk 2.

²⁴⁰ TrtRnKm 2-13-34261, p 19; HMKm 2-17-9094, lk 3.

kohus määrata asendusliikme omal algatusel TsMS § 602 sätestatud eelduste esinemisel.

Kui asendusliige määratakse avalduse alusel, esitatakse avaldus tsiviilkohtumenetluse raames ning lahendatakse hagita menetluses (TsMS § 475 lg 11). Kohtu omal algatusel asendusliikme määramine ei saa toimuda samas kohtumenetluses, millega seotult kättetoimetamine ebaõnnestus. Sellisel juhul peab kohus, kes menetles vastavat hagiastja, algamata iseseisva hagita menetluse. Hagita menetlus peaks toimuma võimalikult kiiresti ning efektiivselt, et oleks võimalik jätkata kestva hagimenetlusega.²⁴¹ Isiku määramiseks juhatuse asendusliikmeks on vajalik TsMS § 603 lg-st 3 tulenevalt ka isiku nõusolek, mis tuleb anda reeglina kirjalikus vormis või kohtu poolt protokollituna ja kus peab isik kinnitama, et vastab selleks seaduses sätestatud nõuetele.²⁴² Enne isiku määramist asendusliikmeks kuulab kohus võimalusel ära huvitatud isikud (TsMS § 604 lg 3), kelleks võivad antud sätte kontekstis olla eelkõige avaldaja, asendusliikme kandidaadid ja juriidiline isik.²⁴³ Juhatuse liikme ja ühtlasi ka osaniku surma korral ka pärijad.²⁴⁴ Kui see ei ole mõistlikult võimalik, võib kohus jätta isiku ära kuulamata. Seega kui asendusliige määratakse põhjusel, et juriidilisel isikul juhatuse liikmed puuduvad või nendega ei ole võimalik kontakteeruda, on ära kuulamise võimalikkus ebatõenäoline.

Asendusliikme määramisel õigustatud isiku taotluse alusel peab kohus järgima juriidilise isiku põhikirjas sätestatud nõudeid.²⁴⁵ Ringkonnakohus on leidnud, et asendusliikme määramise menetluses huvitatud isiku avalduse alusel puudub kohtul pädevus modifitseerida ühingu põhikirja, mistõttu ei saa kohus piirduda ainult ühe asendusliikme nimetamisega, kui ühingu põhikirja kohaselt ei piisa õigustoimingute tegemiseks üksnes ühest juhatuse liikmest. Lisaks selgitas kohus: “Kolleegeiumi hinnangul ei ole kohtul pädevust nimetada rohkem juhatuse asendusliikmeid kui on juhatuse tegutsemisvõime tagamiseks vältimatu. /.../ Iga järgneva asendusliikme nimetamisega sekkuks kohus ühingu privaatautonomiasse suuremas ulatuses.”²⁴⁶ Juhul kui kohus määrab asendusliikme aga omal algatusel põhjusel, et juhtorgani liikmed ei ole kättesaadavad, ei ole TsMS § 602 kolmandast lausest tulenevalt põhikirja nõuete järgimine kohustuslik. See tähendab, et kohus ei ole seotud ka põhikirjas sätestatud juhatuse liikmete miinimum- ega maksimumarvuga. Riigikohus on märkinud, et eeltoodu on kohaldatav ka muudel juhatuse asendusliikme määramise juhtudel.²⁴⁷ Autori hinnangul tuleb kaaluda ka sama põhimõtte rakendamist avalduse alusel asendusliikme määramise puhuks, kuna põhikirjas

²⁴¹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 805.

²⁴² K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 603. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 820.

²⁴³ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 604. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 822.

²⁴⁴ Näiteks HMKm 2-17-9699, p 2; HMKm 2-18-13304, p 2.

²⁴⁵ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 805.

²⁴⁶ TrtRnKm 2-13-34261, p 15-16.

²⁴⁷ RKTKm 3-2-1-42-17, p 15.

sätestatud nõuete järgimise kohustus võib muuta asendusliikme määramise protsessi keeruliseks ja pikaks, kui tuleb määrata mitmeid põhikirja nõuetele vastavaid liikmeid. Näiteks juhul, kui põhikiri näeb ette viie juhatuse liikme olemasolu, kellel on ühine esindusõigus, tuleks kohtul sel juhul määrata viis asendusliiget. See aga ei taga kiiret juriidilise isiku teovõime taastamist, juhtimise ja kontakteerumise võimalikkuse tagamist.

TsMS § 606 lg 1 kohaselt hakkavad TsMS 59. peatükis nimetatud määrused kehtima ja kuuluvad täitmisele alates määruse edastamisest juriidilisele isikule. Kui juriidilisel isikul on õigus esitada määruse peale määruskaebus, sealhulgas avalduse rahuldamise, rahuldamata jätmise või lõpetamise määruse korral (TsMS § 606 lg 2), tuleb see juriidilisele isikule TsMS § 479 lg 2 kohaselt kätte toimetada. Asendusliikme ametisse nimetamine ei sõltu reeglina kohtumääruse jõustumisest (TsMS § 478 lg 4).²⁴⁸ Esindusõigus tekib kohtumääruse, millega kohtus nimetas vastava isiku vastava organi liikmeks, kehtima hakkamisega. Kohus peab edastama kohtulahendi registrile kande tegemiseks pärast kättetoimetamist juriidilisele isikule.²⁴⁹ Asendusliikme määramisel, kus juriidilisel isikul siiani seaduslik esindaja puudus, tuleb lugeda määrus kättetoimetatuks selle kättetoimetamisega kohtu määratud asendusliikmele.²⁵⁰ Seda võib autori hinnangul kohaldada seega ka olukorras, kus juhatuse liikmed on olemas, kuid ei ole olnud kättesaadavad pikema aja vältel.

Aastatel 2016-2018 jõustus juhatuse asendusliikme määramise asjas autori andmete kohaselt 17 maakohtu otsust hagita menetluses. Nendest ainult ühel juhul otsustas kohus asendusliikme määramata jätta. Kõikidel juhtudel oli tegemist avalduse alusel asendusliikme määramisega. Autoril ei olnud võimalik Riigi Teatajas avaldatud andmetest tulenevalt analüüsida, kui kaua läheb aega kohtuasja alguse kuupäevast asendusliikme volituste jõustumiseni keskmiselt esimese astme kohtutes. Seetõttu analüüsis autor, kaua kulub maakohtutes aega kohtuasja alguse kuupäevast lahendini ning lahendi jõustumiseni. Analüüsi tulemusel selgus, et kohtuasja alguse kuupäevast lahendini kulus keskmiselt ligikaudu 8,5 nädalat ning jõustumiseni ligikaudu 13 nädalat. Samas leidis lahendeid, kus kohtuasja algusest lahendi tegemiseni kulus üksnes üks päev (kahel juhul) ja neli päeva. Pikematel juhtudel on selleks ligikaudu 40,5 ja 27,5 nädalat. Lahendi jõustumiseni kulus aga lühematel juhtudel ligikaudu üks ja neli nädalat ning pikematel 53,5 ja 31 nädalat. Seega on asendusliikme määramise protsess kaasuse põhiselt küllaltki erineva kestvusega ning ei pruugi kiiresti tagada juriidilise isikuga kontakteerumise

²⁴⁸ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 606. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 828.

²⁴⁹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 816.

²⁵⁰ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 606. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 828.

võimalikkuse taastamist.

Kohtu poolt määratud juhatuse asendusliikme volitused kehtivad kuni uue juhatuse liikme valimiseni selleks pädeva organi poolt (ÄS § 184 lg 6, ÄS § 310, TÜS § 61 lg 3, MTÜS § 30 ja SAS § 20). Samamoodi sätestab ka Saksa õigus, et asendusliikme volitused kehtivad kuni uue juhatuse liikme määramiseni selleks pädeva ühingu organi poolt (AktG § 85 lg 2). Uue liikme valimisel lõpeb kohtu määratud asendusliikme ametiaeg automaatselt ilma kohtu sellekohase otsuseta.²⁵¹ Riigikohus on selgitanud, et ametiaja kestus on kindlaks määratud seadusega.²⁵² Siiski leidub ka hilisem maakohu lahend, kus kohus on määranud asendusliikme pärimismenetluse lõpuni, kuid mitte kauemaks kui kuueks kuuks.²⁵³ Ametiaeg ei lõpe asendusliikme määramiseks olnud mõjuva põhjuse ära langemisega. Olukorras, kus väljalangenud juhatuse liige ilmub välja ning on nõus täitma oma kohustusi, vabastab kohus asendusliikme koheselt ametist ning esitab avalduse registrile vastavate muudatuste registrisse kandmiseks.²⁵⁴ Autor leiab, et automaatne ametiaja lõppemine võib osutuda problemaatiliseks pahausksete juriidiliste isikute korral, kes üritavad tahteavalduste ja dokumentide kättesaamisest ning menetlusest kõrvale hoiduda. Asendusliikme määramise menetluse ajal ja ka peale määramist saab juriidilise isiku selleks pädev organ nimetada uue juhatuse liikme, mille tulemusel langeb vastavalt ära asendusliikme määramise alus või lõppeb asendusliikme ametiaeg. Samas puuduvad piirangud äsja valitud juhatuse liikme tagasi kutsumiseks, mistõttu võib pahauskse juriidilisel isikul peagi uuesti esindusõiguslik isik puududa. Seega on asendusliikme määramisel võimalik talle koheselt dokumendid ühe menetluse raames kätte toimetada, kuid see ei tähenda, et see oleks ka edaspidi võimalik juhul, kui pahauskne isik soovib kättetoimetamistest hoiduda.

Asendusliikmel ei ole erinevalt juriidilise isiku pädeva organi poolt valitud liikmest õigus asendusliikme kohalt tagasi astuda. Siiski on isikul võimalus taotleda kohtult enda ametist vabastamist.²⁵⁵ Kohtul on õigus isiku enda või muu huvitatud isiku taotlusel või omal algatusel määratud asendusliige vabastada ning määrata uus asendusliige (TsMS § 604 lg 5). Tegemist on erakorralise ametist vabastamisega, mis võib olla vajalik kui selgub, et isik ei vasta nõuetele, ei ole võimeline talle pandud ülesandeid täitma või rikub oma kohustusi.²⁵⁶ Autor leiab, et see on oluline tagamaks, et juba määratud isik koheselt oma nõusolekut tagasi võtta ei saaks ja

²⁵¹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 806.

²⁵² RKTkm 3-2-1-42-17, p 16.

²⁵³ VMKm 2-17-14944.

²⁵⁴ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 806.

²⁵⁵ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 805.

²⁵⁶ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 604. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 823.

juriidiline isik taas teovõimetuks ning kättesaamatuks ei muutuks ning esindajata ei jääks.

TsMS § 172 lg-st 6 tulenevalt on reeglina juriidilise isiku juhatuse asendusliikme määramise ja sellega seotud menetluse kulud kohustatud kandma juriidiline isik. Seda põhjusel, et eelduslikult on asendusliikme määramine üldjuhul juriidilise isiku huvides. Erandina võib kohus jätta kulud ka osaliselt või täielikult avalduse esitanud isiku või muu isiku kanda, kui see on asjaolusid arvesse võttes kohtu hinnangul õiglane. Seda peab kohus aga igal konkreetset juhul põhjendama.²⁵⁷ Autor leiab, et see soodustab ka asendusliikme määramise nõude esitamist kolmandate isikute poolt olukordades, kus juriidilise isiku juhatuse ei ole kättesaadav ning ei ole teada juriidilise isiku majanduslik olukord.

Autori hinnangul toetab juhatuse asendusliikme määramise kaudu juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkuse saavutamist oluliselt asjaolu, et asendusliikme määramise menetlus võib alata nii kolmanda isiku avalduse alusel, kuid ka kohtu omal algatusel. Küll aga võib juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkuse saavutamine asendusliikme määramise kaudu olla aeganõudev protsess, mis ei too ka kindlat jätkusuutlikku tulemust juriidilise isiku pahauskuse korral. Autor on seisukohal, et seadusandjal tuleks kaaluda protsessi kiirendamiseks kohtu õigust mitte lähtuda põhikirja nõuetest ka juhul, kui liige määratakse avalduse alusel. Menetluse kiirusele aitab kaasa võimalus pakkuda avalduse esitamisel asendusliikme kandidaat. Kontakteerumise jaoks on keske tähtsusega, et juhatuse asendusliikme volitused jõustuvad määruse kehtima hakkamisega ehk juhatuse asendusliikmele kui juriidilise isiku esindajale määruse kättetoimetamisega. Seega on võimalik asendusliikme kaudu toimetada juriidilisele isikule kätte ka koheselt näiteks teistes menetlustes kättetoimetamist vajavad dokumendid. Juhatuse asendusliikme määramise eesmärgi saavutamist ei aita tagada asendusliikme volituste automaatne lõppemine pahauskse isiku poolt uue liikme valimisel. Kuna selline teguviis pole autorile teadaolevalt praktikas levinud, ei ole autori hinnangul ka täiendav reguleerimine siiski vajalik. Küll aga aitab asendusliikme säilimist tagada asjaolu, et määratud juhatuse asendusliige ei saa ise tagasi astuda.

2.2.2.3 Asendusliikme õigused ja kohustused ning vastutus

Asendusliikme õigustest, kohustustest ja vastutusest oleneb, kas asendusliikme määramine aitab tagada juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkust. Samuti võib eeltoodu mõjutada isiku valmidust olla juhatuse asendusliikmeks. Selles alapeatükis analüüsib autor asendusliikme

²⁵⁷ U. Volens, M. Maksing. TsMS § 172. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 812.

õiguseid, kohustusi ja vastutust ning nende mõju juriidilise isikuga kontakteerumisele.

Arvestades, et asendusliikme õiguslik staatus on sama juhtorgani liikme staatusega, kelle on valinud juriidilise isiku pädev organ, on juhatuse liikme asendusliikmel seadusest tulenevad juhatuse liikme õigused, kohustused ja vastutus. Seega on asendusliikme kaudu võimalik juriidilise isikuga kontakteerumine ning tahteavalduste ja dokumentide kättetoimetamine. Samuti on asendusliikmel kohustus esitada registrile õigeid ja asjakohaseid andmeid. Kohtul on õigus TsMS § 604 lg 5 alusel täpsustada ka asendusliikme ülesandeid. Muuhulgas võib kohus panna asendusliikmele kohustusi menetluskohustuste vastuvõtmiseks ja menetluses osalemiseks.²⁵⁸ Kohus ei saa asendusliiget määrata üksiku toimingu või tehingu tegemiseks, kuna eesmärgiks on juriidilise isiku teovõime taastamine. Kolmandate isikute suhtes saab sätestada üksnes esindusõiguse piirangu. Muud piirangud nende suhtes ei kehti, kuna piirangud saavad olla üksnes sisemised.²⁵⁹ Seega leiab autor, et kohus ei saa sätestada juhatuse asendusliikme pädevuseks üksnes tahteavalduste ja dokumentide vastuvõtmist. Kohus võib kohustada asendusliiget esitama oma tegevuse kohta aruandeid ning määrata tähtaegu ülesannete täitmiseks. Tegemist on kohtupoolse järelevalve teostamisega asendusliikme tegevuse üle. Seejuures ei saa kohus hinnata tegevuse otstarbekust.²⁶⁰

Asendusliikmel on õigus nõuda juriidiliselt isikult tasu asendusliikme ülesannete täitmise eest ning samuti talle ülesannete täitmise käigus tekkinud kulutuste hüvitamist (ÄS § 184 lg 6, ÄS § 310, TÜS § 61 lg 3, MTÜS § 30, SAS § 20, TsMS § 605 lg 1). Ka Saksa õiguse kohaselt on asendusliige AktG § 85 lg 3 kohaselt õigustatud saama tasu ning mõistlikus ulatuses kulutuste hüvitamist. Ringkonnakohus on selgitanud, et juhul, kui asendusliige on teatanud, et ei soovi ülesannete eest tasu ja kulude hüvitamist, ei ole tal hiljem seda kohtult ega muudelt isikutelt õigus ka nõuda.²⁶¹ Asendusliikmel ei ole tasu nõuet asendusliikme määramist taotlenud isiku vastu. Tasu maksmise eelduseks on reeglina see, et ülesanne on täidetud, kohtule on esitatud selle kohta aruanne ning kohus on aruande heaks kiitnud. Kuivõrd tasu määramise osas seadus määrasid ja piire ei kehtesta, on kohtul suur otsustamisvabadus ning puudub ühtne ja selge praktika. Kohus peaks tasu määramisel lähtuma teiste juriidilise isiku juhatuse liikmete olemasolul võrdse kohtlemise põhimõttest ning võtma arvesse ka olemasolevate liikmete tasusid ja põhimõtteid, mille alusel hüvitatakse kulud. Samuti tuleb kaaluda ühelt poolt ülesannete iseloomu, keerukust ning mahtu ja teiselt poolt juriidilise isiku majanduslikku seisu

²⁵⁸ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 804-805.

²⁵⁹ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 602. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 806.

²⁶⁰ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 604. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 823.

²⁶¹ HMKm 2-17-9699, p 15.

ning asendusliikme panust sellesse. Tasu määramise aluseks on võimalik võtta töö turuhind.²⁶² Kui asendusliikmeks määratud isik ja juriidiline isik ei jõua tasu ja kulutuste hüvitamise osas kokkuleppele, määrab kohus tasu ning hüvitatavad kulutused kohtule esitatud avalduse alusel määrusega.

Olukorras, kus asendusliige määratakse põhjusel, et kohtul ei ole juriidilise isiku juhatuse liikmetele õnnestanud dokumente kätte toimetada välismaal oleku tõttu ning juriidilisel isikul puudub ka kontaktisik Eestis, tekib probleem asendusliikme tasustamisega. Asendusliikmel on õigus nõuda tasu asendusliikme ülesannete täitmise eest juriidiliselt isikult, kuid kuna juriidilise isiku tegelik juhatuse välismaal ei ole kättesaadav, ei maksa keegi asendusliikmele tasu ega ka raha kohtu deposiiti TsMS § 605 lg-s 2 sätestatud korras.²⁶³ Nimetatud sätte kohaselt võib kohus nõuda asendusliikme kulude ja tasu katteks ettemaksu tasumist avaldajalt või juriidiliselt isikult, kelle huvides isik ametisse määratakse. Seda eelkõige juhul, kui menetluse käigus on tehtud kindlaks, et juriidilisel isikul puudub vara tasu maksmiseks ja kulutuste hüvitamiseks.²⁶⁴ Kui kohtu poolt määratud summat määratud tähtpäevaks ei tasuta, jätab kohus avalduse rahuldamata või lõpetab menetluse. Ringkonnakohus on selgitanud, et ettemaksu summa määramiseks tuleb selgitada, millised on asendusliikme eeldatavad ülesanded ja kui pika aja vältel peaks ta neid täitma, ning sellest tulenevalt, milline peaks olema hinnanguliselt tasu suurus ja mille arvelt oleks võimalik hüvitada juhatuse ülesannetega kaasnev tööajakulu. Ettemaksu suuruse määramist peab kohus põhjendama.²⁶⁵ ÄS § 184 lg 6, ÄS § 310, MTÜS § 30 ja SAS § 20 kohaselt peavad olema asendusliikmele makstav tasu ja kulutused mõistlikud.

Eeltoodust tulenevalt ei pruugi sobiva asendusliikme kandidaadi leidmine juriidilise isikuga kontakteerumise võimatuse põhjusel alati õnnestuda, kuna asendusliikmel on õigus ülesannete täitmise eest tasule ja kulutuste hüvitamisele ning juriidilise isiku rahaliste vahendite olemasolu võib olla ebaselge. Siiski leiab autor, et juhatuse asendusliikme õiguslikult sama staatus, sealhulgas õigused, kohustused ja vastutus, kui juriidilise isiku enda sobiva organi poolt valitud juhatuse liikmel on õigustatud ning aitab ka tagada juriidilise isikuga kontakteerumise võimalikkust. Kui katsed sobivat liiget leida ebaõnnestuvad, tuleb registripidajal teha juriidilisele isikule sundlõpetamise hoiatus arvestades seaduses sätestatud tähtaegu.²⁶⁶

²⁶² K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 604. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 825.

²⁶³ M. Käerdi jt (koost), lk 455.

²⁶⁴ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 605. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 827.

²⁶⁵ TrtRnKo 2-16-10616, p 9-10.

²⁶⁶ K. Kerstna-Vaks, T. Tigane. TsMS § 604. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj., lk 822.

KOKKUVÕTE

Kontakteerumine eraõigusliku juriidilise isikuga võib olla vajalik nii eraõiguslikes suhetes kui ka erinevate avalike menetluste raames. Kontakteerumise abinõudega seonduvat reguleerib aga ühinguõiguslik regulatsioon. Kuigi kontakteerumise regulatsioonid ja nende eesmärgid on ühinguõiguses, eraõiguslikes suhetes ja avalikes menetlustes erinevad, on siiski nende ühiseks eesmärgiks tõelise kontakti saamine juriidilise isikuga, mis võimaldaks päriselt vajaliku informatsiooni vahetamist ning tahteavalduste ja dokumentide teatavaks tegemist ning kättetoimetamist. Juriidilise isiku kontakti olemasolu Eestis esindusõigusliku isiku kaudu on vajalik, et tagada õigusselgus juriidilisele isikule kohalduva õiguse osas ning kindlustada juriidilise isikuga päriselt kontakteerumise võimalikkus vastavalt Eestis kehtivatele regulatsioonidele. Regulatsioonide õigusselgus, otstarbekus ja vastavus praktika vajadustele on oluline, et kaitsta juriidilise isiku enda ja ka teiste isikute õigusi vabale eneseteostusele, riigi ja seaduse kaitsele ning õiglasele kohtumenetlusele, sealhulgas õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Tulenevalt tegeliku kontakteerumise võimalikkuse tagamise vajadusest oli töö eesmärgiks selgitada välja nii kontakteerumise üldiste abinõudena registrisse kantavate andmete, esindusõiguslike isikute ning juriidilise isikuga muude seotud isikute, kuid ka täiendavate ühinguõiguslike meetmete, kontaktisiku ja juhatuse asendusliikme, osas regulatsioonide õigusselgus, otstarbekus ning vastavust praktika vajadusele. Samuti oli eesmärgiks tuvastada probleemkohad ning pakkuda välja võimalikud lahendused.

Registrisse kantavate andmete osas tehtud analüüsist selgus, et eraõiguslike juriidiliste isikute registrikaartidele kantavate andmete loetelude vahel on vastuolud äriseadustiku, tulundusühistuseaduse, mittetulundusühingute seaduse ja sihtasutuste seaduse ning kohtu registriosakonna kodukorra vahel. Autor on seisukohal, et selguse huvides tuleb loetelud viia seadustes teineteisega vastavusse. Samuti tuleb kaaluda sama sisuga sätete kaotamist, vältimaks tulevikus taas põhjendamatute erisuste teket. Veel leiab autor, et olenemata juriidilise isiku vormist peaksid olema registrikaartidele kantud samad kontaktandmed. Kehtivates seadustes esinevad erisused sõltuvalt juriidilise isiku vormist ei ole autori arvates põhjendatud. Seetõttu tuleb registrisse kanda ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste e-posti aadressid, arvestades, et elektronposti aadress on laialt levinud kiire ja efektiivne kommunikatsioonikanal ning seetõttu ka oluline kontakteerumise vahend. Nimetatud põhjustel tuleks ka täpsustada, millised on juriidilise isiku kohustused registri ees tema elektronposti aadressi muutumisel 1. jaanuaril 2019. a jõustunud ÄS § 511¹ lg 2 mõttes. Juhul kui sätte mõte on, et aadressi uuendamine toimub edaspidi üksnes kord aastas, on regulatsioon äärmiselt problemaatiline, kuna tegemist

on palju kasutatava kommunikatsioonikanaliga nii erasuhetes, kuid ka avalikus suhtluses.

Täiendavalt tuleb seaduses reguleerida, millisel juhul asub juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ välismaal. Samuti tuleb konkreetselt sätestada, millised aadressid kantakse juriidilise isiku registrikaardile üheaegselt, kui juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ asub Eestis ja isik on otsustanud määrata endale kontaktisiku vabatahtlikult, ning juhul, kui selline organ asub välismaal ning kontaktisik on määratud kohustuslikus korras. Sellega seoses tuleb ka selgelt ette näha, kas ja millisel juhul kustutatakse registrikaardilt juriidilise isiku enda aadress Eestis. Autor on seisukohal, et mitme aadressi olemasolul registrikaardil on kontakteerumine ja kättetoimetamine võimalik kõigil nendel aadressidel alternatiivselt. Õigusselguse huvides tuleb üheselt reguleerida juriidilise isiku risk juriidilise isiku registrijärgsel aadressil tahteavalduste ja menetlusk dokumentide vastuvõtmise korraldamata jätmisel. Vastuvõtmise korraldamise kohustuse olemasolu on praeguse kohtupraktika kohaselt tunnistanud Riigikohtu halduskolleeegium, kuid mitte tsiviilkolleeegium. Ka autor leiab, et juriidilisel isikul peaks olema kohustus tagada juriidilise isiku registrijärgsel aadressil dokumentide vastuvõtmine ning kohustuse rikkumisel peaks kättesaamise risk minema üle juriidilisele isikule. Kehtiva regulatsiooni alusel jääb ebaselgeks, kuidas määrata juhatuse või juhtimise asukoha aadressi välisriigis ning mis peaks olema selle sisu. Kuna registripidaja sõnul on tegemist kokkuleppelise aadressiga, kus praktikas seega tõenäoliselt juhatuse liikmed ei asu, ei täida see autori hinnangul ka oma eesmärki. Selle asemel tuleb kaaluda eraldi juhatuse või seda asendava organi liikmete aadresside kandmist registrisse, kus peab olema neile võimalik tahteavaldusi või dokumente kätte toimetada. Kui liige asub välismaal, peaks seega ka aadress olema välismaal. Kehtivate seadustega ei ole ka reguleeritud, millistele e-posti aadressidele, sealhulgas juriidilise isiku enda ning tema erinevate esindajate e-posti aadressidele, tahteavaldusi saates ning millise aja möödudes võib lugeda tahteavaldused juriidilise isiku poolt kättesaaduks.

Kuivõrd juriidilise isiku puhul on tegemist fiktsiooniga, mis saab tegutseda üksnes füüsiliste isikute kaudu, on juriidilise isikuga tegeliku kontakteerumise võimaluse tagamiseks vajalik eelkõige füüsilise isiku olemasolu ja ka kättesaadavus. Kuivõrd kehtiva regulatsiooni kohaselt ei pea esindusõiguslikud isikud, kes on Eesti rahvastikuregistri andmesubjektid, oma elukoha andmeid registrile teatama, vaid need võetakse rahvastikuregistrist automaatselt, leiab autor, et juriidilise isiku kättesaadavuse kindlustamiseks tuleb nõuda tegelike elukohaandmete esitamist ka rahvastikuregistri andmesubjektidelt. Siiski ei oleks sel juhul tegemist registrikaardile kantavate andmetega. Lisaks peaksid esitama kõikide juriidiliste isikute, sealhulgas

mittetulundusühingute ja sihtasutuste, esindusõiguslikud isikud registritele oma e-posti aadressid ning need tuleks kontakteerumise efektiivsuse huvides kanda ka registrikaartidele. Kaaluda tuleb ka passiivse esindusõigusega isikute ringi laiendamist juhtudeks, kui esindusõiguslikud isikud ei ole kättesaadavad. Selline esindusõiguse laiendamine saaks autori hinnangul toimuda siiski üksnes avalikes menetlustes ning eelkõige enamusosanike suhtes. Nõukogul, osanikel ja aktsionäridel organina, see tähendab, et ka ainuosanikul ja –aktsionäril, ning töötajatel on juba kehtiva õiguse kohaselt teatud juhtudel selline õigus olemas.

Arvestades äriregistri ja mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri avaliku usaldatavuse funktsiooni, möönab autor, et kontakteerumise võimalikkuse tagamise aspektist on problemaatiline, et registrisse kantud kontaktandmete üle teostab registripidaja üldjuhul üksnes järelkontrolli. Sellega ei ole tagatud kontaktandmete vastavus tegelikkusele ega nende toimimine. Samas ei näe autor praktikas reaalselt võimalust kontaktandmete kontrollimiseks enne registrisse kandmist, välja arvatud e-posti aadresside, ning seejärel pidevalt nende ajakohasuse kontrollimiseks. Autor leiab, et registripidaja poolt võimalikud võetavad õiguslikud meetmed aitavad tagada mõistlikus ulatuses andmete asjakohasust, arvestades, et alati leidub isikuid, kes seadust olenemata kehtestatud meetmetest ei järgi. Täiendava meetmena tuleb kaaluda juriidilise isiku registrikaardile avaliku märke tegemist, et isikule ei ole olnud võimalik dokumente kätte toimetada. Samuti oleks autori hinnangul eeldatavalt tõhus ja kiire kasutada registripoolset keeldumist mis tahes kannete tegemiseks juriidilise isiku registrikaardile enne ajakohaste kontaktandmete esitamist või juhatuse liikme või nõutava kontaktisiku määramist.

Kontaktisiku näol on tegemist juriidilise isiku passiivse esindajaga, kelle juriidiline isik saab määrata vabatahtlikult, kuid peab määrama kohustuslikus korras, kui selle juhatuse või seda asendav organ asub välismaal. Selle peamiseks eesmärgiks on säilitada juriidilise isiku side Eestiga ning tagada, et Eesti tsiviilkäibe osalistel on tegelikkuses võimalik juriidilise isikuga kontakteeruda, kui juriidilise isiku juhtimist teostatakse välisriigist. Autori hinnangul on kontaktisikule kätetoimetatud dokumendid ja tahteavaldused kätte saadud ka juriidilise isiku enda poolt, kuna tegemist on reaalse füüsilise isikuga, kes on saanud juriidiliselt isikult dokumentide ja tahteavalduste vastuvõtmise õiguse. Kuivõrd kontaktisik saab nende sisuga ka tegelikult tutvuda ning edastada need juhatusele või seda asendavale organile, on autori arvates temani jõudnud tahteavaldused ja dokumendid jõudnud juriidilise isiku mõjusfääri, kus tal on mõistlik võimalus nendega tutvuda. Seega on autori hinnangul juriidilise isikuga kontaktisiku kaudu kontakteerumine tegelik. Kuivõrd nagu juba eespool selgitatud puudub regulatsioon ja

ka ühene arusaam, millal asub juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ välismaal, on ebaselge, millal tekib juriidilisel isikul kohustus kontaktisik Eestis määrata. Veel on probleemne, et registripidaja ei tuvasta ise, kas juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ asub välismaal, vaid lähtub seejuures juhatuse enda poolt deklareeritust: kui juhatus võtab seisukoha, et asub välismaal ja määrab juhatuse aadressiks välismaise aadressi, peab juriidiline isik määrama endale kontaktisiku Eestis. Samas kui juhatus enda asukohaks välismaist aadressi ei määra, kuigi kõikide juhatuse liikmete elukohad on välisriikides ja sellisena ka registrile esitatud, ei tuvasta register ise, et isikul on kohustus määrata kontaktisik. Kontaktisikut ei hakka tõenäoliselt vabatahtlikult määrama pahausksed isikud, kes ei soovi olla kättesaadavad. Seega seab instituudi eesmärgipärasuse tagamise suure kahtluse alla ka järelevalve ja kontrolli omaalgatuslik puudulikkus registri poolt. Autor leiab, et selguse huvides tuleb kontaktisiku määramise kohustus siduda mõõdetava kriteeriumiga, näiteks välismaal asuvate juhatuse liikmete arvu või osaga. Üheselt tuleb ka reguleerida kas ja milliste kontaktisikute samaaegne olemasolu on võimalik ning milline on nende omavaheline suhe. Kontaktisiku eesmärgi tagamisele suurt ohtu kujutab isiku võimalus kontaktisikuks olekuks antud nõusolek igal ajal tagasi võtta, mistõttu jääb juriidiline isik praktiliselt koheselt Eestis ilma kontakteerumiseks vajaliku esindusõigusliku isikut. Autori hinnangul on praegune regulatsioon kontaktisiku õiguste, kohustuste ja vastutuse osas piisav eeldusel, et kontaktisiku ja juriidilise isiku vahel tekib sisesuhe. Seda põhjusel, et kolmandad isikud saavad lähtuda registrikaardile kantud andmetest ning eeldusest, et kontaktisiku kaudu saab dokumente ja tahteavaldusi juriidilisele isikule kätte toimetada. Vastutust andmete korrektsuse eest kannab juriidiline isik. Kuivõrd on võimalik, et sisesuhet ei teki, võib regulatsioon jääda osaliselt puudulikuks kontaktisiku hoolsuskohustuse ja võimaliku vastutuse osas juriidilise isiku ees. Seetõttu tuleb autori arvates sätestada kindel sisesuhte tekkimine, millele kohaldatakse võlaõigusseaduses käsunduslepingu kohta sätestatud. Sel juhul tekiks kontaktisikul ka kohustus arvestada nõusoleku tagasivõtmisel juriidilise isiku võimalusega leida endale uus kontaktisik mõistliku aja jooksul. Autor leiab, et kontaktisiku instituut on reguleeritud ebapiisavalt ning tagab seetõttu tegeliku kontakteerumise võimalikkust juriidilise isikuga ning kontakti säilitamist Eestiga üksnes osaliselt.

Kui kontaktisiku instituut on eelkõige kontakteerumise võimatuse tekkimist ennetav abinõu, siis juhatuse asendusliikme määramise meede on juba saabunud kontakteerumise võimatust parandav meede. Juhatuse asendusliikmel on õiguslikult sama staatus, mis pädeva organi poolt valitud juhatuse liikmel. Seega on juhatuse asendusliige juriidilise isiku täieõiguslik esindaja. Juhatuse asendusliikme eesmärgiks on juriidilise isiku teovõime taastamine, et juriidilist isikut oleks võimalik juhtida ning et juriidilise isikuga oleks võimalik kontakteeruda. Juhatuse

asendusliikme määramine võib olla võimalik näiteks juhul, kui juhatuse või seda asendava organi liikmed puuduvad või ei ole kättesaadavad. Niisiis aitab see ka taastada juriidilise isiku kontakti Eestiga olukorras, kus see on kadunud. Asendusliikme määramine on võimalik huvitatud isiku avalduse alusel või kohtu omal algatusel. Avaldust esitama õigustatud isikute ring on lai, mis soodustab ka asendusliikme määramist selle vajaduse tekkimise korral. Praktikast võib asendusliikme määramise protsess olla küllaltki pikk. Kohtupraktika analüüsist tulenevalt on see praktikas ka kontakteerumise võimaluse korral vähe kasutatav. Asendusliikme määramise kaudu kontakteerumise võimalikkuse saavutamist ei aita tagada asendusliikme volituste automaatne lõppemine pahauskse isiku poolt uue juhatuse liikme valimisel. Seejärel võidakse juhatuse liige koheselt uuesti tagasi kutsuda, mille tulemusel muutub juriidiline isik taas kättesaamatuks. Küll aga aitab asendusliikme säilimist tagada asjaolu, et määratud juhatuse asendusliige ei saa ise tagasi astuda, vaid peab taotlema kohtult enda ametist vabastamist. Probleeme võib tekkida ka asendusliikme tasude ja kulutuste ning menetluskulude katmisega, kui juriidilise isiku rahaliste vahendite olemasolu on ebaselge. Autor leiab, et üldjuhul võiks juhatuse asendusliikme määramine olla efektiivne võimalus juriidilise isiku kontakti taastamiseks Eestiga. Kuna asendusliikme õiguslik staatus on sama, mis oleks juriidilise isiku pädeva organi poolt valitud juhatuse liikmel, võib seega jõuda järeldusele, et asendusliikme kaudu kontakteerumine juriidilise isikuga on tegelik. Kuivõrd kohtu poolt määratud juhatuse asendusliikmel tegelik side ja suhe juriidilise isiku endaga puudub ning teda ei ole valinud ka juriidilise isiku pädev organ, on asendusliikme kaudu juriidilisele isikule dokumentide ja tahteavalduste kättetoimetamine autori hinnangul sisult siiski fiktiivne.

Töö käigus leidis kinnitust autori poolt sissejuhatuses püstitatud hüpotees, et kehtiv kontakteerumise regulatsioon tagab isikute ja ametiasutuste võimaluse reaalselt kontakteeruda eelkõige heausksete, kuid mitte pahausksete, eraõiguslike juriidiliste isikutega ning ei taga tegeliku kontakti saamist olukordades, kus juriidilisel isikul puuduvad juhatuse või seda asendava organi liikmed või need liikmed asuvad välismaal. Samuti ei ole kehtiv regulatsioon selge ega üheselt mõistetav ning vajaks seetõttu muutmist. Kokkuvõttes on töö autor seisukohal, et kehtiva õiguse ühinguõiguslikud kontakteerumise meetmed tagavad juriidilise isikuga tegeliku kontakteerumise võimalikkuse ja eesmärgid osaliselt ning kuigi tõsikindlat kontakteerumise võimalikkust ei ole võimalik kunagi kindlustada, leidub kehtivates õigusaktides palju ebakõlasid ja puudujääke, mida saaks tegeliku kontakteerumise võimalikkuse suurendamiseks vähendada. Autor on seisukohal, et töö täitis oma eesmärgi.

CONTACTING LEGAL PERSONS IN PRIVATE LAW

ABSTRACT

The aim of this thesis is to identify the legal clarity, expediency and compliance of the valid corporate law regulations related to contacting legal persons in private law to the needs of practice. Another purpose is to identify the shortcomings and potential problems of such regulations and to propose possible solutions therefor. The subject is topical because as of January 15th, 2018 the requirement that a management board of a legal person has to be located in Estonia was abolished. As a result, it is now possible for almost all legal persons in Estonia to be fully managed from abroad. However, the abolition of the above requirement also entails a number of important risks. Among other risks, this may cause a significant weakening of the ties of legal persons with Estonia, but also a complete disappearance of any contact with Estonia. As legal persons entered to the commercial register and to the non-profit associations and foundations register have been established under Estonian law, they are subjects to Estonian law. Therefore, it is important for legal persons registered in Estonia to have real contact with Estonia so that registers, public authorities and third parties would be able to contact with legal persons in practice in accordance with the regulations in force in Estonia. The actual possibility of contacting in private law and in public proceedings is essential to protect the fundamental rights such as rights to free self-realisation, protection by the government and of the law and fair court procedure, including the right to be heard in your case, of both the legal person and any third parties. The purpose of the regulation related to contacting is to ensure that registers, third parties and public authorities could have real contact with legal persons, if necessary, and that information exchange, forwarding and delivery of declarations of intent and documents would be possible. Matters related to contact measures are regulated by company law.

As legal persons can only act through natural persons, the actual service of documents and declarations of intent to legal persons is generally possible through a person with a right of representation and, in certain cases, through other persons related to the legal person. Thus, the existence of a postal address or e-mail address is not always sufficient, since actual contact with the legal person is related to the persons with the right of representation. Problems with contacting persons who have representation rights can be broadly divided into two. Firstly, if a legal person has a management board or a body that replaces the management board, but its members and therefore also a legal person is not available. This may be due, among other things, to the fact that the members of the management board or the body replacing it are located abroad and that the legal person has no other contact person in Estonia. Secondly, when a legal

person has no management board or a body that replaces it through which members the legal person would be able to be served with documents or declarations of intent. On January 15th, 2018 a new contact person institute was introduced therefor. Contact person is an instrument by which the legislator wants to ensure the actual delivery of declarations of intent and procedural documents to the legal person, especially in situations where the management board of the legal person or the body replacing it is not located in Estonia. For situations where a legal person does not have management board members at all or they are not available, for example, because the members are abroad, the legislator has provided an option of appointing a substitute member to the management board by a court. If a contact person is a preventive measure for avoiding the impossibility of contacting legal person, the measure to appoint a substitute management board member is to correct the consequences that have already occurred.

Considering the above, the central research question of this thesis is whether the valid measures provided by corporate law ensure the possibility of actual contacting with legal persons. The sub-questions related to the central research question are following:

- 1) whether the data entered on the registry cards of legal persons and accessible to the public according to the current law is sufficient to ensure the possibility of actual contacting with legal persons and, if not, which data should be additionally entered on the registry cards;
- 2) what is the meaning of the following addresses entered on the registry cards and how the following addresses interact with each other: the address of a legal person itself, the address abroad of a management board or a body that replaces it and the address of a contact person;
- 3) whether and how should the circle of persons who are entitled to represent legal persons to be extended;
- 4) whether the contact person and the substitute member to a management board are effective instruments for remaining the contact of legal persons with Estonia through person with right of representation and to ensure the possibility of actual contacting with a legal person.

The author set out the hypothesis, that valid regulation concerning contacting legal persons ensures that individuals and authorities have an opportunity to actually contact only legal persons acting in good faith, but not legal persons acting in bad faith, and do not really ensure actual contacting in situations where a legal person does not have members of the management board or body replacing it or these members are located abroad. Also, the current regulation is not clear and unambiguous and should therefore be amended.

The author examines mainly different Estonian Acts regulating contacting, explanatory memorandums of such act's drafts, commentary to such acts and also Estonian case law.

Another important source is the analysis-conception of the corporate law review. In those parts of the work where it is practically possible and justified the author has also compared Estonian regulation with respective regulations of the United Kingdom and Germany. To analyse the abovementioned sources and to reach the conclusions, the author resorted mainly systematic, qualitative and comparative methods.

The author has reached the following conclusions. Firstly, the data entered on the registry cards of legal persons and accessible to the public according to the current law is insufficient to ensure the possibility of actual contacting with legal persons and should therefore be improved. The author believes, that regardless of a form of a legal person, the same contact information should be included on the registry cards. In addition, the lists of data to be entered on the registry cards should be aligned with each other in different laws. In case a management board or a body replacing it is located in Estonia, the registry card should contain the address and email address of the legal person, and in case the legal person has decided to determine a contact person, the address and email address of the contact person. In case a management board or a body replacing it is located abroad, the registry card should contain the electronic address of the legal person, the address abroad of the management board or the body replacing it and the address and email address of the contact person. Considering that which data must be provided on the registry card depends on whether a management board or a body replacing it is located in Estonia or abroad, it should be regulated unambiguously when is a management board or a body replacing it considered to be located abroad. In addition, under the current regulation, it is unclear how to determine the address of location of a management board or a body replacing it abroad and what its content should be. Since in practice members of a management board just declare such address by an agreement and are likely not available in that one address, the address does not fulfil its purpose. Instead, the addresses of separate members of a management board or a body replacing it, where they can be served with declarations of intent or documents, should be entered into the registers. In addition, in author's opinion, e-mail addresses of all persons with representation rights should be entered on the registry cards. The above is especially important because legal persons are fictions that can only act through natural persons.

Considering the public trust function of the commercial register and the non-profit associations and foundations register, the author believes that from the aspect of the possibility of actual contacting it is problematic that the registrar generally performs only follow-up controls of the accuracy of contact information entered in the register. It does not guarantee the correspondence of the contact information to reality or its functioning. However, in practice, the author does

not see real possibility of checking all contact information before entering it to the register, except for e-mail addresses, and then constantly checking whether the data is up to date. The author believes that in case the data appears to be incorrect or insufficient, the registrar should not make any entries on the legal person's registry card until being provided up-to-date contact information or appointing a board member or a required contact person.

Secondly, the address of a legal person itself, the address abroad of a management board or a body replacing it and the address of a contact person shall all have the same legal meaning to any third parties when entered on the registry card at the same time. It means that a legal person may be contacted with and served with declarations of intent and documents at all of these addresses alternatively. Currently the valid law does not regulate on which e-mail addresses, including the addresses of the legal person itself and its various representatives, and after which time sent declarations of intent may be deemed to have been received by the legal person.

Thirdly, consideration should also be given to extending the circle of persons with a passive right of representation in cases where persons with right of representation are not available. However, in the author's opinion, such extension of the right of representation could only take place in public proceedings and should be considered primarily with respect to majority shareholders of private limited companies, because such shareholders have the right to adopt resolutions on matters within the competence of the management board. Shareholders of public limited companies do not have such right granted by the law. Supervisory board and shareholders as an organ, it means also the sole shareholders, and the employees already have such right when interpreting the law in force. However, the author believes that in practice contacting with a legal person, including delivering declarations of intent and documents, through the collective bodies of the legal person is mostly complicated and uncommon.

Fourthly, the author is of an opinion that the contact person's institute is regulated inadequately and therefore ensures the possibility of actual contacting with legal persons and the maintenance of contact with Estonia only partially. The author believes that the appointment of a substitute member to the management board is generally an effective way of restoring contact of a legal person with Estonia and ensures the possibility of actual contacting with the legal person.

A contact person is a passive representative of a legal person, who may be appointed voluntarily by a legal person, but must be appointed in case its management board or body replacing it is located abroad. In the author's opinion, the documents and declarations of intent communicated to the contact person can also be considered to have been received by the legal person, as a

contact person is a real natural person who has been authorised to receive the corresponding documents and declarations of intent addressed to the legal person. As the contact person can actually get acquainted with the content and forward these to the management board or the body replacing it, the author considers that the received declarations of intent and documents have reached the sphere of influence of the legal person. As there is no regulation or a unified understanding of how to determine the location of legal person's management board or a body replacing it, it is unclear when a legal person is obliged to appoint a contact person in Estonia. The greatest threats to ensuring the purpose of the contact person are insufficient supervision over fulfilling the obligation to appoint contact person by the register and the ability of the person to withdraw the consent given to be the contact person at any time. The aforementioned insufficiencies may be used by persons acting in bad faith. In the opinion of the author, it is important to stipulate that between the contact person and the legal person is the internal relationship to which the provisions of the authorisation agreement of Law of Obligations Act apply. In this case, the contact person would also be obliged to take into account the possibility for the legal person to find a new contact person within a reasonable period of time when withdrawing his or her consent.

A substitute member of a management board has the same legal status as a member of a management board elected by the competent body of a legal person. Thus, a substitute member of a management board has full representation right of a legal person. The appointment of a substitute member is possible on the basis of an application of an interested party or on the court's own initiative for example, if the members of the management board or the body replacing it are absent or unavailable. This also helps to restore legal person's contact with Estonia in a situation where it has disappeared. In practice, the process of appointing a substitute can take a long time and, as a result of the case law analysis, is little used in practice. The fact that the authorities of a substitute member automatically cease to exist by election of a new member by legal person acting in bad faith does not help to achieve the objective through the appointment of a substitute member.

The author's hypothesis was confirmed. In conclusion, the author of the thesis believes that the measures of the valid corporate law partially ensure the possibility of actual contacting the legal person and although this can never be fully assured, there are many inconsistencies and shortcomings in the current legislation that could be reduced in order to increase the possibility of actual contacting. The author believes that this thesis has achieved its purpose.

KASUTATUD LÜHENDID

A – aasta;

AktG – *Aktiengesetz*;

Art – artikkel;

BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch*;

CA – *Companies Act*;

GmbHG – *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*;

HGB – *Handelsgesetzbuch*;

HKMS – halduskohtumenetluse seadustik;

HMKm – Harju Maakohtu määrus;

HMKo – Harju Maakohtu otsus;

HMS – haldusmenetluse seadus;

Komm – kommentaar;

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik;

Lg – lõige;

Lk – lehekülg;

MKS – maksukorralduse seadus;

MTÜS – mittetulundusühingute seadus;

Nt – näiteks;

P – punkt;

PS – põhiseadus;

Ptk – peatükk;

REÕS – rahvusvahelise eraõiguse seadus;

RKHKm – Riigikohtu halduskolleegiumi määrus;

RKKKm – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus;

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus;

RKPJKm – Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrus;

RKPJKo – Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus;

RKTKm – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus;

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus;

RT – Riigi Teataja;

SAS – sihtasutuste seadus;

Tr – trükk;

TrtRnKm – Tartu Ringkonnakohtu määrus;

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus;

TÜS – tulundusühistuseadus;

Vlj – väljaanne;

VMKm – Viru Maakohtu määrus;

VÕS – võlaõigusseadus;

ÄS – äriseadustik.

KASUTATUD ALLIKAD

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. Appoint directors and a company secretary. Set up a private limited company. GOV.UK.
Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/appoint-directors-and-company-secretaries> (19.01.2019).
2. Beurskens, M., Noack U. The Reform of German Private Limited Company: Is the GmbH Ready for the 21st Century.
Arvutivõrgus: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b858121bbee056bdd30b33/1454921748888/GLJ_Vol_09_No_09.pdf (30.01.2019).
3. Companies Act 2006: Objecting to a Registered Office Address. Consultation. London: Department for Business Innovation & Skills, 2009.
Arvutivõrgus: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31578/companies_20act_202006_20objecting_20to_20a_20registered_20office_20address.pdf (23.01.2019).
4. Company address. Set up a private limited company. GOV.UK.
Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/company-address> (02.03.2019).
5. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2017.
Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=29&p=24> (12.01.2019).
6. Ernits, M. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. – Juridica 2004/V.
7. Feldman, K. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – Juridica 2015/II.
8. Hallik, L. Tahteavaldus tsiviilõiguses. Magistritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond: 2005.
9. Karus K. Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 712 SE. Seletuskiri.
10. Kooskõlastustabel. Äriseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu seletuskirja juurde. Lisa 2.
11. Korchak J. What is a company's registered office address? – Inform direct. 30.03.2015.
Arvutivõrgus: <https://www.informdirect.co.uk/company-records/registered-office-address-what-is-it/> (09.03.2019).

12. Kukk, M. Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) 347 SE. Seletuskiri.
13. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik II, VI-X osa (§-d 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.
14. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III, XI-XV osa (§-d 475-759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018.
15. Käerdi, M. jt. (koost). Ühinguõiguse revisjon : analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018.
16. Merusk, K., Pilving, I. (koost). Halduskohtumenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2013.
17. Nurmela, I. jt. Rahvusvaheline eraõigus. Tallinn: Juura 2008.
18. Nõrk lüli äriregistris. Äripäev. 13.06.2014.
Arvutivõrgus:<https://www.aripaev.ee/uudised/2014/06/12/nork-luli-ariregistris> (08.02.2019).
19. Oehlich, M. The German Unternehmergeellschaft: Entering Regulatory Competition. Arvutivõrgus: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=335> (12.02.2019).
20. Olulisemad õigusaktide muudatused, mis 1. jaanuarist meid ees ootavad. Uudised. Arumäe & Sipari advokaadibüroode kodulehekül. 29.12.2018.
Arvutivõrgus: <https://www.abbyroo.eu/uudised/olulised-oigusaktide-muudatused-mis-1-jaanuarist-meid-ees-ootavad/> (03.01.2019).
21. 19 olulist 2019. aastal jõustunud seadusemuudatust. Uudised. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja kodulehekül. 19.12.2018.
Arvutivõrgus:<https://www.koda.ee/et/uudised/19-olulist-uel-aastal-joustuvat-seadusemuudatust> (03.01.2019).
22. Palts, M, Arvamuse esitamine ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsiooni kohta. 07.11.2018.
Arvutivõrgus:https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/eesti_kaubandus-toostuskoda_arvamus.pdf (31.03.2019).
23. Pöldma, I. jt. Maksukorralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 414 SE. Seletuskiri.
24. Saare, K. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. – Juridica 2010/VII.
25. Saare, K. Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond: 2004.
26. Saare, K. jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.

27. Schulz, M., Wasmeier, O. The Law of Business Organizations: A Concise Overview of German Corporate law. Heidelberg: Springer 2012.
28. Sein, K. Law Applicable to Persons Pursuant to Draft Private International Law Act. – Juridica International 2001.
29. Service address and registered office address – what’s the difference? Rapid Formations Blog.
Arvutivõrgus: <https://www.rapidformations.co.uk/blog/service-address-and-registered-office-address-whats-the-difference/> (02.02.2019).
30. Service Address. Company address.
Arvutivõrgus: <https://www.companyaddress.co.uk/service-address/> (02.02.2019).
31. Strike off, dissolution and restoration. GOV.UK. 2018.
Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/government/publications/company-strike-off-dissolution-and-restoration/strike-off-dissolution-and-restoration> (24.01.2019).
32. Torga, M., Espenberg, K. E-residentsuse projekti tsiviilõiguslike riskide kaardistamine. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE: 2015.
Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/e-residentsuse_projekti_tsiviiloiguslike_riskide_kaardistamine_2015.pdf (18.01.2019).
33. Varul, P. jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2010.
34. Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.
35. Varul P. jt. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
36. Varul, P. jt. Äriühingu juhtorganid, Tallinn: Äripäeva Kirjastus 2005.
37. Vimberg, A., Haabu, J-B. 22.11.2018. Kiri autori valduses.
38. Vimberg, A., Haabu, J-B. 27.11.2018. Kiri autori valduses.
39. Vimberg, A., Haabu, J-B. 30.01.2019. Kiri autori valduses.
40. Vutt, M., Lillsaar, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs, Tartu 2011.
41. Wirth G. jt. Corporate Law in Germany. 2. tr. München: Beck, 2010.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID:

Eesti Vabariigi õigusaktid:

42. Halduskohtumenetluse seadustik – RT I, 28.11.2017, 3.
43. Haldusmenetluse seadus – RT I, 28.12.2017, 21.
44. Kohtu registriosakonna kodukord – RT I, 11.01.2019, 8.
45. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 07.12.2018, 24.

46. Maksukorralduse seadus – RT I, 07.12.2018, 5.
47. Mittetulundusühingute seadus – RT I, 09.05.2017, 20.
48. Mittetulundusühingute seadus – RT I, 20.12.2018, 7.
49. Põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.
50. Rahvusvahelise eraõiguse seadus – RT I, 26.06.2017, 31.
51. Sihtasutuste seadus – RT I, 09.05.2017, 33.
52. Sihtasutuste seadus – RT I, 09.05.2017, 34.
53. Tsiviilkohtumenetluse seadustik – RT I, 07.12.2018, 27.
54. Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 12.03.2015, 107.
55. Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 30.01.2018, 6.
56. Tulundusühistuseadus – RT I, 21.03.2014, 34.
57. Tulundusühistuseadus – RT I, 20.04.2017, 22.
58. Võlaõigusseadus – RT I, 20.02.2019, 8.
59. Äriseadustik – RT I, 17.11.2017, 21.
60. Äriseadustik – RT I, 17.11.2017, 22.
61. Äriseadustik – RT I, 20.12.2018, 2.

Välisriikide õigusaktid:

62. Companies Act 2006.
Arvutivõrgus: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (22.01.2019).
63. German Civil Code. BGB. Sisaldab muudatusi kuni 01.10.2013.
Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0066 (19.01.2019).
64. HGB Book 1, Book 2 and Book 5. Sisaldab muudatusi kuni 22.12.2015.
Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/index.html (20.01.2019).
65. Limited Liability Companies Act. GmbHG. Sisaldab muudatusi kuni 17.07.2017.
Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html#p0096 (19.01.2019).
66. Stock Corporation Act. AktG. Sisaldab muudatusi kuni 17.07.2017.
Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/englisch_aktg.html#p0023 (19.01.2019).
67. The Limited Liability Partnerships (Application of Companies Act 2006) Regulations 2009.

KASUTATUD KOHTULAHENDID:

Riigikohtu lahendid:

68. RKHKm 3-3-1-10-04;
69. RKHKm 3-3-1-40-15;
70. RKHKm 3-3-1-100-10;
71. RKKKm 3-1-1-24-16;
72. RKKKm 3-1-1-86-14;
73. RKKKo 3-1-1-13-06;
74. RKKKo 3-1-1-18-08
75. RKKKo 3-1-1-67-09;
76. RKPJKm 3-4-1-1-08;
77. RKPJKo 3-4-1-17-08;
78. RKPJKo 3-4-1-3-04;
79. RKPJKo 3-4-1-55-14;
80. RKPJKo 3-2-1-4-03;
81. RKPJKo 3-4-1-5-10:
82. RKTKm 3-2-1-6-10;
83. RKTKm 3-2-1-19-09;
84. RKTKm 3-2-1-42-17;
85. RKTKm 3-2-1-51-10;
86. RKTKm 3-2-1-96-98;
87. RKTKm 3-2-1-97-11;
88. RKTKm 3-2-1-103-12;
89. RKTKm 3-2-1-130-06;
90. RKTKm 3-2-1-152-06;
91. RKTKm 3-2-1-155-04:
92. RKTKm 3-2-1-168-11;
93. RKTKm 3-2-2-1-08;
94. RKTKm 3-2-2-2-13;
95. RKTKm 3-2-2-6-10;
96. RKTKm 3-2-2-7-09;
97. RKTKm 3-2-2-10-10;

- 98. RKTko 2-15-6538;
- 99. RKTko 3-2-1-8-09;
- 100. RKTko 3-2-1-13-07;
- 101. RKTko 3-2-1-20-02;
- 102. RKTko 3-2-1-104-08;
- 103. RKTko 3-2-1-129-15;
- 104. RKTko 3-2-1-151-11;

Ringkonnakohtu lahendid:

- 105. TrtRnKm 2-13-34261;
- 106. TrtRnKo 2-16-10616;

Maakohtu lahendid:

- 107. HMKm 2-16-4498;
- 108. HMKm 2-16-5051;
- 109. HMKm 2-17-17838;
- 110. HMKm 2-17-18143;
- 111. HMKm 2-17-9094;
- 112. HMKm 2-17-9699;
- 113. HMKm 2-18-13304;
- 114. HMKm 2-18-2252;
- 115. HMKm 2-18-5831;
- 116. HMKm 2-18-6348;
- 117. VMKm 2-17-14944.

LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA LÕPUTÖÖ ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS

Mina, Johanna-Britt Haabu,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakteerumine”, mille juhendaja on dotsent Kalev Saare,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 29.04.2019